

הועדה לחסיון עיתונאי

ד"ר אשר מעוז, יו"ר, עו"ד בלייך מאיר, נצי"מ כוכבא שבתאי,
סניצ לוי רפי, עו"ד לויאן אילנה, עו"ד נגבי משה, ד"ר סגל זאב,
עו"ד קרניאל יובל, עו"ד קרפ יהודית, עו"ד רוני משה
פרופ' שפירא עמוס

דו"ח הועדה

מוגש

ולשר המשפטים
פרופ' דוד ליבאי

לשר המשטרה
מר משה שחל

כסלו התשנ"ה דצמבר (1994)

משרד המשפטים

הועדה לבדיקת החסיון העיתונאי בישראל

לכבוד
פרופ' דוד ליבאי
שר המשפטים

לכבוד
מר משה שחל
שר המשטרה

נכבדי השרים,

ביום 31 למרץ 1993 מיניתם ועדה בראשותי לבדיקת נושא החסיון העיתונאי. הועדה נתבקשה להמליץ בפניכם האם יש לעשות להגנת החסיון העיתונאי בפני הרשויות החוקרות, או בתי המשפט, והאם נדרשים לעניין זה הערכות ארגונית, נוחלי עבודה או חקיקה כלשהי.

ביום 13 ביולי 1993 הועברה לחברי הועדה החלטה של ועדת השרים לחקיקה לפיה היא מעוניינת בחוות דעתה של הועדה על הצעת חוק פרטית של חבר הכנסת נסים זוילי - חוק העונשין (תיקון - ייעוץ או שידול למסירת סודות רשמיים לאמצעי התקשורת), התשנ"ג-1992.

הועדה קיימה ישיבות ממושכות שבסיומן הגיעה להמלצות המובאות בפניכם. בפני הועדה עמדה שורה של שאלות, העיקריות בהן, האם מן הראוי להעניק חסיון על מקורות מידע לעיתונאי והאם יש להעניק חסיון מוחלט או יחסי. לאחר דיונים ממושכים החליטו רוב חברי הועדה כי אין מקום להעניק לעיתונאי חסיון מוחלט. עם זאת, היו חברי ועדה שסברו כי יש לקבוע חסיון מוחלט ככל שחדבר נוגע לחשיפת עבירות, להבדיל ממניעתן. כל חברי הועדה היו מאוחדים בהתנגדותם להגדרה סטטוטורית של מקצוע העיתונאות.

בהמלצותיה התייחסה הועדה גם לחשפתם של הוראות סעיפים 117 עד 119 לחוק העונשין תשל"ז-1977 על נושא החסיון העיתונאי, עם זאת, לא המליצה הועדה כל המלצות לגבי העבירות המנויות בסעיפים אלה מתוך הנחה כי הנושא חורג מתחום סמכותה וכי חדבר מצריך בדיקה נוספת.

אני מקווה כי דו"ח הועדה והמלצותיה יהיו לעזר בתכנונה של חקיקה ראויה בנושא חופש העיתונות.

בסיכום עבודת הועדה אני מבקש לחודות לכם על האמון שנתתם בנו ועל אורך הרוח
שגיליתם ביחס לחתמשכות הדיונים בוועדה.
אני מבקש לנצל הזדמנות זו כדי לחודות לכל חברי הועדה על חלקם הרב בעבודתה.
אני מבקש לחודות במיוחד למרכזת הועדה, עו"ד אילנה לויאן ולעוזר המחקר, מר
עידו באום, על תרומתם רבת הערך.

בכל חברות הטובות

ובכבוד רב,

א' מ' מ' מ'

ד"ר אשר מעוז

יו"ר הועדה לבדיקת החסיון העיתונאי

כתב המינוי

.../.

ירושלים, ט' בניסן התשנ"ג
31 במרץ 1993

(63891)

לכבוד

מר בלייך מאיר - "מעריב"
נצ"מ כוכבא-שבתאי אמירה - ראש מחלקה תקירות, משטרת ישראל
סנ"צ לוי רפי - דובר משטרת ישראל
עו"ד לויאן אילנה - יועצת תקשורת לשר המשפטים
ד"ר מעוז אשר - הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת ת"א
מר נגבי משה - "מעריב"
ד"ר סגל זאב - הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת ת"א
עו"ד קרניאל יובל - יועץ לשר המשטרה
עו"ד קרפ יהודית - משנה ליועץ המשפטי לממשלה
מר רונן משה - "ידיעות אחרונות"
פרופ' שפירא עמוס - מ"מ נשיא מועצת העתונות

א.ג.נ.,

לבקשת אגודת העתונאים החלטנו למנות ועדה לבדיקת נושא החסיון העתונאי.

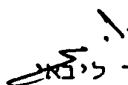
אנו ממנים בזאת אתכם לכהן כחברי הועדה. הועדה תבחן את ההיבטים העיוניים והמעשיים של החסיון העתונאי, שלא לגלות את מקורות המידע שלו.

הועדה תמליץ בפנינו האם יש לעשות להגנת החסיון העתונאי בפני הרשויות החוקרות, או בתי-המשפט, והאם נדרשים לעניין זה הערכות ארגונית, נוהלי עבודה, או תקיקה כלשהי.

בראש הועדה יכהן ד"ר אשר מעוז מהפקולטה למשפטים של אוניברסיטת תל-אביב.

עו"ד אילנה לויאן תרכז את עבודת הועדה.

הועדה תגיש לנו את מסקנותיה והמלצותיה עד ליום רביעי י"א בתמוז תשנ"ג 30
ביוני 1993.

דוד ליבמן
שר המשפטים

משה שחל
שר המשטרה

דל/מס

דו"ח הועדה

.../.

תוכן העניינים

2	סיכום עבודת הועדה
10	הצעת חוק - חסיון עיתונאי
13	דברי הסבר להצעת החוק:
14	הקדמה
15	נימוקים והערות לנוסח המוצע
21	המלצות הועדה:
22	חשיבותו של החסיון העיתונאי
24	הצורך לעגן את החסיון בחקיקה
25	"דברים ומסמכים" - על מה יחול החסיון המוצע?
26	הגדרת המונח "עיתונאי"
26	האם דרושה הבטחת חסיון מפורשת?
27	מנגנון הסרת החסיון
32	למי הסמכות לדון בשאלות החסיון?
33	הדיון בטענת החסיון העיתונאי
	חסיון בחקירה של גוף בעל סמכויות חקירה
34	על פי דין
37	חסיון על עדות ראייה של עיתונאי
38	החסיון העיתונאי והאתיקה העיתונאית
40	חסיון על מקור שנטל חלק בביצוע עבירה או עוולה
41	הפרת החסיון והשלכותיה
42	יחסי העיתונאי והעורך
42	צוות העזר של העיתונאי
43	הסתגלויות חבר הועדה מדעת הרוב
51	דעת מיעוט
	החסיון במשפט הישראלי ובשיטות משפט אחרות
54	סקירה השוואתית
101	החסיון במשפט העברי

סיכום עבודת הועדה

סיכום עבודת הועדה

הועדה לבדיקת מצב החסיון העיתונאי בישראל מונתה על ידי שר המשפטים ושר המשטרה כדי לבדוק את החיבטים העיוניים והמעשיים של החסיון העיתונאי מפני גילוי מקורות המידע בבית המשפט ובפני הרשויות החוקרות. הועדה מונתה בעקבות פרשת מעצרו של העיתונאי גדעון מרון והחשש שנעשה שימוש בעיתונאי ובמידע שקיבל בתמורה להבטחת חסיון כדי לקדם חקירה משטרתית נגד המקורות שחדליפו לאותו עיתונאי.

מכתבי המינוי לחברי הועדה נשלחו ב- 31 למרץ 1993 .

ישיבת הועדה הראשונה התקיימה ב- 23 באפריל 1993 ובה סיכמו חברי הועדה את הקווים שינחו אותה בעבודתה. הועדה החליטה להתרכז בנושאים הבאים: 1. בדיקת מצב החסיון העיתונאי הלכה למעשה 2. הצורך בקיומו של החסיון העיתונאי והסכנות הנובעות ממנו 3. היקפו הרצוי של החסיון 4. הצורך לעגן את החסיון העיתונאי בחוק.

הועדה פירסמה פנייה לציבור בעיתונות ובה הזמנה להעביר לידייה מידע, תלונות ושאלות הנוגעות לעבודת הועדה.

בתגובה למודעה התקבלו מספר מכתבים אשר הועברו לחברי הועדה, נקראו על ידם ונידונו בישיבות הועדה. הועדה שקלה באם מיעוט הפונים יכול להצביע על שביעות רצון מהמצב הקיים, על חוסר אמון ביכולת לשנותו או על אדישות גרידא.

הועדה עמדה על הבעיות שמעורר החסיון העיתונאי בתחומי המשפט, העיתונאות, החקירה של רשויות אכיפת החוק וההעדה בפני בתי משפט ובפני טריבונלים שיפוטיים.

הועדה קיימה שש ישיבות לשמיעת עדים וזימנה אליהן שניים עשר עדים, מהם עדים שביקשו להופיע בפני הועדה ומחס שהועדה זימנה ביוזמתה. עדים אלה מסרו עדויות מפורטות בדבר השלכותיו של החסיון בתחומי עיסוקם וחיוו דעה לגבי הצורך בחקיקתו של חסיון עיתונאי, הדרכים לגיבוש חוק כזה ואופי החסיון הנדרש בו. עדים אלה כללו את שופטי בית המשפט המחוזי בתל אביב אורי שטרוזמן וד"ר גבריאל קלינג ואת שופט בית המשפט לתעבורה גבריאל שטרסמן, את ראש אגף החקירות במשטרת ישראל ניצב אלכס איש שלום, את ראש החוג לעיתונאות באוניברסיטת תל אביב מר שלום רוזנפלד, את יושבת ראש האיגוד הארצי של עיתונאי ישראל הגב' שרה פרידמן ואת העיתונאים מר מרדכי גילת, מר אמנון

אברמוביץ, מר יואב יצחק, מר בוקי נאה, מר משה ליכטמן ומר גדעון מרון.

הועדה פנתה לשורה ארוכה של גופים בעלי עניין בנושא החסיון העיתונאי על היבטיו השונים (חקיקה, שפיטה, חקירה) על מנת לקבל את עמדתם בנושא זה ואף בבקשה לסייע לוועדה במידע שנאסף בידם.

הועדה פנתה למשטרת ישראל, לצה"ל, לשרות הבטחון הכללי, לאגף המכס, לרשות לניירות ערך, לוועדת חוקה חוק ומשפט של הכנסת, לנציבות מס הכנסה, למנהל בתי הדין הרבניים, למועצת העיתונות, לאגודות העיתונאים, לוועדת העורכים וכן לכל אחד מהעורכים הראשיים החברים בוועדה, לאגודה לזכויות האזרח בישראל.

רק חלק מהגופים אליהם פנתה הועדה מצא לנכון להעביר לידיה עמדה מפורטת בנושא הדיון:

מזכירות הפיקוד העליון של צה"ל הביעה במכתבה לוועדה את העמדה כי אין לשנות מהיקף החסיון הניתן כיום וכי פס"ד ציטרין מקובל על הפיקוד העליון. עם זאת צוין כי על החיילים המתפקדים ככתבים צבאיים ב"במחנה", "גלי צה"ל" ובטאוני צה"ל לא חל המצב המשפטי לעיל אלא פקודות מטכ"ל.

עמדת משטרת ישראל הוצגה על ידי חברת הועדה, ניצב משנה אמירה שבתאי, במהלך הדיונים וכן ע"י ראש אגף החקירות ניצב איש שלום בעדותו. כמו כן הועברה לעיון הועדה הנחיית מחלקת החקירות של המשטרה בעניין חקירה וחיפוש אצל עיתונאים.

היועץ המשפטי של שרות הבטחון הכללי הודיע לוועדה כי השב"כ מאמץ את עמדות המשטרה המנוסחות לאור עקרונות פס"ד ציטרין. במכתבו ממליץ היועץ המשפטי לנסות ולמצוא הגדרה כוללנית פחות למקצוע העיתונאי מזו המצויה בפסק הדין האמור.

מבין חברי ועדת העורכים הועברה לידינו עמדתו של מר צבי טימור, העורך הראשי של "על המשמר" בלבד. מר טימור פרט במכתבו את התוספות שהיה מעוניין לצרף לחוק החסיון אם יוחלט לבסס חוק זה על פסק דין ציטרין וצוין כי בעיניו יש לתת עדיפות לרעיון החסיון המוחלט. חברים אחרים בוועדת העורכים הודיעו כי אין להם עמדה בנושא הנדון או שחתעלמו מפניות הועדה.

האגודה לזכויות האזרח העבירה לוועדה חוות דעת מקיפה שהוכנה על ידי עורך הדין יהושע שופמן. במכתבו מציין מר שופמן כי מצב החסיון העיתונאי בישראל משביע רצון וכי הוא אינו סבור שיש מקום להנהגתו של חסיון מוחלט. לדעתו אין בישראל בעיה של זרימת מידע לעיתונאים באופן חסוי אלא החיפך הוא הנכון - בשל העדר מסורת של חופש מידע ובשל סעיף 117 לחוק העונשין תשל"ז 1977 סובלים העיתונאים בישראל מקושי בקבלת מידע באופן גלוי. עו"ד שופמן אינו מתנגד לחקיקת חסיון אך מציין את הקשיים שעלולים לחיווצר בחקיקה כזו, כמו הצורך להגדיר מיהו עיתונאי, אשר מהווים בעיניו שיקול רב משקל בקבלת החלטה אם יש מקום לעיגון החסיון העיתונאי בחקיקה.

מר מרדכי גילת העיד בפני הוועדה על שימוש נרחב במקורות חסויים הנדרש בעיקר במהלך שלב איסוף המידע לתחקיר עיתונאי וכן עמד על הצורך להגן על מסמכים שנמסרו בחסיון. מר גילת הבחיר כי לדעתו אין לתת חסיון למידע הנוגע לפשעים חמורים כרצח וחטיפה וציין כי לא היה שולל מסירת מידע לגבי תכנון עבירות עתידיות.

מר אמנון אברמוביץ ציין כי המצב המשפטי כפי שהוא כיום עדיף בעיניו על פני שינויים אפשריים שכן נדרשת מהעיתונאי זהירות ומודעות לבעייתיות של נושא החסיון. יחד עם זאת ציין מר אברמוביץ כי היה נוטה לכיוון של מתן חסיון מוחלט לעיתונאי לו היה הדבר אפשרי.

מר בוקי נאה סקר בפני הוועדה מקרים רבים מעבודתו ככתב לענייני פלילים. בין היתר ציין כי במקרים לא מעטים מעדיפים חוקרי המשטרה לפנות לעיתונאים בנסיון לקבל מידע על ארוע פלילי כדי לחסוך לעצמם עבודת חקירה מאומצת יותר. בסיכום עדותו הביע מר נאה את דעתו כי יש לחוקק חוק חסיון אך יש לתת את הדעת לאפשרות של ניצולו לרעה על ידי עיתונאים לא הגונים.

מר משה ליכטמן תאר בפני חברי הוועדה את פרשת החיפוש בביתו ובמערכת העיתון בו עבד בעקבות סדרת כתבות שעסק בהכנתן. מר ליכטמן הציע לוועדה לכוון מערכת בקרה ברורה ומסודרת יותר למקרים של חיפוש אצל עיתונאים.

מר גדעון מרון מסר לוועדה עדות לגבי פרשת חקירתו ומעצרו בעקבות חשד לשידול של פקידת בית משפט למסור לו שלא כדין מידע שהגיע אליה במסגרת עבודתה. כמו כן, תאר שורה של מקרים בהם נחקר על ידי המשטרה לגבי מקורות המידע שלו. מר מרון סבור כי אין המשטרה נוטה "לטרטר" עיתונאים שלא לצורך קידום חקירות אף על פי שארעו לו, לדבריו, מקרים מסוג זה בעבר.

השופט דר' גבריאל קלינג הביע בסקירתו דעה התומכת בחקיקת חוק חסיון עיתונאי אף על פי שהבחיר כי המצב המשפטי הקיים מספק לטעמו. לחקיקה יהיה לדעתו ערך חינוכי נורמטיבי חשוב ועליה להתבסס על הדין הקיים ועל פסק הדין בפרשת ציטרין. השופט קלינג סקר בעדותו את מגוון המכשולים העלולים לעלות והמליץ לחוקק חסיון מקביל בהיקפו לחסיון הניתן לרופא ולא לחסיון הנרחב מדי שניתן לעורך דין. דר' קלינג הביע דעה נחרצת נגד מתן הגדרה בחוק לעיתונאי.

ניצב אלכס איש שלום, ראש אגף החקירות במשטרת ישראל בחן בעדותו שורה ארוכה של מקרים בהם פגעה העיתונות בעבודת המשטרה או בעבודתם של גופי חקירה אחרים וכן מקרים בהם נוצל, לדעתו, החסיון העיתונאי לרעה. ניצב איש שלום הציע לחקים גוף מחייב של העיתונות אשר יוכל לחקור תלונות על כתבות שקריות או נטולות מקור מוסמך. הוא אף ציין כי הלכת ציטרין מספקת וכי כיום יש למשטרה נהלי חקירה וחיפוש אצל עיתונאים המגלמים מערכת של איזונים פנימיים הפועלת בצורה משביעת רצון. ניצב איש שלום אינו מתנגד לחקיקת חוק חסיון אולם סבור שיש להתנות את הדבר בהקמת הגוף המפקח האמור. לבקשת חברי הוועדה הגדיר ניצב איש שלום כיצד הוא מפרש את המונח "פשע חמור" אשר מצדיק חסרת חסיון ואמר כי מדובר בפשעים חמורים ביותר כגון רצח, חטיפה ובגידה.

מר יואב יצחק תאר את הבעייתיות העומדת בפני כתב העוסק בתחום התחקירים הכלכליים. מר יצחק העיד כי עיקר עבודתו מתבסס על מקורות חסויים ולדעתו יש לתת לעיתונאים חסיון מוחלט אף במקרים של פשע חמור.

השופט גבריאל שטרסמן מסר בפני הוועדה סקירה נרחבת של מצב החסיון העיתונאי בארץ ובעולם ואף העביר לידי הוועדה חומר עיתונאי ומשפטי רב שאסף במהלך עבודתו כעורך ואומבוסמן בעיתון. כמו כן סקר את חשיבות החסיון מנקודת מבטו של העיתונאי ואת המאמץ הנעשה כיום בקרב העיתונאים להביא לציבור מידע ממקורות גלויים דווקא. השופט שטרסמן הדגיש כי הוא מתנגד לחקיקת חסיון באופן

עקרוני אולם אם יוחלט לחוקקו הוא ממליץ כי החוק יעגן, לכל הפחות, את הלכת ציטרין.

הגב' שרה פרידמן, יושבת ראש האיגוד הארצי של עיתונאי ישראל, העבירה לידי הועדה הצעת חוק שנוסחה על דעת האיגוד הארצי של העיתונאים. הגב' פרידמן הבירה עם זאת כי היא אינה מייצגת את עמדת כל העיתונאים שכן הדעות בקרבם חלוקות. בעדותה ציינה כי לאיגוד הארצי של העיתונאים הגיע מספר רב של תלונות בדבר ניצול עיתונאים על ידי המשטרה לצורך קידום חקירותיה. לדעת הגב' פרידמן, יש להעדיף מתן חסיון עיתונאי מוחלט אולם בהצעה שהגיש התפרשה על חסיון מסויג שסיכוייו להתקבל גדולים יותר. כמו כן הביעה תמיכה בביטולו של סעיף 117 לחוק העונשין.

השופט אורי שטרוזמן סקר בפני הועדה את המקרים בהם עלתה בפניו שאלת החסיון העיתונאי וציין, כי רק לעתים רחוקות מגיעה השאלה למצב בעייתי במיוחד. השופט שטרוזמן הציג בפני הועדה מודל חקיקה אשר נועד להגן על חושפי שחיתויות במינהל הציבורי ובתאגידים (למעט פשעים חמורים). יחד עם זאת אין לדעתו להגן על מקורות חסויים במקרים אחרים. השופט שטרוזמן העיר כי לא נתן דעתו לשאלת החסיון בתחום הפלילי או בתחומים אחרים אולם הדגיש כי הוא סבור שחסיון מוגבל מחסוג שחציע לא יפגע בזרימת המידע לעיתונות. עוד חציע בסקירה כי חוק החסיון יהיה מפורט דיו על מנת להקטין את שיקול הדעת השיפוטי בשאלות החסיון.

מר שלום רוזנפלד, ראש החוג לעיתונאות באוניברסיטת תל אביב, אמר לוועדה כי הוא מתנגד בתוקף לחקיקת חסיון עיתונאי משום שחדבר מנוגד לעקרונות הדמוקרטיה. מר רוזנפלד ציין, עם זאת, כי יש להחיל את החסיון העיתונאי חקיים גם על החקירות במשטרה.

במהלך דיוני הועדה הביאה בפניה ועדת השרים לחקיקה נוסח הצעת חוק של חבר הכנסת נסים זוילי לתיקון סעיפים 26 ו-117 לחוק העונשין וביקשה את התיחסותה אליה. הצעת חבר הכנסת זוילי נועדה להגן על העיתונאי מהאפשרות שיועמד לדין באשמת שידול עובד ציבור שמסר לו ידיעה בניגוד לסעיף 117 לחוק העונשין.

לאחר דיון ראשוני בהצעה הגיעה הועדה למסקנה כי יש לראות בחיוב שינוי במצב החוקי שיוצר סעיף 117. יחד עם זאת מסרה הועדה כי היא תתייחס להצעתו של חבר הכנסת זוילי במסגרת הדיון הכולל בנושא החסיון העיתונאי. החלטה זו הועברה לשר המשפטים, לשר המשטרה וכן לחבר הכנסת זוילי ונמסרה להם עמדת הועדה לפיה יש לדון במצב החוקי והמשפטי כמקשה אחת ולהימנע מחקיקה מקוטעת. ועדת השרים לחקיקה וחבר הכנסת זוילי הודיעו לוועדה כי הם נעתרים לבקשתה ומעכבים את הבאתה של הצעת החוק של חבר הכנסת זוילי לדיון, עד לסיום עבודתה של הועדה.

הועדה בחנה את מצב החסיון העיתונאי במדינות שונות. לשם כך יזמה הועדה פנייה למספר שגרירויות.

רוב השגרירויות השיבו לפנייתה של הועדה והמציאו לה מידע עדכני על מצב החסיון העיתונאי במדינותיהן. התייחסויות התקבלו מהשגרירויות של: דנמרק, אוסטרליה, בלגיה, צרפת, גרמניה, בריטניה, יוון, איטליה, הולנד, פורטוגל, דרום אפריקה, שבדיה וארצות הברית.

הועדה הסתייעה רבות בחומר על עמדתו של המשפט האמריקאי שהועבר לה על ידי פרופ' פנינה להב מבית הספר למשפטים של אוניברסיטת בוסטון בארצות הברית ובחומר על המשפט האוסטרלי שחומצא לה על ידי פרופ' Louis Waller מאוניברסיטת מונאש במלבורן. כן הסתייעה הועדה בחומר שחומצא לה על ידי פרופ' H P Lee, אף הוא מאוניברסיטת מונאש, אשר המציא לוועדה חומר מדיוניה של מועצת העיתונות האוסטרלית בה הוא חבר וכן תוכנית מחקר בנושא החסיון העיתונאי שהוכנה על ידי פרופ' Francis Trinidad ופרופ' Suzanne McNicol. מועצת העיתונות האוסטרלית וכן הסנטור Barney Cooney, יו"ר ועדת הסנאט האוסטרלי לענייני חוקה ומשפט, המציאו לוועדה חומר מעבודתם בנושא החסיון העיתונאי. ריבוי של החומר האוסטרלי נובע מכך שנושא החקיקה של חסיון עיתונאי נדון באוסטרליה במקביל לדיוניה של הועדה בישראל.

ד"ר אילנה דיין-אורבך, מחפולטה למשפטים של אוניברסיטת תל אביב, המציאה לועדה נייר עמדה שעסק בהשלכות האפשריות של חקיקת החסיון העיתונאי כבסיס לפרשנות משפטית עתידית של הלכות בדבר חופש הביטוי ובסכנה של פתיחת פתח להיותה של העיתונות "סמוכה על שולחן שלטון". פרופ' קלוד קליין, מחפולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית, המציא לועדה, לפי בקשתה, סקירה של חקיקה צרפתית חדישה בתחום החסיון העיתונאי. לבקשתה של הועדה, המציא לה פרופ' נחום רקובר, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה והיועץ למשפט עברי, סקירה תמציתית על עמדתו של המשפט העברי בנושא החסיון העיתונאי. סקירה זו מצורפת כנספח לדו"ח הועדה.

פרוטוקול הועדה וכן כל החומר שהומצא לה ונאסף על ידה מופקדים למשמרת בספריית משרד המשפטים.

הצעת חוק - חסיון עיתונאי

הצעה לתיקון פקודת הראיות [נוסח חדש] תשל"א-1971

נוסח הועדה לבדיקת החסיון העיתונאי

51א (א) דברים ומסמכים שנמסרו לאדם עקב עבודתו העיתונאית (לחלן - מידע) לא יידרש לגלותם, אם הם עלולים לחשוף את זכות מוסר המידע או אם נמסרו לו על מנת שלא יגלה אותם, אלא אם קבע בית המשפט כי עליו לגלותם או אם מוסר המידע הסכים לגילויים.

(ב) בית המשפט מוסמך להורות על גילוי מידע כראיה אם מצא שנתקיימו כל אלה:

- (1) הגילוי נדרש לעניין שאלה העומדת לדיון.
- (2) הגילוי חיוני לצורך מניעת עבירה חמורה, עשיית צדק בנוגע לעבירה חמורה או כדי למנוע עוול חמור בהליכי משפט.
- (3) אין ראיות מספיקות אחרות ואף לא ניתן לגלותן באורח סביר.
- (4) גילוי המידע אינו נדרש להוכחת עבירה של מסירת ידיעה או מסמך בניגוד לסעיפים 117 עד 119 לחוק העונשין, תשל"ז-1977.

מצא בית המשפט כי התקיימו כל תנאיו של סעיף קטן זה, ישקול אם אין זה מן הראוי להעדיף אף על פי כן את חסיון המידע.

(ג) הוראות סעיף זה יחולו גם לאחר שחדל האדם מעבודתו העיתונאית וגם על הצוות המסייע לאדם בעבודתו העיתונאית.

(ד) נטען חסיון לפי סעיף זה, רשאי בית המשפט לקיים את הדיון בטענה, כולו או מקצתו, בדלתיים סגורות ולעניין בראיה מבלי להביא את תוכנה לידיעתו של הצד המבקש את הסרתו של החסיון.

החליט בית המשפט לשמוע את הראיה, רשאי הוא לשמעה בדלתיים סגורות.

51ב (א) סירב אדם כאמור בסעיף 51א (א) למסור מידע למי שמוסמך לחקור על פי חוראת כל דין - רשאי בית המשפט לחורות בצו על מסירת המידע אם נתקיימו התנאים האמורים בסעיף 51א (ב).

(ב) לא ייערך חיפוש בביתו או במקום עבודתו של אדם כאמור בסעיף 51א (א) לצורך גילוי מידע אלא על פי צו של בית-המשפט ואם נתקיימו התנאים האמורים בסעיף 51א (ב).

(ג) בבקשות לצווים על פי סעיפים 51א ו-51ב מוסמך לדון נשיא של בית משפט שלום ובהעדרו סגן-נשיא.

(ד) החלטת בית המשפט לפי סעיף זה ניתנת לעירעור בתוך שבעה ימים בפני שופט של בית המשפט המחוזי.

51ג (א) התנהל חיפוש כדין בביתו של אדם כאמור בסעיף 51א (א) או במקום עבודתו או על גופו, שלא מכוח חוראת סעיף 51ב וטען אותו אדם כי חומר כלשהו הינו מידע כמשמעו בסעיף 51א (א), יוכנס חומר זה למעטפה חתומה ולא ייפתח אלא באישור בית המשפט בחליך מכוח סעיף 51ב.

(ב) בכל עת שמתבקש צו חיפוש, מכוח כל דין, בביתו של אדם כאמור בסעיף 51א (א) או במקום עבודתו, יביא מבקש הצו לידיעתו של בית המשפט את העובדה כי מדובר באדם כאמור.

דברי הסבר להצעת החוק

דברי הסבר להצעת החוק - תיקון לפקודת הראיות

הקדמה

* חברי הועדה הגיעו להסכמה כי החסיון על מקורות המידע חיוני כדי שהעיתונות תוכל למלא את יעדיה. זכותו של העיתונאי לחסיון מפני החובה לגלות את מקורות המידע שלו יונקת מעקרון זכות הציבור לדעת ומעקרון חופש הביטוי כאחד ומתווה לפיכך יסוד בעל חשיבות רבה במערכת הדמוקרטית של המשטר בישראל. ללא החסיון העיתונאי תיפגע היכולת העיתונאית לאסוף מידע, יכולת הנשענת במידה לא מועטה על יחסי האמון שבין העיתונאי למקור.

חברי הועדה התלבטו רבות בשאלה אם יש צורך לעגן את החסיון העיתונאי בחקיקה מפורשת. הדעות שהובאו בפני הועדה והעדים שהעידו בפניה חשפו חששות מפני פגיעה במצב הקיים. מעמדו של החסיון העיתונאי כיום מעוגן בחלכת ציטרין כפי שנוסחה על ידי נשיא בית המשפט העליון, השופט מאיר שמגר, בפסק הדין ציטרין נ. בית הדין המשמעתי של לשכת עורכי הדין פסקי דין מ"א (2) 337. נוסחת ציטרין נראתה לרוב חברי הועדה כגישה העקרונית הראויה לאימוץ בתחום החסיון העיתונאי.

הנוסח המוצע, על דעת רוב חברי הועדה, נועד להעניק מסך חסיון רחב, אך לא מוחלט, אשר מתבסס על מערכת האיזונים ועל הפאראמטרים שקבע הנשיא שמגר בפסק דינו, לאמור:

החסיון אינו יכול להיות אבסולוטי אלא חייב
לכפוף עצמו לסייגים... אף הסמכות לכוף את
פלוני לגלות את מקורות המידע שלו אינה
אבסולוטית וצריכה גם כן להיות כפופה
לסייגים...

-פסק דין ציטרין מ"א (2) 337, 359.

חדגם שאומץ על ידי הועדה תואם אף את גישתו העקרונית של המשפט העברי, הדוגל בהכרעה בנוגע להענקת החסיון מפני גילוי מידע על יסוד איזון נאות בין מערכת הערכים המתנגשים.

* בחתיחות למונח "עיתונות", הן בדברי החסבר והן בהמלצות הועדה, כוללת הועדה את כל אמצעי התקשורת - הכתובים והאלקטרוניים, כאחד.

נימוקים והערות לנוסח המוצע

סעיף 51 א (א)

בניסוחו של הסעיף באה לידי ביטוי כוונת חברי הועדה להעניק חסיון למקורות עיתונאיים. הועדה ממליצה להעניק חסיון עיתונאי לכל מידע שיש בו כדי לגלות את זהותו של המקור מוסר המידע. החסיון יחול גם על מידע שנמסר לעיתונאי בתנאי חסיון, שלא על מנת שיגלה. כך, למשל, מידע שמסר המקור כ"חומר רקע" למידע העיקרי או כדי לאשש את גירסתו או את אמינותו. הועדה ממליצה כי במקרים בהם יש ספק באם המידע או החומר שנתפס, יש בו כדי לגלות את זהות המקור, יובא המידע או החומר כשהוא סגור במעטפה אטומה לעיונו והחלטתו של שופט כאמור בסעיף 51 ב (ג). אין לשלול את האפשרות שבית המשפט יורה על חשיפת חלק מהחומר שיובא בפניו תוך ביצוע הפרדה של חומר "מעורב" שחלקו עלול להביא לחשיפת מקורות ואילו בחלקו האחר אין סיכון כזה. מידע שאין בו כדי להביא לזיהויו של מקור עיתונאי - אינו כפוף לחסיון העיתונאי הניתן לפי סעיף זה.

את המונח "דברים ומסמכים" יש לפרש באופן רחב. מונח זה משמש גם בסעיף 48 לפקודת הראיות תשל"א 1971 (חסיון עורך דין) ומשם אומץ. הועדה סבורה כי ההגדרה צריכה לכלול כל סוג של מידע, עדות או ראיה אשר נמסרה בכל צורה שהיא: בעל-פה, בכתב, בדפוס, בהקלטה, בהסרטה או בכל דרך אחרת.

הועדה נמנעה מלהגדיר את המונח "עיתונאי" והסתפקה בהתייחסות ל"עבודה עיתונאית". לדעת הועדה, כל נסיון להגדיר בחוק את מקצוע העיתונות, כמו גם רישויו של מקצוע העיתונות, אינם רצויים שכן יש בהם כדי לפגוע בחופש העיתונות. הועדה ממליצה כי המונח "עבודה עיתונאית" יפורש באופן רחב. הועדה נמנעה מלהגדיר את תחומיו של המושג מתוך הנחה שתחומים אלה יתגבשו במשך הזמן בעבודה השוטפת ובפסיקה של בתי המשפט.

עם שהועדה נמנעה מהגדרתו של המונח "עיתונאי" הרי היותו של אדם הטוען לחסיון בעל תעודת עיתונאי או אישור על היותו מועסק בעיתון יכולים להוות ראיה לכאורה לכך שהמידע לגביו נטען החסיון נועד לצורך עבודתו העיתונאית.

אין העיתונאי חייב לגלות את מקורותיו אלא אם קבע בית המשפט אחרת, אולם העיתונאי רשאי לגלות את מקורותיו אם ייבחר בכך ובחתשב במגבלותיו האתיות, כפי שהן מובאות בתקנון האתיקה העיתונאית.

הועדה ממליצה כי אם ייחקק חסיון לפי הצעה זו יובאו השלכות החקיקה לעיון מועצת העיתונות ויישקלו שינויים מתאימים בתקנון האתיקה העיתונאית.

בחתשב באמור לעיל סבורה הועדה כי אין מקום לדרוש מחעיתונאי הבטחת חסיון מפורשת בינו לבין המקור כתנאי מוקדם לטענת חסיון עיתונאי בבית משפט או בהליך אחר.

סעיף 51 א (ב)

זוהי החוראה האופרטיבית המרכזית בהצעת החוק. היא מפרטת את השיקולים שעל פיהם יכריע בית המשפט אם להעניק חסיון עיתונאי.

פיסקה מספר (1) דורשת כי הראייה שגילוייה מתבקש תהיה רלבנטית לדיון.

פיסקה מספר (2) מפרטת את האינטרסים אשר עשויים לגבור על הזכות לחסיון המקורות:

מניעת עבירה חמורה היא, לדעת הועדה, האינטרס שבו הגילוי הוא החיוני ביותר ולכן היא מופיעה בראש רשימת החריגים לחסיון. יחד עם זאת, עשויים האינטרסים להימצא לאו דווקא בתחום המניעתי. רוב חברי הועדה סבורים כי יש לשלול את החסיון גם במקרים בולטים בהם האינטרס של עשיית הצדק דורש זאת. בביטוי "עשיית צדק בנוגע לעבירה חמורה" יש לשים את הדגש על שני אלמנטים: על הצורך בעשיית צדק ועל חומרת העבירה כאחת. המשקל המצטבר של השניים הוא שעשוי להביא לשלילתה של טענת החסיון. על פי מערכת איזונים דומה יוכל בית המשפט לשלול את טענת החסיון כאשר השימוש בטענה זו עשוי לגרום לעוול חמור בהליכי משפט.

בהגדרה "עבירה חמורה" נכללות, באופן עקרוני, עבירות מסוג פשע. עם זאת, במקרים חריגים ביותר, יהיה אולי מקום להרחיב את ההגדרה גם לגבי עבירות שאינן בגדר פשע.

פיסקה מספר (3) - גם כאשר יתקיימו כל התנאים האמורים המצדיקים שלילתה של טענת החסיון לא תישלל הטענה כדבר שבשיגרה. פיסקה זו מורה כי בנוסף לחתקימותם של התנאים הדרושים לגילוי המידע החסוי, ישקול בית המשפט את האפשרות שלא להיזקק לראיות החסויות. רק כאשר אין ראיות מספיקות שלא על דרך גילוי המידע החסוי ואף אין דרך אחרת לגלותן יוכל בית המשפט להורות על גילוי של המידע.

פיסקה מספר (4) - סעיף זה נועד למנוע גילוי מקור כאשר הדבר נועד לצורך הוכחת עבירה של מסירת מידע שלא כדין על ידי עובד ציבור. בכך מאמצת הועדה את הצעת החוק הפרטית שיזם חבר הכנסת נסים זוילי.

הועדה קיימה מספר דיונים בעניין סעיף 117 לחוק העונשין תשל"ז 1977 העוסק בעובד ציבור אשר מסר שלא כדין מידע שהגיע אליו במסגרת עבודתו. חברי הועדה סבורים כי האינטרסים אשר סעיף 117 נועד לקדם אינם עולים בקנה אחד עם ערכיה של מדינה דמוקרטית אשר בה המידע אינו קניינו הבלעדי של השלטון ולאזרח זכות לאסוף ולקבל מידע. הועדה סבורה כי במדינה דמוקרטית יש לשים את הדגש על חשיפת מידע והבאתו לפרסום ולפיכך יש להגן על מקורותיו של העיתונאי מפני האפשרות של אישום לפי סעיף 117 לחוק העונשין, אישום שיש בו כדי להרתיע ממסירת מידע שלטוני שאינו סודי. חברי הועדה הסתייגו מחוראת סעיף 117 ונטו להמליץ על ביטולו. הועדה נמנעה מלעשות כן בשל הספק שהועלה לגבי השאלה אם המלצה כזו הינה בגדר כתב החסמכה של הועדה וכן בשל האפשרות שלביטול תהיינה השלכות על תחומים שלא נבדקו על ידי הועדה. אנו ממליצים בפני השרים לשקול את הצורך בהמשך קיומו של סעיף 117, בין אם בועדה זו או בועדה שתוקם במיוחד לצורך זה. הועדה ממליצה כי ייבדקו לעומקן השלכות ביטולו של סעיף 117 על היבטיו השונים. הועדה ממליצה למצוא הסדר חלופי לסעיף 117 לחוק העונשין.

הסיפא לסעיף 51 א (ב)

תוספת זו באה להראות כי לעולם יש להקנות משקל עדיף לחסיון העיתונאי. אפילו מתקיימים כל התנאים המצטברים המפורטים בסעיף זה, עדיין לא יורה בית המשפט על גילוי באופן אוטומטי אלא ישקול אם לא ראוי בכל זאת שלא לחרות על גילוי.

סעיף 51 א (ג)

סעיף קטן זה מחיל את החסיון העיתונאי על צוותו של העיתונאי וכן על עיתונאי לאחר שפרש מעבודתו העיתונאית. הועדה סבורה כי בלא הרחבה כזו לא יוכל החסיון העיתונאי למלא את יעדיו.

סעיף 51 א (ד)

סעיף זה מעניק שיקול דעת לבית המשפט לשמוע את הדיון בטענת החסיון, כולו או מקצתו, בדלתיים סגורות. דיון פומבי בטענת החסיון עשוי לעיתים לסכלו. מצד שני, ככל שאין בדיון עצמו כדי לחשוף את מקור המידע, יש לקיימו בפומבי כדי לאפשר לציבור לעמוד על שיקוליו של בית המשפט בשאלה האם להעניק את החסיון. כמו כן, מאפשר סעיף זה לבית המשפט לעיין בחומר הראיות לגביו נטען החסיון, ללא החובה לחשפו לצד המבקש את הסרת החסיון. אפשרות זו נועדה לתת בידי בית המשפט אמצעים להעריך את כנותה ואמיתותה של טענת החסיון, כמו גם את הפגיעה שתיגרם אם יוסר.

סעיף 51 ב (א)

החסיון יחול בפני כל גוף חקירה מוסמך: משטרה, רשויות מס וגופים חוקרים אחרים. מקרים בהם דחיפות העניין לא מאפשרת פנייה לבית משפט ייפתרו על פי הכללים המשפטיים המקובלים במקרים אלו.

סעיף 51 ב (ב)

חסיון עיתונאי חל גם על חיפוש בביתו או במקום עבודתו של אדם, כאשר החיפוש נערך לצורך גילוי מידע הקשור לעבודתו העיתונאית של אותו אדם והדבר עלול לחשוף את זהותם של מקורות המידע שלו. סעיף 51 ב (ג)

בקשה למתן צווי חיפוש או למתן צווי המחייבים אדם כאמור בסעיף 51 א (א) לגלות את מקור המידע או מידע שנמסר לו עקב עבודתו העיתונאית ויש בו כדי לחשוף את מקורות המידע שלו - יובאו בפני נשיא בית משפט השלום ובהעדרו סגן-נשיא. סעיף זה מוציא את תחולתו של סעיף 53 לחוק בתי המשפט (נוסח משולב) תשמ"ד 1984 הקובע כי: "סמכות שיפוטית שנתייחדה בדיון, למעט בחוק זה, לנשיא בית-משפט שלום, נתונה לכל שופט של אותו בית משפט..."

המלצה זו באה להצביע על החשיבות שמייחסת הועדה לחסיון העיתונאי. הועדה שקלה את ייחוד הסמכות למתן הצווים לנשיא של בית משפט מחוזי אך נמנעה מעשות כן בשל העובדה כי הבקשה עשויה להיות דחופה וחצורך לפנות לנשיא של בית משפט מחוזי עלול לסכל מתן פתרון דחוף. כמו כן, הונעה הועדה בצורך לאפשר ערעור דחוף על החלטת השופט, ערעור שיוגש לשופט של בית המשפט המחוזי.

סעיף 51 ב (ד)

ניתן לערער על החלטות שניתנו לפי סעיף 51 ב (ג) לבית המשפט המחוזי וממנו לבית המשפט העליון. במקרה של ערעור על הוצאת צו חיפוש ייאלץ המערער לבקש גם צו עיכוב ביצוע, שאם לא כן לא תהיה מניעה לכך שגוף החקירה ייבצע את החיפוש בטרם יתקיים הדיון בערעור.

סעיף 51 ג (א)

סעיף זה נועד לאפשר לאדם כאמור בסעיף 51 א (א) אשר ברשותו או בכליו או על גופו נערך חיפוש לפי כל דין, להעלות את טענת החסיון. מידע לגביו נטען חסיון לפי סעיף זה יוכנס למעטפה חתומה וייפתח רק לאחר קיום הליך מכוח סעיף 51 ב.

סעיף 51 ג (ב)

חוראה זו נועדה לחבטיח כי בכל מקרה בו מתבקש צו חיפוש, לכל מטרה שהיא ומכוח כל דין, ברשותו או בכליו של אדם כאמור בסעיף 51 א (א), יובא לידיעת בית המשפט כי מדובר באדם כאמור.

המלצות הועדה

המלצות הועדה

חשיבותו של החסיון העיתונאי

תנאי מוקדם לקיומו של התהליך הדמוקרטי התקין הוא ליבון גלוי של הבעיות העומדות על סדר יומה של המדינה וזאת על יסוד מירב המידע הרלבנטי לנושא הדיון. החלפת הדעות הפומבית והחופשית, כמו גם זכות הציבור לקבל מידע בעניינים ציבוריים, נגזרת מעקרון חופש הביטוי, אשר אין חולקים על מקומו המרכזי במערכת עקרונית היסוד החוקתיים של שיטת המשפט בישראל.

העיתונות ממלאת תפקיד חיוני שבלעדיו אי אפשר היה לקיים את התהליך הדמוקרטי בחברה המודרנית הן בקיומו של הדיון הציבורי מעל דפי העיתונות והן במתן במה להחלפת דעות פומבית.

חברי הועדה סבורים כי החסיון העיתונאי הוא חיוני כדי שהעיתונות תוכל למלא את תפקידיה אלה, כדבריו של נשיא בית המשפט העליון, השופט מאיר שמגר:

מערכת מדינית חופשית ודמוקרטית והעדר אמצעים נאותים לאיסוף מידע חם דבר והיפוכו, ואינם יכולים להתקיים בצוותא חדא. הזכות לאסוף מידע כוללת בחובה מכללא את הצורך להגן על מקורות המידע. הדבר נובע מן ההישענות של העיתונאים על מקורות המידע, מיחסי האמון החיוניים להשגת המידע ומן ההשפעה המרתיעה העלולה לנבוע מן החיוב הבלתי מוגבל לגלות מקורות.

-פס"ד ציטרין מ"א(2) 357,337

ללא יחסי אמון בין העיתונאי למקור תיפגע הזרימה החופשית של מידע לעיתונות, ומכאן שללא יחסי אמון תיפגע יכולתו של העיתונאי לאסוף מידע. העיתונות לא תוכל למלא בשלמות את ייעודה ללא הזכות להגן על מקורות המידע שלה, זכות הנגזרת באופן ישיר מעקרון זכות הציבור לדעת ומעקרון חופש הביטוי.

יחד עם זאת, זכותו של העיתונאי להגן על זכותם של מקורותיו צריכה, בדומה לעקרונות יסוד אחרים של שיטת המשפט בישראל, להישקל במסגרת מאזן של אינטרסים, ולעיתים תידרש לסגת מפני אינטרס חיוני אחר.

לדעת חברי הוועדה יש לתת לחסיון העיתונאי משקל משמעותי במסגרתו של איזון כזה, אולם אין להפוך את החסיון למוחלט. בנוסח החוק המוצע עיצבו חברי הוועדה את הפאראמטרים החולמים, לדעתם, את איזון האינטרסים הדרוש - זאת תוך מתן דגש לתפיסה העקרונית לפיה, ככלל, יש להעדיף את קיומו של החסיון העיתונאי.

הצורך לעגן את החסיון בחקיקה

אחת השאלות היסודיות שהעסיקו את הועדה היתה האם יש מקום לעגן את החסיון העיתונאי בחקיקה. בפני הועדה הובאו דעות לפיהן עיגון החסיון בחוק מפורש עלול לפגוע בחופש העיתונות בכך שהוא יחייב מתן הגדרה סטטוטורית למונח "עיתונאי" ויסכל אינטרסים שונים העומדים מאחורי הרעיון של חופש העיתונות. בין היתר, נטען בפני הועדה, כי הענקת פריבילגיה בחוק לעיתונות עשויה להביא ליצירתה של תלות בין העיתונות והשלטון. עיתונאים ואנשי משפט טענו בפני הועדה כי המצב הקיים, שבו ניתן לעיתונאי המעיד בבית המשפט חסיון מסויג, שמקורו בפסק דין ציטרין, מספק ואין לשנותו וזאת על אף העובדה שחסיון זה חל בחקירות המשטרה אך ורק מכוח הנחיות פנימיות של המשטרה.

לאחר דיון ממצה הגיעה הועדה, פה אחד, למסקנה כי קביעתו של חסיון עיתונאי חקוק עשויה להעלות תרומה חשובה בחיזוק החינוך לגישה חופשית לעיתונות ולביסוסם של חופש העיתונות וחופש הביטוי. נראה לועדה כי בחקיקה ניתן יהיה למסד באופן ברור יותר את הפאראמטרים המרכיבים את האיזון הראוי בין החובה הכללית להעיד לבין הזכות להגן על מקורות המידע של העיתונאי. המבחנים צריכים להיות בהירים באופן שיאפשרו לעיתונאי המתעתד להבטיח חסיון למקור להעריך נראוי באם אכן קיים כיסוי חוקי להבטחתו. חברי הועדה עמדו על הבעייתיות של הלכת ציטרין בהיותה פסק דין שניתן בהליך מיוחד על ידי שופט יחיד ובהתייחסות לחסיון בבית דין משמעתי בנסיבות מיוחדות. עם שעקרונותיה של הלכת ציטרין נראו, בעיקרם, לחברי הועדה, הם סבורים כי מן הראוי להעלות את ההגנה על חסיון העיתונאי לדרגה של חוק. הצעת החוק, שנוסחה על ידי הועדה, מאזנת באמצעות המבחנים המפורטים בה, בין החסיון לבין אינטרסים מתחרים. חברי הועדה ממליצים בפני שר המשפטים ושר המשטרה כי בבוא הרשות המחוקקת לדון בהצעת החוק ייעשה מאמץ לשמור על מתכונתו של הנוסח המוצע, בדרך זו ניתן יהיה להבטיח כי גם ביישום החוק בפועל יישמר שיקלולם הנכון של העקרונות כפי שרואה אותם הועדה.

"דברים ומסמכים" - על מה יחול החסיון העיתונאי המוצע?

חברי הועדה התלבטו ארוכות בשאלה איזה מידע יקיף החסיון העיתונאי. הועדה נחלקה בשאלה זו. אין ספק כי החסיון העיתונאי צריך להגן על כל מידע אשר יש בו כדי לחביא לחשיפת זהותו של מוסר המידע. עם זאת סבורה הועדה כי החסיון צריך לחול גם על מידע שנמסר לעיתונאי מתוך הסכמה מפורשת או משתמעת שלא יפורסם, אפילו אין המקור דורש חיסוי זהותו. זו הינה אמנם הרחבה של החסיון אך היא משרתת אינטרסים זהים, של הבטחת זרימה חופשית של מידע. החסיון צריך לחול גם על מקור שמסר לפרסום מידע אשר חלקו מצוטט בשמו וחלקו האחר נמסר בחסיון.

האינטרס לשמו נועד החסיון העיתונאי הוא ההגנה על חופש זרימת המידע. אין זה חסיון של העיתונאי, אלא של מקור המידע, המעוניין להעביר מידע ללידיעת הציבור באמצעות העיתונאי. קיים חשש שהמקור לא יעשה כן אם הדבר יוביל לגילוי זהותו או לחשיפתו של מידע אותו מסר לעיתונאי שלא לצורך פרסום.

מכיוון שמוסר המידע הוא בעל החסיון, זכותו לוותר עליו. כאשר הוא מסכים לגילוי זהותו או לגילוי של מידע אותו מסר שלא לפרסום פג החסיון העיתונאי.

החסיון יחול על מידע בכל צורה שהיא: בכתב, בדפוס, בהקלטה, בהסרטה או בכל דרך אחרת.

הגדרת המונח "עיתונאי"

חברי הועדה מאוחדים בדעה כי אין מקום להגדיר את המונח "עיתונאי" בחוק כפי שאין להגדיר בחוק זה מחו "פרסום".

חברי הועדה סבורים כי כל הגדרה בחוק למקצוע העיתונות תהיה בעלת השלכת מצמצמת ולא רצויה על היקף המקרים שאותם רואה הועדה כנכנסים לגדרו של החסיון העיתונאי. מעבר לכך מתנגדים חברי הועדה לכל מגמה שיש בה כדי להביא לרישיון של מקצוע העיתונות או להגבלת היקף העוסקים בו.

לפיכך בחרו חברי הועדה להחיל את החסיון על מידע שנתקבל או שהושג לצורך "עבודה עיתונאית". חברי הועדה סבורים כי יש לפרש את המונח "עבודה עיתונאית" באופן רחב. בחקשר זה עלו בועדה מודלים אפשריים שונים, למשל: השאלה אם ינתן חסיון לסופר-הסטוריון הכותב ספר-מחקר? האם אדם המבצע תחקיר מתוך כוונה לחגישו לעיתון כדי להתקבל לעבודה עיתונאית זכאי לחסיון? האם יחנה גם מכתב למערכת מחסיון עיתונאי? חברי הועדה החליטו להשאיר את גיבוש היקפו של המונח "עבודה עיתונאית" לעבודתם השוטפת של בתי המשפט. יחד עם זאת סברו חברי הועדה כי היותו של אדם חטוען לחסיון בעל תעודת עיתונאי מטעם גוף המאגד בתוכו עיתונאים או בעל אישור על היותו מועסק בעיתון תהווה ראייה לכאורה כי המידע שלגביו נטען החסיון נועד לצורך עבודתו העיתונאית.

האם דרושה הבטחת חסיון מפורשת?

רוב חברי הועדה דחו את החצעה שהועלתה לפיה יש לדרוש הבטחה מפורשת או סיכום מפורש בין העיתונאי למקור, כתנאי מוקדם להענקת חסיון עיתונאי. אף שאל לעיתונאי לנהוג קלות ראש בפיזור הבטחות חסיון כאשר אין צורך בכך או כאשר אין העיתונאי יכול לעמוד מאחוריהן - אין מקום לדרוש הבטחת חסיון מפורשת. הבטחה כזו עשויה לחשתמע מן הנסיבות המלוות את מסירתו של המידע ומאופיו של המידע. לאור ההנחה שהחסיון העיתונאי שייך למקור סבורים חברי הועדה כי העיתונאי אינו חייב למסור מידע, בנסיבות כאמור, כל עוד לא הודיע המקור על הסכמתו לוותר על החסיון.

מנגנון הסרת החסיון

המבחנים הנדרשים להסרת החסיון מבוססים על הלכת ציטרין ומאגדים בתוכם עקרונות שגובשו לראשונה בפסק הדין של בית המשפט העליון האמריקאי בפרשת Branzburg.

המבחנים מפורטים בסעיף 51א (ב) להצעת החוק. כדי שיוכל בית משפט להורות על הסרת החסיון נדרש כי יתקיימו כל המבחנים גם יחד.

(1) הגילוי נדרש לעניין שאלה העומדת לדיון.

פיסקה זו מבטאת את דרישת הרלבאנטיות של המידע לגביו הוגשה הבקשה להסרת החסיון. ניתן לומר שדרישה זו הוכרה על ידי בתי המשפט בישראל מקידמת דנא, משום שהיא הופעלה על ידי שופטים במספר לא מועט של דיונים על חסיון עיתונאי שקדמו לפסק הדין בעניין ציטרין. מבחן זה בא לחבטיח כי החסיון העיתונאי לא יוסר אלא אם דרוש המידע לשאלה העומדת ב"לב ליבו" של העניין הנדון. לכאורה, תנאי זה עומד מאחורי כל ראייה המוגשת לבית המשפט. עם זאת, איזכורו כאן בא להדגיש את חשיבותו של החסיון ואת הזחירות שעל בית המשפט לנהוג בו. כמו כן, החדגשה הינה על כך שהגילוי נדרש לעניין הנדון, תנאי שהינו מרחיב לעומת דרישת הרלבאנטיות הרגילה בבית המשפט.

(2) הגילוי חיוני לצורך מניעת עבירה חמורה, עשיית צדק בנוגע לעבירה חמורה או כדי למנוע עוול חמור בהליכי משפט.

פיסקה זו מפרטת את האינטרסים אשר עשויים לגבור על הזכות להגן על זהות המקורות העיתונאיים.

מניעת עבירה חמורה:

מניעת עבירה חמורה היא האינטרס שבו גילוי המידע הוא החיוני ביותר. הגדרתו של אינטרס זה אומצה מן המונח האנגלי "PREVENTION OF CRIME" המופיע בחוק בזיון בית המשפט שנחקק באנגליה ב-1981. הועדה התחבטה בשאלה אם יש לצמצם את הגילוי למניעת פשע תמור בלבד. הועדה החליטה להיזקק למונח "עבירה חמורה" ולא פשע כדי להימנע מניסוח שרירותי וכדי להדגיש, כי אין די בכך שמדובר ב"פשע". לפיכך נבחר ניסוח ששם את הדגש על חומרת המעשה ולא על הגדרתו הפורמלית בחוק. ראש אגף החקירות במשטרת ישראל, שהעיד בפני הועדה,

חיווה דעתו כי המשטרה צריכה להסתייע במידע עיתונאי חסוי רק בפשעים חמורים כמו: רצח, חטיפה וכדומה. רוב חברי הועדה העדיפו להשאיר לבית המשפט את שיקול הדעת בשאלה אם העבירה שלגביה מבוקש הצו להסרת החסיון מצדיקה את גילוי של המידע החסוי.

יחד עם זאת, סבורה הועדה כי יש לעשות שימוש מושכל במבחן זה שכן הסכנה של הפיכת העיתונאי "מודיע" של המשטרה היא רצינית ובעלת השלכות עתידיות על זרימת המידע אל העיתונאי ועל יחסי האמון שלו עם מקורותיו. ניצול אינטנסיבי של חריג זה עלול לרוקן את החסיון העיתונאי מתוכנו. לדעת הועדה יש לאמץ ביישום מבחן זה את הקו שחציע ראש אגף החקירות של משטרת ישראל בעדותו.

עשיית צדק בנוגע לעבירה חמורה:

רוב חברי הועדה סבורים כי יש לשלול את החסיון גם במקרים בולטים שבהם הדבר מתחייב מהאינטרס של עשיית הצדק. מבחן זה מתבסס על שני אלמנטים מצטברים שאותם צריך בית המשפט לשקול:

א. הצורך בעשיית צדק

ב. חומרת העבירה.

ייתכנו עבירות שאינן נופלות בהגדרת המונח "פשע" אך יש להן השלכות חמורות בעיני בית המשפט. העובדה שעבירה איננה מסוג פשע יוצרת חזקה לכאורה שאין מקום להסיר את החסיון. מאידך גיסא ייתכן שהנסיבות הן חמורות עד כדי הצדקת הסרתו של החסיון. עם זאת, רשימת הפשעים בחוק העונשין היא רחבה מאוד, לפיכך אין להסתפק בעובדה שמדובר בעבירה מסוג פשע ויש לבחון גם את חומרתה של העבירה ואת הנסיבות בהן מתבקשת הסרת החסיון. משקלם המצטבר של שני האלמנטים הוא שעשוי להביא לשלילתה של טענת החסיון במקרים כאלה.

במבחן זה ראתה הועדה לנגד עיניה עבירות אשר גורמות לפגיעה חמורה או שיש להן השלכות ציבוריות מרחיקות לכת. במקרים מעין אלה נותן מבחן זה שיקול דעת בידי בית המשפט להסיר את מסך החסיון מעל המידע הנוגע לדיון.

מניעת עוול חמור בהליכי משפט:

חסיון עיתונאי מוחלט עלול לפגוע פגיעה חמורה גם בהליכים אזרחיים, כך, למשל, כאשר בידי העיתונאי מידע שגילוי מקורו חיוני לשם הבטחת שלומו של קטין: כגון מידע שיש בו כדי לטהר קטין מחשש ממזרות. כאשר השימוש בטענת החסיון עלול לגרום לעוול חמור, שאינו בתחום הפלילי, יוכל בית המשפט לעשות שימוש במבחן זה כדי לחסיר את החסיון. שיקול הדעת בהפעלת מבחן זה דומה במהותו לזה המופעל במבחן הקודם לו כמתואר לעיל. עם זאת, מטבע הדברים, יהיו המקרים של חסרת החסיון בתחום האזרחי נדירים יותר.

(3) אין ראיות מספיקות אחרות שלא על דרך גילוי המידע ולא ניתן לגלותן באורח סביר.

פיסקה זו נועדה להבטיח את מיצוי כל האלטרנטיבות האפשריות האחרות בטרם יזדקק בית המשפט לחסרת החסיון העיתונאי. חברי הועדה מבקשים לבטא בפיסקה זו את כוונתם כי גם אם יתקיימו כל התנאים האמורים לעיל עדיין לא יוסר החסיון כדבר שבשיגרה.

על בית המשפט מוטלת החובה לבדוק אם קיימת האפשרות שלא להיזקק לראייה החסויה ועל המבקש את חסרת החסיון מוטל נטל ההוכחה להראות כי:

- א. מיצה את כל האלטרנטיבות הסבירות לחשגת הראייה ממקור אחר.
- ב. מיצה את כל האלטרנטיבות האפשריות באופן סביר להוכחת הדרוש לו באמצעים שלא יחייבו את גילוי המידע החסוי.

(4) גילוי המידע אינו נדרש להוכחת עבירה של מסירת ידיעה או מסמך בניגוד לסעיפים 117 עד 119 לחוק העונשין תשל"ז 1977 .

סעיף זה נועד למנוע את גילוי של מקור או של מידע חסוי אחר כאשר הדבר נועד לצורך הוכחת עבירה של מסירת מידע שלא כדין על ידי עובד ציבור. בסעיף זה אימצה הועדה את העקרון עליו מבוססת הצעת החוק הפרטית של חבר הכנסת נסים זילי, אשר הובאה לעיונם של חברי הועדה.

סעיפים 117 עד 119 לחוק העונשין תשל"ז 1977:

117. גילוי בהפרת חובה

- (א) עובד הציבור שמסר, ללא סמכות כדין, ידיעה שהגיעה אליו בתוקף תפקידו, לאדם שלא היה מוסמך לקבלה, וכן מי שהגיעה אליו ידיעה בתוקף תפקידו כעובד הציבור, ולאחר שחדל מהיות עובד הציבור מסרה, ללא סמכות כדין, לאדם שלא היה מוסמך לקבלה, דינו - מאסר שלוש שנים.
- (ב) עובד הציבור שהתרשל בשמירת ידיעה שהגיעה אליו בתוקף תפקידו, או שעשה מעשה שיש בו כדי לסכן בטיחותה של ידיעה כאמור, דינו - מאסר שנה אחת.
- (ג) הגיעה לאדם ידיעה בתוקף תפקידו כעובד הציבור, והוא החזיקה, ללא סמכות כדין, בניגוד לחוראות שניתנו לו בדבר החזקתה, או לאחר שחדל מהיות עובד הציבור, דינו - מאסר שנה אחת.
- (ד) (1) לנאשם לפי סעיף קטן (א) תהא זו הגנה טובה שהידיעה כבר פורסמה לרבים על פי סמכות כדין או הועמדה לעיון הרבים על פי סמכות כדין.
- (2) לנאשם לפי סעיף קטן (א) בשל מסירת ידיעה לאחר שחדל מהיות עובד הציבור תהא גם זו הגנה טובה, שמסירת הידיעה היתה כעבור חמש שנים מהיום שחדל מהיות עובד הציבור ושהידיעה לא נגעה לבטחון המדינה או ליחסי חוץ שלה ושבמסירת הידיעה לא היה משום פגיעה בדבר שיש לציבור זיקה בו או פגיעה בזכותו של יחיד.

118. גילוי בהפרת חוזה

- (א) היה אדם בעל חוזה עם המדינה או עם גוף מבוקר כמשמעותו בחוק מבקר המדינה, תשי"ח-1958 (נוסח משולב), ובחוזה יש התחייבות לשמור בסוד ידיעות שיגיעו אליו עקב ביצוע החוזה, והוא מסר, ללא סמכות כדין, ידיעה כאמור לאדם שלא היה מוסמך לקבלה, דינו - מאסר שנה אחת.
- (ב) בסעיף זה, "בעל חוזה" - לרבות מי שהועסק, כעובד או כקבלן, לשם ביצוע החוזה; ואולם תהא זו הגנה טובה לנאשם לפי סעיף זה שלא ידע על ההתחייבות לשמור ידיעות כאמור בסוד ושחוא מסר את הידיעה בתום לב.

119. גילוי בהפרת אמון

מי שנמסר לו מסמך רשמי בתנאי מפורש שעליו לשמרו בסוד, והוא מסרו לאדם שאינו מוסמך לקבלו, דינו - מאסר שנה אחת; התרשל בשמירתו או עשה מעשה שיש בו כדי לסכן בטיחותו של המסמך, דינו - מאסר ששה חדשים.

סעיפים אלה המהווים חלק מסימן ח': סודות רשמיים, מבוססים על החוק האנגלי המנדטורי אשר אף מקורו האנגלי שונה זה מכבר. האינטרס שיוצג על ידי סעיפים אלה ביטא את החשקפה כי מידע חמצוי בידיו של השלטון הוא קניינו הבלעדי של השלטון גם אם אין הוא מידע סודי אשר פרסומו ברבים עלול לפגוע באינטרסים אחרים. חברי הועדה סבורים כי האינטרס הזה אינו עולה בקנה אחד עם עקרונותיה של מדינה דמוקרטית אשר בה יש לאזרח זכות לאסוף מידע, להעביר מידע ולקבל מידע. במשטר דמוקרטי יש לשים את הדגש על עקרון חופש המידע באופן שיאפשר חשיפה מקסימלית של מידע וחבאתו של המידע לפרסום. אין ספק כי אין לחשוף מסירת כל מידע על ידי עובד ציבור לסנקציות פליליות. חברי הועדה סבורים כי יש להגן על עובדי ציבור מפני האפשרות שיואשמו בעבירה של מסירת מידע שלטוני שאינו סודי תוך שימוש בעיתונאי עצמו לצורך הוכחת העבירה.

חברי הועדה אף נטו להמליץ על ביטולו של סעיף 117 לחוק העונשין תשל"ז 1977 הועדה נמנעה מלעשות כן בשל ספק שהועלה אם המלצה כזו הינה בגדר כתב החסמכה של הועדה וכן בשל האפשרות שלביטול תהיינה השלכות על תחומים שלא נבדקו לעומקם על ידי הועדה. הועדה ממליצה למצוא הסדר חלופי לסעיף 117, בין היתר הועלתה בוועדה ההצעה כי הדבר ייעשה על דרך של חקיקת חוק חופש המידע ובמקביל לו חקיקת סעיפי שמירת סודיות ספציפיים בחוקים הרלבנטיים. חברי הועדה ממליצים בפני השרים לשקול את הצורך בהמשך קיומו של סעיף 117 ולהסמיך ועדה זו, או ועדה שתוקם במיוחד לצורך זה, להמליץ המלצות בנושא.

למי הסמכות לדון בשאלות החסיון?

בקשות למתן צווי חיפוש או בקשות למתן צווי המחייבים אדם לגלות מידע שהגיע אליו עקב עבודתו העיתונאית אשר עלולים להביא לגילוי זהותו של מוסר המידע - יובאו בפני נשיא של בית משפט שלום.

ייחוד הסמכות לנשיא של בית משפט שלום בא להצביע על החשיבות שראו חברי הוועדה בהכרעה בשאלת החסיון העיתונאי. חברי הוועדה שקלו את ייחוד הסמכות לנשיא של בית המשפט המחוזי אך נמנעו מלעשות כן בשל העובדה שהחסיון העיתונאי עשוי להתעורר במקרים דחופים ואילו הצורך לפנות לנשיא של בית המשפט המחוזי עלול לסכל מתן פתרון דחוף.

כמו כן, בייחוד הסמכות לנשיא של בית משפט שלום נפתחת הדרך לאפשרות של ערעור דחוף לבית המשפט המחוזי. בשל הדחיפות המאפיינת את המקרים בהם עולה טענת החסיון החליטו חברי הוועדה להמליץ כי המועד להגשת הערעור יוגבל לשבעה ימים.

כאשר יבקש עיתונאי לערער על החלטה המאפשרת ביצוע חיפוש תוך הסרת החסיון העיתונאי יהיה עליו לבקש במעמד החלטה גם צו לעיכוב ביצועה של החלטה שאם לא כן, לא תהיה מניעה מצד גוף החקירה לבצע את החיפוש בטרם יתקיים הדיון בערעור.

בסעיף 53 רישא לחוק בתי המשפט (נוסח משולב) תשמ"ד 1984 נקבע: "סמכות שיפוטית שנתייחדה בדיון, למעט חוק זה, לנשיא בית משפט שלום, נתונה לכל שופט של אותו בית משפט...". משום כך מצוין במפורש בהצעה כי בבקשות לצוים האמורים ידונו רק נשיא בית משפט שלום ובהעדרו סגן-נשיא.

הדיון בטענת החסיון העיתונאי

51א (ג) נטען חסיון לפי סעיף זה, רשאי בית המשפט לקיים את הדיון בטענה, כולו או מקצתו, בדלתיים סגורות ולעיין בראייה מבלי להביא את תוכנה לידיעתו של הצד המבקש את הסרתו של החסיון.

נראה לחברי הועדה כי דיון פומבי בטענת החסיון, כמו גם חשיפתו של החומר שלגביו נטען החסיון לצד העותר לגילוי, עלולים לסכל את החסיון העיתונאי. סעיף זה נועד לאפשר לבית המשפט לצמצם את הנזק שעלול להיגרם למקורות החסויים על ידי קיום הדיון בטענת החסיון, כולה או חלקה, בדלתיים סגורות וכן על ידי האפשרות לעיין בחומר, שלגביו נטען החסיון, מבלי לחשפו לידיעתו של הצד העותר לגילוי. יחד עם זאת, יש לשאוף לקיים את ההליך המשפטי באופן פומבי.

החליט בית המשפט לשמוע את הראיה, רשאי הוא לשמעה בדלתיים סגורות.

במטרה לצמצם את הנזק שעלולה לגרום חשיפת הראיה למקור החסוי, רשאי בית המשפט להחליט על שמיעת הראיה בדלתיים סגורות. על פי חוק בתי המשפט תשמ"ד 1984 חל איסור פרסום על דיון שהתנהל בדלתיים סגורות.

אין, עם זאת, מניעה לכך שבית המשפט יחליט לפרסם את תוכן הדיון שנערך בדלתיים סגורות, אם יש אפשרות לעשות כן בלא להביא לגילוי של המקור החסוי.

חסיון עיתונאי בחקירה של גוף בעל סמכויות חקירה על פי דין

הצעת החוק אינה מיועדת להגן על עיתונאי המבצע עבירה ואינה מעמידה אותו מעל לחוק. למשטרת ישראל נתונה הסמכות לזמן עיתונאי לחקירה ואף לערוך חיפוש בכליו של עיתונאי הנחשד על ידה בעבירה שאינה קשורה לעבודתו העיתונאית.

לעומת זאת, אם מבקשת המשטרה לחקור אדם כאמור בסעיף 51א (א) להצעת החוק, אין אדם זה חייב להשיב על שאלות העלולות להביא לגילוי מקורות המידע שלו ואין הוא חייב למסור מידע שיש בו כדי לגלות את זהות המקור. המשטרה רשאית, אמנם, לזמן עיתונאי לחקירה גם כאשר נושא החקירה הוא מידע או זהותו של מקור מידע חנוגעים לעבודתו העיתונאית. אך העיתונאי רשאי לסרב לגלות את מקורות המידע שלו בטענה של חסיון עיתונאי.

כאשר תעלה טענה של חסיון עיתונאי בחקירה משטרתית, פתוחה בפני המשטרה האפשרות לפנות לבית המשפט בבקשה למתן צו שיורה לנחקר למסור את המידע. שאלת החסיון תידון בפני נשיא של בית משפט שלום ותיבחן לפי המבחנים המפורטים בסעיף 51א (ב) להצעת החוק.

בבקשה למתן צו חיפוש מתעוררת בעיה כאשר הבאת הבקשה לידיעתו של יעד החיפוש עלולה לסכל את מטרת החיפוש. בדיון בבקשה למתן צו חיפוש, הנערך במעמד צד אחד, כאשר יש למשטרה יסוד סביר להניח שהחיפוש ייערך ברשותו או בכליו של אדם כאמור בסעיף 51א (א), חובה על נציג המשטרה להביא את הדבר לידיעתו של בית המשפט. קל וחומר כי בבקשה למתן צו של חיפוש במעמד צד אחד, שמטרתו השגת מידע כאמור בסעיף 51א (א), יובא הדבר לידיעתו של בית המשפט. בקשות מסוג זה יידונו בפני נשיא של בית משפט שלום וייבחנו על פי המבחנים המפורטים בסעיף 51 (ב).

פני בית המשפט פתוחות מספר דרכים להבטיח את צמצום הפגיעה בחסיון העיתונאי: בית המשפט יכול להורות כי כל חומר שייתפס יובא בפני שופט בטרם ייעשה בו שימוש או להורות כי החיפוש ייעשה בנוכחות הבעלים של המקום בו מתבצע החיפוש וכי כל חומר אשר לגביו תיטען טענת חסיון יוכנס למעטפה חתומה ויובא בפני נשיא של בית משפט שלום.

כמו כן, אם במהלך חיפוש אקראי בביתו של אדם עולה טענה של חסיון, סבורים חברי הועדה כי מן הדין שהחומר, החפץ או המידע שלגביו נטענה טענת החסיון יושם במעטפה חתומה ויובא בפני נשיא של בית משפט שלום להכרעתו.

יש להדגיש, עם זאת, כי אם יש בהחזקת המידע, המסמך, החפץ או החומר משום עבירה פלילית, לא יהווה החסיון העיתונאי הגנה מפני אישום פלילי. מאידך ניסא, החזקה פלילית, כמתואר לעיל, אין פירושה בהכרח כי החסיון העיתונאי על מקור המידע בטל. גם במקרה כזה יש להביא את הבקשה בפני בית המשפט שיכריע בה לפי המבחנים המפורטים.

חברי הועדה סבורים כי לגבי מידע שהושג בעבירה פלילית של הטוען לחסיון, לא יחול החסיון העיתונאי על דרך השגת המידע. זאת משום שמטרת הצעת החוק אינה להעניק לעיתונאי פריבילגיה שתאפשר לו לעשות את עבודתו תוך עבירה על החוק.

חברי הועדה התרשמו כי משטרת ישראל מודעת לסכנות הטמונות לחופש העיתונות בשימוש לא זהיר בסמכויות המוקנות למשטרה מכוח החוק. המדיניות שהוצהרה על ידי ראש אגף החקירות במשטרה מקיפה, אך יחד עם זאת, הוצגו בפני הועדה מקרים של פגיעה בלתי מוצדקת בחסיון העיתונאי.

אין להשתמש בעיתונאים לצורך קידום חקירות המשטרה כעניין שבשיגרה. עם זאת, ארעו מספר מקרים בהם פנתה המשטרה לעיתונאים כדי לסייע לה בקידום חקירה. הועדה ממליצה כי עם חקירתו של החסיון העיתונאי ייבחנו השלכות החקיקה על ידי שר המשטרה ושר המשפטים והם יקבעו מדיניות ונהלים ליישומה בעבודתה של המשטרה.

מדיניות החקירה של המשטרה צריכה לשקף את העקרון לפיו העיתונות הינה רשות עצמאית ואין להפוך אותה לזרוע של המימסד. לפיכך ממליצה הועדה כי בנהלים שיתקין השר תצומצם הפנייה לעיתונאים למקרים חריגים בלבד אשר עומדים במבחנים המוצעים בסעיף קטן 51 א(ב).

חברי הועדה התרשמו כי התקיימו ארועים שבהם הוטרדו עיתונאים על ידי חוקרי משטרה או שהופעל עליהם לחץ בלתי חוגן במסגרת חקירה או במהלך יחסי העבודה השוטפים עם גורמי המשטרה. יתר על כן, היו מקרים בהם עיתונאים חסרי נסיון חשפו מקורות מידע בפני המשטרה, מבלי להיות מודעים לכך שאין למשטרה סמכות לדרוש מידע זה. יחד עם זאת החתרשמות היא כי אין מדובר בתופעה שגרתית אלא במקרים בודדים. הועדה סבורה כי על משטרת ישראל לפעול למניעת מקרים שבהם ייאלץ העיתונאי לוותר על חסיון עיתונאי כתוצאה מהפעלת לחץ בלתי חוגן עליו או הטרדה או חקירה באמצעי תחבולה.

חברי הועדה סבורים כי על הנחלים האמורים לעגן בתוכם גם את האפשרות שהעיתונאי הנחקר אינו מודע לחובתו האתית ולזכותו על פי הצעת החוק לחגן על זהות מקורותיו. במקרה שכזה יהיה על חוקר המשטרה להעמיד את העיתונאי על זכויותיו בטרם יחקור אותו.

העקרונות החלים על החסיון העיתונאי בחקירה של משטרת ישראל יחולו באופן דומה על חקירה המבוצעת על ידי כל גוף או רשות בעלי סמכויות חקירה על פי חוק.

חסיון על עדות ראייה של עיתונאי

חסיון על מקורות המידע אינו מוגבל אך לסיטואציה בה המקור מוסר לעיתונאי מידע על מעשה שארע בעבר אלא הוא משתרע אף על סיטואציה בה ניתנת לעיתונאי האפשרות לסקר ארוע שאיננו חשוף לציבור הרחב. כך, למשל, עיתונאי חמוזמן לסקר פעילותו של גוף - פעילות שאיננה גלויה (ראה, למשל, הלכת Branzburg - ראה עמוד 68). לעומת זאת, לא מצאה הועדה לנכון להעניק חסיון לפעילותו של עיתונאי בכיסוי ארוע תקשורתי גלוי, כגון הפגנה, התפרעות וכיוצא באלה. בנוגע לאלה דינו של העיתונאי הינו, עקרונית, כדין כל אדם.

עם זאת, בשל רגישות הנושא, מעורבותם האינטנסיבית של עיתונאים בכיסוי ארועים כאמור והצורך להבטיח שהם לא יהפכו בעל כורחם למעיין מודיעים משטרתיים - בכך תאבד אמינותם ותיפגע יכולתם למלא בעתיד את תפקידם העיתונאי - סבורה הועדה כי רק במקרים מיוחדים יש הצדקה לדרוש מעיתונאי לחשוף חומר שאסף תוך כדי ביצוע עבודתו העיתונאית כאמור.

הועדה ממליצה כי ייקבעו הנחיות חד משמעיות בנושא זה.

החסיון העיתונאי והאתיקה העיתונאית

חברי הועדה ממליצים כי אם יקבע החסיון העיתונאי בחוק, יבוצעו שינויים מתאימים גם בתקנון האתיקה של מועצת העיתונות. הועדה עמדה על חוסר הסימטריה בין היקף החובה המוטלת על העיתונאי להגן על זהות מקורותיו כפי שהיא מתבטאת בחזרת תקנון האתיקה המקצועית לבין היקף הזכות הניתנת לו בדין לעשות כן. הפער בין החובה המוחלטת להגן על מקורות עיתונאיים לבין הזכות המסויגת לחסיון עיתונאי אינו נחלתה הבלעדית של ישראל, אלא מאפיין את רוב המדינות הדמוקרטיות שנבדקו על ידי הועדה. ניתן לומר כי רק במקרים חריגים מגיע הקונפליקט לכדי התחככות משפטית בין העיתונאי ומערכת אכיפת החוק. יחד עם זאת, ההשפעות השליליות שעשויות לנבוע מחיכוך שכזה בהקשר של חופש העיתונות מחייבות כי ייערך דיון מחודש בהנחיות תקנון האתיקה עם המעבר לחסיון עיתונאי חקוק.

עם שאיפת חברי הועדה להבטיח את זכותו של העיתונאי להגן על מקורותיו, קיים חשש כי הדבר יוביל לשימוש מוגזם במקורות אנונימיים, להבטחות חסיון מיותרות ואף לאפשרות של שימוש בחסיון העיתונאי למטרות לא אתיות ולא חוקיות. הנטייה להבטיח חסיון גם במקרה שבו אין בכך צורך היא תופעה המוכרת גם במצב החוקי הקיים ויש להניח כי עיגון החסיון העיתונאי בחקיקה עשוי לגרום להתגברותה. חברי הועדה ממליצים כי מועצת העיתונות תביא לידי ביטוי בהנחיות מקצועיות את הנטל הכבד שנוטל על עצמו העיתונאי בהבטחת החסיון למקור ואת חמשעויות המשפטיות המורכבות שהוא נוטל כל אימת שהבטחה כזו מוצעת.

גם השימוש המוגזם במקורות אנונימיים הינו תופעה מוכרת והיה מי שטען בפני הועדה כי בארץ קיימת נטייה של מקורות מידע להעדיף את האנונימיות גם כאשר אין בה צורך ואפילו כאשר מדובר במקורות רשמיים. התרשמותם של חברי הועדה היא כי שימוש מוגזם מעיין זה גורם לערעור האמינות שמיחס הציבור לידיעה המבוססת על מקורות כאלה. מומלץ כי מועצת העיתונות וכן העיתונאים עצמם ייפעלו לצמצום השימוש במקורות אנונימיים ככל שהדבר אפשרי וכן לעידוד היווצרותה של אטמוספירה של מסירת מידע באופן גלוי.

סיכון נוסף בקיומו של חסיון עיתונאי הינו הקושי לוודא אם אמנם היה מקור לידיעה שפורסמה. הועדה ממליצה כי מועצת העיתונות תגבש כללים, דרכי בדיקה ודרכי טיפול באפשרות של הסתמכות מיומרת על מקור אנונימי. אפשרות זו מסכנת לא רק את אמינותו של העיתונאי היחיד אלא את אמון הציבור בעיתונות בכלל.

החסיון העיתונאי המוצע יחול רק על מידע שנעשה בו שימוש לצורך עיתונאי.
החסיון לא יחול על מידע שנמסר לאדם במסגרת עבודתו העיתונאית וזה עשה בו
שימוש לצורך שאינו עיתונאי.

אין כיום הוראה ברורה בשאלה כיצד יש לנהוג במקור אשר מסר לעיתונאי מידע
מוטעה ביודעין. חברי הוועדה מתרשמים כי מקובל על העיתונאים שבמקרה כזה לא
יחנה המקור מהחסיון העיתונאי ומקבל המידע לא יהיה מחויב להבטחת החסיון באם
נתן הבטחה כזו. החסיון המוצע כאן חל רק על מידע אמיתי או כזה שמוסר המידע
האמין בתום לב שהוא אמיתי. על מידע מגמתי או שקרי לא יחול החסיון העיתונאי
המוצע.

חסיון על מקור שנטל חלק בביצוע עבירה או עוולה

לעיתים תוכל העיתונות לחשוף מעשי שחיתות רק אם תקבל את המידע ממקורות שהיו מעורבים באותם מעשי עבירה או עוולה. כך נאלצת העיתונות, לעיתים, להבטיח למקורותיה כי כאשר יפורסם התחקיר החושף את מעשי השחיתות, לא תהיה התייחסות לחלקם של המקורות בהם. מצב דברים זה הוא דוגמא לקונפליקט שעלול להיווצר בין חיקף החסיון המוענק בחוק לבין החובה האתית להגן על המקור.

בשני מצבים עקרוניים נראה לועדה כי יש מקום להעניק חסיון על זהותו של מקור שחיה שותף למעשה עבירה: האחד, כאשר המקור השותף לעבירה הוא בעל תפקיד זוטרי בעוד שהגילוי משליך על איש ציבור או בעל תפקיד גבוה בשירות הציבורי; והשני, כאשר הגילוי חושף תופעה עבריינית כללית שבה שותף גם מקור המידע ושאחרת לא חיתה באה לכלל גילוי.

הפרת החסיון והשלכותיה

החסיון העיתונאי שייך למקור ולא לעיתונאי. תפיסה זו מבוססת, בין היתר, על גישה דומה לחסיון שבין עורך הדין לבין הלקוח: סעיף 90 לחוק לשכת עורכי הדין תשכ"א 1961 קובע כי החסיון של עורך הדין פג כאשר הלקוח מוותר על דרישתו לחסיון. בעל"ע 17/86 עו"ד פלונית נ. לשכת עורכי הדין (פסקי דין מ"א (4) 770, 781) קבע בית המשפט העליון כי החסיון שייך ללקוח ולא לעורך הדין.

להנחה בסיסית זו יש נפקות באכיפת הבטחת החסיון במישור המשפטי. כך, למשל, ייתכן שמקור המבקש לשמור על חסיונו יבקש להצטרף לדיון בשאלת ביטול החסיון העיתונאי בבית המשפט. יש למצוא דרך משפטית לאפשר הצטרפות כזו. האינטרס המרכזי לשמו נועדה הצעת חוק זו הוא ההגנה על המקור החסוי ואין ספק, כי המקור יוכל להציג בצורה טובה יותר את עוצמת הפגיעה שתיגרם מהחלטה להסיר את החסיון ממנו. עם זאת, יש לוודא שדרך שתימצא כדי לאפשר את הצטרפות המקור לדיון לא תביא לחשיפת זהותו.

במצב הקיים, עיתונאי שהחליט להפר הבטחת חסיון צפוי לסנקציות במישור האתי. לעיון חברי הועדה הובא פסק הדין האמריקאי בעניין Cohen v. Cowless Media (ראה עמוד 75) שבו נקבע לראשונה כי ניתן לתבוע פיצויים במישור החוזי בגין הפרת הבטחת חסיון. לידיעת הועדה אף הובא מקרה בישראל שבו דרש מקור כי ייחתם חסכם מפורש בינו לבין העיתון, המבטיח לו חסיון עיתונאי בתמורה למידע שיימסר. העיתון דחה את הדרישה. חברי הועדה בחרו שלא לכלול בהצעת החוק אמצעים שיאפשרו למקור לאכוף על העיתונאי את הבטחת החסיון, זאת בהנחה שחעיתונאים רואים עצמם מחויבים לכללי תקנון האתיקה העיתונאית. ייתכן שמקור אשר הבטחת החסיון שניתנה לו הופרה יוכל למצוא תרופה במישור החוזי או הנזיקי, בהתאם לנסיבות המקרה. הועדה לא מצאה לנכון לעסוק בשאלה זו בשל היותה חריגה לעניין וכן בהנחה שתינתן לה תשובה מתאימה בפסיקה בבוא העת.

להנחה לפיה החסיון העיתונאי שייך למקור ולא לעיתונאי ישנה השלכה גם באשר לביטולו של החסיון. כאשר המקור מוותר על החסיון שוב אין העיתונאי יכול לטעון לחסיון זה.

יחסי העיתונאי והעורך

חברי הועדה החליטו שלא להתערב או לחסדייר בחוק את מערכת היחסים האוטונומית שבין העורך והעיתונאים הכפופים לו. על אף העובדה שהעורך נכלל בגדר "צוות העזר" של העיתונאי וזכאי לחסיון עיתונאי באותה מידה כעיתונאי עצמו, ישנם עיתונאים המעדיפים שלא לגלות את זהות המקור גם בפני העורך. מאידך גיסא, התרשמה הועדה כי במקרים לא מועטים עשוי עורך לסרב לפרסם ידיעה שאינה לוודע מחו מקורה או לכל הפחות מהי רמת אמינותו של המקור.

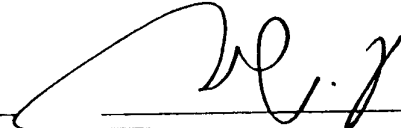
חברי הועדה מדגישים כי בידי העורך מרוכזת עיקר חסמכות לחתות מדיניות של שימוש מצומצם במידע ממקורות אנונימיים, יצירת אורח של הפצת מידע בגלוי, שאיפה לתבטיח חסיון רק במקרים שבהם הדבר היוני לחשגת המידע והרתעה מפני שימוש פסול בחסיון העיתונאי. עיקר האחריות לכך שהחסיון העיתונאי לא ינוצל לרעה מוטל אף הוא על העורך.

תקוותם של חברי הועדה היא כי העורכים לא ייקלו ראש בנטל האחריות המוטל עליהם לוודא כי השימוש בחסיון העיתונאי יישרת את העקרונות הדמוקרטיים אשר לשמם נועד.

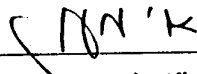
צוות העזר של העיתונאי

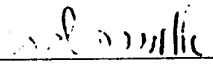
באותה מידה שבה חל החסיון העיתונאי על העיתונאי עצמו, יחול החסיון גם על צוות העזר של אותו עיתונאי. חברי הועדה סבורים כי ללא הרחבה כזו לא יוכל החסיון העיתונאי למלא את יעדיו. כל אדם המועסק על ידי כלי תקשורת זכאי לחנות מחסיון העיתונאי באם יש במידע שבידיו לגלות את מקור המידע החסוי שבידי העיתונאי.

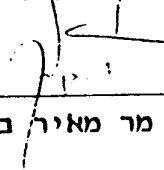
דעת הרוב:

פרופ' עמוס שפירא

עו"ד יהודית קרפ

ד"ר אשר מעוז - יו"ר

נצ"מ אמירח כוכבא-שבתאי

מר מאיר בלייד

.../

הסתייגויות חבר הועדה מר משה רונן מדעת הרוב

התלבטתי רבות אם להצטרף לדעת הרוב בוועדה, או להסכים עם ארבעת חברי - ד"ר זאב סגל, עו"ד אילנה לויאן, עו"ד יובל קרניאל ומר משה נגבי - המחזיקים בדעת מיעוט בעניין יחסיות החסיון העיתונאי. לבסוף החלטתי להצטרף לדעת הרוב - אם כי בהסתייגויות.

האפשרות לחסיר את החסיון

התחום בו נחלקים חברי הועדה לרוב ולמיעוט הוא, כאמור, יחסיות החסיון העיתונאי. רוב חברי הועדה סבורים כי יש לקבוע בחוק תנאים מסוימים, שבחוקי ימם רשאי בית המשפט (ורק הוא) להורות לעיתונאי להשיב על שאלות ולמסור מידע, ובכך להפר את החסיון. תנאים אלה נמצאים בסעיף 51 א (ב) לחוק המוצע על ידי רוב חברי הועדה.

בעלי דעת המיעוט מאמינים בחסיון מוחלט: פרט למקרים נדירים מאוד (מניעת פשע חמור, כשאין דרך אחרת למנוע אותו), אין, להצעתם, אפשרות לחסיר את החסיון העיתונאי. רק מוסר המידע יכול לוותר על החסיון. מוסר המידע יכול להיות סמוך ובטוח, כי זהותו (ואולי גם המידע שמסר לעיתונאי) ישארו כמוסים וחתומים אצל העיתונאי. לבתי המשפט לא ינתן כל שיקול דעת, ולא תהיה לשופט של בית משפט שלום או של בית משפט מחוזי סמכות לכפות על גילוי המידע.

נטיתי לתמוך בעמדתם של ד"ר סגל, אילנה לויאן, יובל קרניאל ומשה נגבי. החסיון הכמעט מוחלט, לשיטתם, יקנה בטחון של אמת למקורות המידע, וכמות המידע שתזרום לעיתונאים תגדל. בכך, נשרת את מטרת העיתונות.

שתי סיבות שיכנעו אותי, לאחר לבטים רבים, לתמוך בהצעת רוב חברי הועדה בנושא זה. הסיבה העיקרית היא היקף החסיון המצומצם המוצע על ידי ד"ר סגל וחבריו. לשיטתם, החסיון יחול רק על "ראיה שעניינה זהותו של מקור המידע". לדעתי, כפי שאסבירה בהמשך, חייב החסיון לחול גם על מידע שנמסר לעיתונאי על ידי המקור, מתוך יחסי אמון ואחרי הבטחה כי המידע לא יפורסם וכי העיתונאי לא יגלה אותו לאיש.

לו ניתן היה לשלב את הצעתם של ד"ר סגל וחבריו לגבי היות החסיון מוחלט, ביחד עם גישתי הגורסת את הרחבת היקף החסיון, הייתי תומך בהצעתם.

הסיבה השנייה, היוצרת בליבי חשש מפני החסיון המוחלט, מתיחסת לשימוש לרעה בחסיון. מכיוון שגישתי לשאלה "מיהו עיתונאי?" מרחיבה, עלי לקחת בחשבון כי טענת החסיון תישמע גם מפיחם של אנשים העוסקים במקצוע העיתונאי אך אינם מקפידים על שמירת כללי האתיקה של המקצוע.

בהציעי חקיקה של חסיון עיתונאי, אני לוקח בחשבון כי יהיו עיתונאים, אשר יטענו כי מידע מופרך שפרסמו נמסר להם על ידי "מקורות חסויים" שלא היו ולא נבראו. (טענה כזו לא תעזור להם, כמובן, כהגנה מפני תביעה או אישום בעבירה של פירסום לשון הרע, לאור הוראת חוק איסור לשון הרע, התשכ"ה 1965 המטיל את נטל ההוכחה להוכחת תום הלב ו/או האמת בפירסום על הנתבע או הנאשם).

חשש זה, מפני עיתונאים נטולי אתיקה, אין בו כדי לשלול את הצורך בחסיון העיתונאי. אבל יהיו נסיבות, שבחן אחיה מוכן לאפשר את הסרת החסיון על ידי בית המשפט, בנסיבות מיוחדות, שתיקבענה בחוק, כפי שמציעים רוב חברי הועדה.

עם זאת, אני מבקש לצמצם מעט את הסמכויות שהצעת הרוב נותנת לבתי המשפט, ולתקן מעט את נוסח סעיף 51א (ב) (2) לחוק המוצע. הנוסח שאני מציע יהיה:

(2) הגילוי חיוני לצורך מניעת פשע, הגנה על בטחון המדינה או עשיית צדק בנוגע לפשע חמור מסוים.

אינני מסכים לנוסח המעורפל וה"פתוח" מדי של רוב חברי הועדה לסעיף קטן זה. אינני יודע איך יפרשו בתי המשפט את "למנוע עוול חמור בהליכי משפט". כוונת רוב חברי הועדה, כפי שהובהרה בישיבותיה, היתה למניעת עוול חמור בהליכי משפט אזרחי - אך הדבר אינו מובחר. גם המונח "עבירה חמורה" אינו ברור דיו (בעוד ש"פשע חמור" הוא עבירה, שהעונש המירבי הקבוע לה בחוק הוא עשר שנות מאסר או יותר).

מיחו עיתונאי?

עיתונאים רבים מתנגדים לחקיקת חוק חסיון עיתונאי - למרות שהם תומכים בחסיון עצמו - מתוך החשש שחזבר יביא להגדרת המונח "עיתונאי" בחקיקה. הגדרה כזו מנוגדת לעיקרי חופש הביטוי, ותפגע קשה במקצוע העיתונאי. הנזק שבהגדרה גדול מהתועלת שבחסיון חקוק. אני שותף לדעה זו.

לכן לא הגדירה הועדה מיחו עיתונאי, והעדיפה להתייחס לכל אדם, שקיבל מידע חסוי עקב "עבודתו העיתונאית".

כשלעצמי, הייתי שמח אם בתי המשפט ירחיבו את החסיון גם למקורותיהם החסויים של חוקרים האוספים מידע לצורך פרסומים אקדמיים, או של תחקירנים העובדים בשירותם של חברי הכנסת - אם המידע שהם אוספים נועד לפרסום, במסגרת עבודת הכנסת. לדעתי, יוכל בית המשפט לראות גם בכך "עבודה עיתונאית", מכיוון שזהו איסוף חומר לצורך פירסומו ברבים.

כך יוכלו גם מדענים או חברי הכנסת להעזר במקרים מסוימים במידע חסוי (עד כמה שחזבר מקובל באקדמיה ובכנסת) - וייווצרו אפיקים נוספים שיעמדו לרשות מקורות מידע, להעביר מידע חשוב לידיעת הציבור. עלינו לזכור, כי העניין העיקרי שחסיון העיתונאי בא לשרת הוא זרימת המידע לציבור.

תומך אני בדעת רוב חברי הועדה, שקבעו, בסעיף 51א (ג) לנוסח החוק המוצע, כי החסיון יחול גם על צוות העזר של העיתונאי - עובדי מזכירות המערכת, ארכיון העיתון, מעבדת הצילום וכדומה - המחזיקים דברים ומסמכים חסויים, שנמסרו במסגרת החסיון העיתונאי.

אותו סעיף מגן גם על עיתונאים לאחר שחדלו לעסוק במקצועם - אך מידע חסוי שמור עדיין בזכרוןם או ברשותם. בעניין זה כדאי להזכיר את מקרהו של ויליאם פאר (William Farr) - עיתונאי מלוס אנג'לס, שביקש להגן על זהותו של מקור מידע בפרשת משפטו של צ'ארלס מנסון. החסיון כובד על ידי בית המשפט עד ויליאם פאר חדל להיות עיתונאי ועבר לעיסוק אחר. מישחו בדק ומצא, שחוק החסיון העיתונאי בקליפורניה אינו מגן על עיתונאי שחדל לעסוק במקצועו - ונגד פאר נפתחו הליכים יקרים ומתישים, שנמשכו שנים רבות, כמעט עד יום מותו, כדי לכפות עליו את גילוי זהות המקור.

היקף החסיון

בסוגיה זו אני מסכים בכל לב עם דעת הרוב - ואינני מקבל את דעת המיעוט. זוהי, למעשה, הסיבה העיקרית שהעדפתי להצטרף לרוב (בהסתייגויות אלה).

לדעת המיעוט, כפי שנוסחה על ידי ד"ר זאב סגל, יחול החסיון העיתונאי רק על "ראיה שעניינה זהותו של מקור מידע". דעת הרוב, כפי שנוסחה על ידי ד"ר אשר מעוז, מרחיבה את החסיון גם על דברים ומסמכים שנמסרו למקבלם "על מנת שלא יגלה אותם".

החסיון שבדעת המיעוט הוא, איפוא, חסיון על זהות המקור (וכל פרט העלול לחשוף את זהותו) בלבד. זהו "חסיון מקורות". החסיון שבדעת הרוב חל גם על מידע שנמסר לעיתונאי off the record. זהו "חסיון מקורות ומידע".

נוסח הרוב לחוק המוצע קובע, איפוא:

דברים ומסמכים שנמסרו לאדם עקב עבודתו העיתונאית (להלן - מידע), לא יידרש לגלותם כראיה, אם הם עלולים לחשוף את זהות מוסר המידע או שנמסרו לו על מנת שלא יגלה אותם אלא אם קבע בית המשפט כי עליו לגלותם או שמוסר המידע הסכים לגילויים.

לעיתים זהותו של מקור המידע ידועה היטב, והשאלה היא רק מהו היקף המידע שנמסר: הכל יודעים כי סגן השר דיבר עם הכתב המדיני, השאלה היא רק מה מסר הפוליטיקאי לעיתונאי. מה היתה החדלפה - לא מי היה המדליף. חסיון מחסוג המצומצם לא יכסה מקרה כזה.

החסיון על המידע חיוני גם לחשיפת מעשי שחיתות: לעיתים קרובות תוכל העיתונות לחשוף מעשים כאלה, רק אם תקבל את המידע ממקורות שהיו מעורבים בהם. השותף חוזר בקנוניית השחיתות מוכן למסור מידע על השותף החשוב יותר - אם חלקו בפרשה לא יוזכר. כשם שהתביעה והמשטרה נוהגות לתת למעורבים בפשיעה מעמד של "עד מדינה", כך העיתונות נאלצת להבטיח למקורותיה, כי כאשר יפורסם התחקיר, החושף את מעשי השחיתות, לא תהיה התייחסות לחלקם של המקורות. בדרך כלל, המקור הוא "השותף הקטן למעשה העבירה", בעוד גיבור התחקיר העיתונאי הוא איש הציבור החשוב.

העיתונאי החוקר מעוניין לדעת את כל פרטי הפרשה - גם פרטים על מעורבות מקור המידע שחלקו קטן ובלתי מעניין - כדי שיוכל להעריך את אמינות מקור המידע ואת אמיתות המידע. הכתב מוכן להבטיח במקרה כזה כי אותם פרטים שוליים (העלולים להפלייל את המקור) לא יתפרסמו וכי אם ישאל עליהם בחקירת משטרה צפויה - לא ימסור את הפרטים.

יש לזכור, כי אם מקור המידע יועמד לדין על חלקו בפרשה, עדותו של עיתונאי על דברי המקור, שהיה שותף לעבירות, היא עדות על הודיה, כמובנה בסעיף 12 (א) לפקודת הראיות [נוסח חדש] התשל"א 1971. המשטרה או התביעה עלולות לנסות להסתמך על אותה "הודיה" של מקור המידע באזני העיתונאי כדי לגרום להרשעת המקור. לצורך זה, נחוצה עדות העיתונאי נגד מקור המידע. אם יצליח נסיון כזה - זהו מרשם בדוק לסתימת מקורות המידע הנחוץ לחשיפת שחיתויות.

לעיתים חושפת העיתונות ביצוע עבירות, מתוך מטרה לקיים דיון ציבורי באותן עבירות. רשויות החוק מנסות, באותם מקרים, לעשות "עבודה קלה", ותובעות מן העיתונאי החושף את כל המידע שברשותו, כדי לבסס תיק חקירה. אם יהיה העיתונאי חייב למסור מידע כזה - בלי שום קשר לזהותו של המקור - תיחסם דרכה של העיתונות לחשיפת עבירות נוספות.

דוגמה לכך הן שלוש הפרשיות שהגיעו לדיון בבית המשפט העליון של ארצות הברית, בפרשת Branzburg v. Hayes. באותו מקרה נקבעה החלכה הפדרלית העקרונית בשאלת החסיון העיתונאי.

באף אחת משלוש הפרשות לא היתה טענה של חסיון על זהות המקור. במקרה האחד, ערך העיתונאי תחקיר על שימוש בסמים במדינת קנטקי, ובמהלכו צפה בפעילויות פליליות. בין השאר טען שפקידי מימשל מעורבים בעיסקאות סמים. כצפוי, עורר התחקיר עניין רב, נפתחה חקירה, והעיתונאי נדרש לגלות לא את מקורותיו, אלא כל מה שראו עיניו במהלך התחקיר. בשני המקרים האחרים, הצליחו עתונאים לחדור אל מפקדות ה"פנתרים השחורים", ולדווח על הנעשה בהן. רשויות החוק תבעו מהעיתונאים לגלות היכן נמצאות המפקדות, מה קורה בהן והיכן הן מוגנות.

במקרים כאלה נקרא העיתונאי להעיד על עבירות פליליות שביצע מקור תמידע או שביצע אדם אחר לנגד עיני העיתונאי - והחסיון העיתונאי נועד להגן עליו מפני החובה להעיד. ללא הגנת החסיון, יירתע העיתונאי מ"הסתבכות" במצבים כאלה, לא ייצא ל"שטח", לא ייקלע למקומות בהם מתרחשים ארועים פליליים, ויסתפק בדיווח מכלי שני. ללא הגנת החסיון, יימנע הציבור לספק מידע לעיתונאי, ויראה בעיתונאי סוכן משטרה, העלול - אם ייקרא לעדות - להפליל את המעורבים בפעילות המתרחשת לנגד עיניו.

יש להבחיר, כי "אירוע פלילי" מסוג זה אינו דווקא עסקת סמים. ארועים כמו הפגנה אלימה, פינוי ישוב בשטחים או תיגרה של מתנחלים עם חיילים כרוכים בעבירות פליליות רבות, כגון תקיפה חבלנית, העלבת עובד ציבור ותקיפתו או חסימת ציר תנועה. לא קשה לצפות מצב, שבו ינסו רשויות אכיפת החוק להיעזר בעדויותיהם של עיתונאים, או בצילומים שעשו, כדי להוכיח עבירות כאלה. אינטרס חופש זרימת המידע לציבור מחייב, שהעיתונאים לא ישמשו סוכנים בשירות רשויות אכיפת החוק.

העיתונאי כעד ראיה

עיתונאים - ובעיקר צלמי עיתונות - נקלעים באופן קבוע למוקדי מתיחות, להפגנות בלתי חוקיות ולארועים אלימים. המשתתפים באותם מקרים נוחגים לשתף פעולה עם העיתונאים, ורק לעיתים רחוקות פוגעים בהם.

אחרי ההפגנה, מתפרסם רק חלק קטן מן החומר המצולם. צלם עיתונות עשוי לצלם בארוע כזה כמה מאות תמונות - ומתפרסמת רק אחת מהן. צלם טלוויזיה עשוי לצלם יותר משעה של סרט מצולם, שממנה ישודרו שלושים או ארבעים שניות. עיקר החומר המצולם נשאר על ריצפת חדר העריכה בטלוויזיה, בסרט הוידאו הבלתי ערוך או בתשלילים, רשותו של צלם העיתונות.

בחנחה שבמהלך הפרות הסדר נעברו עבירות - גרימת נזק לרכוש, זריקת אבנים על שוטרים, התקהלות בלתי חוקית, חסימת צירי תנועה וכדומה - מעוניינת המשטרה לאתר את העבריינים ולהשיג ראיות נגדם. ראיות כאלה נמצאות בסרטי הצילום של העיתונאים. המשטרה יכולה להשתמש בחומר שפורסם, אבל, כאמור, עיקר החומר המצולם נשמר אצל העיתונאים.

האם העיתונאים צריכים למסור למשטרה את התשלילים ואת סרט הטלוויזיה שלא שודר? לכאורה, ככל אזרח, הם צריכים למסור בעדות את כל הידוע להם, ולתת כל ראייה. אבל האם העיתונאים צריכים להיות סוכנים של המשטרה באיסוף חומר להרשעת נאשמים? אם מפגינים יידעו שצלמי עיתונות "עובדים" גם בשביל המשטרה, יתקפו אותם בהפגנות. האלימות נגד העיתונאים תרתייע אותם מסיקור ארועים כאלה. כך תיחסם דרכם של המידע והתמונות אל הציבור.

אני מציע, איפוא, שגם כאשר העיתונאי הוא עד ראייה לאירוע אליס, להפרת סדר או לביצוע עבירה, אליה נקלע במהלך תפקידו, יוגן המידע שאסף באותו אירוע על ידי החסיון העיתונאי.

הדבר ייעשה על ידי הוספת סעיף קטן נוסף לסעיף 51א בנוסח החוק המוצע על ידי רוב חברי הועדה. בסעיף זה ייאמר:

(ה) "דברים ומסמכים" בסעיף זה - לרבות צילומים שצולמו לצורך פרסום עיתונאי ולא פורסמו. לעניין זה, "מוסר המידע" הוא האדם שדמותו מופיעה באותם צילומים.

קיימים, כמובן, מקרים חריגים, כמו המקרה שבו דן השופט פרופ' אהרון ברק בבג"ץ 172/88 טיים נ. שר הבטחון, פד"י מ"ב (3) עמוד 139. במקרים מיוחדים וחמורים כאלה, גם אם קיים חסיון עיתונאי, יוכל בית המשפט להורות על גילוי המידע על פי סעיף 51א (ב) לחוק המוצע.

אשר על כן, אני מסכים עם דעת הרוב בוועדה, המציעה "חסיון מקורות ומידע", ואינני מסתפק ב"חסיון מקורות" בלבד.

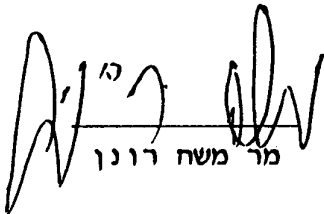
חוקת חסיון על מידע שנמסר לעיתונאים off the record (תוך הבטחה כי המידע לא יפורסם ולא יימסר על ידי העיתונאי לאיש) עלולה ליצור בעיה אתית במקצוע העיתונאי: עיתונאים ירבו לקבל "חומר רקע", ויבטיחו אי פירסום תמורת חיותם "שותפי סוד" למידע שרשויות השלטון תספקנה להם. אני שותף, משום כך, להמלצת הועדה כי עם תיקון החוק תאמץ מועצת העיתונות כלל אתיקה מפורש, המגביל קבלת מידע off the record רק למקרים נדירים, שבהם נחוץ הדבר בנסיבות העניין לשם ביצוע המשימה העיתונאית העיקרית: העברת מידע אמין ובדוק לציבור.

סיכום

אני מצטרף, איפוא, לדעת רוב חברי הועדה, כפי שנוסחה על ידי ד"ר אשר מעוז, תוך חכנסת שני שינויים בנוסח המוצע לסעיף 51א לפקודת הראיות [נוסח חדש]. ואלה הם השינויים:

סעיף 51א (ב) (2) יתוקן: הנוסח שאני מציע:
(2) חגילוי חיוני לצורך מניעת פשע, הגנה על בטחון המדינה או עשיית צדק בנוגע לפשע חמור מסוים.

בסוף סעיף 51א יתווסף עוד סעיף קטן, שזה יהיה נוסחו:
(ה) "דברים ומסמכים" בסעיף זה - לרבות צילומים שצולמו לצורך פרסום עיתונאי ולא פורסמו. לעניין זה, "מוסר המידע" הוא האדם שדמותו מופיעה באותם צילומים.

מר משה רונין

דעת מיעוט

.../.

דעת מיעוט

א. החצעה שלחלן מבוססת על עיון רב בנושא החסיון ועל ההשקפה שמתן חסיון מסויג מגילוי מקורות מידע יוכל להתפרש כך שירוקן החסיון מתוכנו. מציאות זו עולה מהפרשנות שניתנה באנגליה להוראות חוק (Contempt of Court Act) משנת 1981, שהעניקו חסיון מגילוי מקור מידע, אלא אם כן הגילוי הכרחי "in the interests of justice or national security... or for the prevention of disorder or crime".

ב. החצעה לעגן בחוק חסיון מוחלט מפני גילוי מקור מידע באה במטרה לאפשר לכלי התקשורת לפעול כ"כלב שמירה" בחברה דמוקרטית. עם זאת מוצע כי החסיון ינתן לכל אדם שהמידע נמסר לו "באמון לצורך פרסומו ברבים". הגדרה זו נועדה למנוע, בעיקר, ויכוח בשאלה "מיחו עיתונאי?", אפילו ברור שמטרת החוק המוצע היא לאפשר לכלי התקשורת למלא את תפקידם הייחודי בחברה הדמוקרטית. סייג לחסיון המוחלט, כפי שיובא להלן, הינו הכרחי בנסיבות מיוחדות וחריגות שהקשרן הוא מניעת ביצועו של פשע חמור. אין סייג זה פוגע במוחלטות החסיון.

ג. הצעתנו היא לשלב את החסיון העיתונאי בפקודת הראיות (הוספת סעיף 51א). כך שיהיה ברור שהחסיון חל על מסירת ראיות בפני בית המשפט ובית-דין ובפני כל רשות - גוף או אדם - המוסמכים על פי דין לגבות ראיות.

ד. את הסעיף ראוי לנסח כך:

"51א. (א) אדם לא יידרש למסור ראיה שעניינה זהותו של מקור מידע אם המידע נמסר לו באמון לצורך פרסומו ברבים.

(ב) חסיון האמור לא יחול אם זכות מוסר המידע היא רלבנטית לצורך מניעת פשע חמור, וזאת כשאין לחשיג את המידע בדרך אחרת.

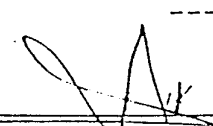
(ג) לא יחויב אדם בגילוי מקור המידע, אלא אם שוכנע שופט של בית המשפט העליון, על-פי בקשה שהוגשה אליו, כי נוצרו נסיבות המחייבות את הפעלת חסיג האמור בסעיף קטן (ב).

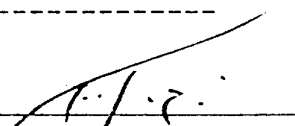
(ד) לא ייערך חיפוש במשרדיהם של כלי התקשורת ובכלי עובדיהם, אלא לפי צו של שופט בית משפט מחוזי אשר שוכנע שהחיפוש הכרחי לשם מניעת פשע חמור.

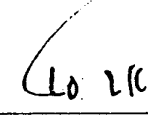
ראינו לנכון לחלוק על דעת רוב חברי הוועדה בגין הרצון להבטיח, חלכה למעשה, חסיון למקורות המידע: חסיון זה הוא הכרח בחברה דמוקרטית הרואה בעיתונות "כלב שמירה" ומיעדת לה תפקיד של בקרה ופיקוח על זרועות השלטון. עדיין ראינו לחכיך במשקל אינטרסים אחרים בעת שמדובר בצורך במניעת פשע חמור. חסיון מוחלט יוכל, לדעתנו, לעמוד בעת שמדובר בחקירת פשע שארע בעבר. פריצת סכר, במסגרת דוקטרינה רחבה של "איזון אינטרסים", כמוצע על ידי הרוב, יכולה לפתוח פתח לפגיעה ממשית בעקרון החסיון. אין בדעת הרוב כדי למנוע חקירת עיתונאים במשטרה על מקורות המידע שלחם, ואין בדעת הרוב כדי למנוע מבית המשפט לחייב עיתונאים להעיד על מקורותיהם, ככל שיראה בעיניהם.

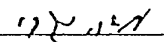
לו דעתנו תישמע, ואם תחליט הכנסת לחכיך בחסיון המוחלט המוצע על מקור המידע, ראוי יהיה לבחון את המציאות לאור החסיון. ניצול החסיון לרעה יוכל לחביא לבחינה מחודשת של הנושא.

דעת המיעוט:

עו"ד אילנה לויאן

עו"ד יובל קרניאל

ד"ר זאב סגל

מר משה נבבי

החסיון במשפט הישראלי ובשיטות משפט אחרות

סקירה השוואתית

מבוא

אין היום מחלוקת כי זכותו של העיתונאי להגן על זהותם של מקורותיו הינה אמצעי חיוני להבטחת יחסי האמון בין העיתונאי למוסר המידע, יחסים שחס מסד למימוש זכותו של הציבור לקבל מידע ולמימוש חופש הביטוי. מעבר לכך, מידע שנמסר בחסיון מאפשר לעיתונאי להתחקות אחר "סיפור עיתונאי" וכן לאשש ולפרסם מידע נוסף. פרסום מידע חושפני מזכה את העיתונאי ביוקרה אשר מתבטאת בדרך כלל בזרימה של מידע נוסף¹.

במקרים רבים, במיוחד בכל הנוגע לגורמים שלטוניים, תאגידי ענק ודומיהם יהיה מקורו של המידע הבלעדי במדליף הבודד המבקש לשמור על חסיון. ביחסי האמון אשר נרקמים בין המדליף לעיתונאי נשזרים יחדיו האינטרס של המדליף להביא לפרסום המידע והאינטרס של העיתונאי לפרסם מידע בלעדי.

הנימוקים בעד מתן חסיון למקורותיו של העיתונאי אינם מעוטי משקל:²

- א. לציבור עניין בכך שחעיתונאי יפרסם מידע חושפני בכל הקשור לפעולות השלטון ולמתרחש במסגרות סגורות אחרות שיש בהן עניין ציבורי.
- ב. בעידן התקשורת האלקטרונית פחתה חשיבותם של העיתונאים כגורם מדווח ועלתה חשיבותה של העיתונות החוקרת המתבססת יותר על מקורות חסויים.
- ג. אי מתן הגנה למקורות מעמידה אותם בסכנת "התייבשות". חסיון הכרחי לצורך זרימה חופשית של מידע לעיתונות.
- ד. אי מתן חסיון למקורות פרושו הפיכת העיתונות לגורם המשמש את המימסד אשר יכול לדלות מן העיתונאי מידע הדרוש לשלטון.
- ה. קיימת חשיבות בקיום החובה האתית לכבד את יחסי האמון וההבטחה שניתנה למקור.

מאידך גיסא הועלו טיעונים כבדי משקל נגד מתן חסיון עיתונאי:

- א. החתנגשות בין חסיון לאינטרס חיוני, למשל הצורך לעשות משפט צדק.
- ב. הצורך למנוע עבירה אשר מקור דיווח עליה בטרם ביצועה.
- ג. שאלה אשר עליה קשה לתת תשובה חד משמעית,³ עד כמה באמת קיימת סכנת "ייבוש המקורות" במקרה של אי מתן חסיון.

- ד. החשש כי בגבור התחרות בין העיתונאים ינוצל החסיון לפרסום מידע בלעדי הפוגע באינטרסים ציבוריים ופרטיים⁴.
- ה. החשש שהחסיון ינוצל ל"המצאת" מקורות שאינם קיימים.
- ו. הבעיתיות סביב השאלה למי ינתן החסיון, האם יש להגדיר מיחו עיתונאי?, האם ינתן חסיון גם לחוקרים או סופרים?
- ז. המחלוקת סביב השאלה אם החסיון הוא של המקור או של העיתונאי, מי רשאי להחליט לוותר על החסיון? ולמי נתונה נאמנותו של העיתונאי - למקור או לקורא?⁵

⁶ בסקר שנערך ב 1962 בקרב 123 עיתונאים מ 24 מדינות מערביות (ובתוכן גם ישראל) נתבקשו הנשאלים לדרג את חסיבות שבעטיין נדרש לדעתם החסיון העיתונאי.

78.8% סברו כי החסיון נדרש מחצורך לקיים את חבטחת חסודיות למקור.

67.4% סברו כי החסיון נדרש מחשש ל"התייבשות" המקורות.

88.6% סברו כי החסיון נדרש מאופיו המיוחד של מקצוע העיתונות.

43% מהעיתונאים סברו כי על החסיון להיות מוחלט ואילו 48.7% סברו שהחסיון צריך להיות יחסי.

39.8% מהעיתונאים סברו כי גם אם המידע שנמסר לעיתונאי היה שקרי או לא מדויק במזיד - עדיין צריך לשמור על חסיון המקור. 55.5% סברו שבמקרה זה יפוג החסיון.

26% מהעיתונאים סברו כי על החסיון לחול גם ביחסי הכתב עם העורך. 68.2% סברו כי הכתב אינו רשאי לסרב לחשוף את מקורותיו בפני העורך שלו.

העיתונאים אף נשאלו בסקר זה אם במקביל למתן הזכות לחסיון יש מקום לחטיל על העיתונאי גם חובת שמירת סודיות.

79.6% סברו שיש מקום לכך, 15.4% התנגדו לרעיון.

החסיון העיתונאי בישראל

החסיונות אשר ניתנים על ידי בית המשפט בישראל נקבעו בפרק ג' לפקודת הראיות [נוסח חדש] תשל"א-1971 .

בכל הקשור במערכות של יחסי אמון מכירה פקודת הראיות בחסיון רק ביחסי עו"ד-לקוח, פסיכולוג/רופא-חולה, וחסיון לכהן דת. כמו כן, סעיף 45 לפקודת הראיות מכיר בחסיון לטובת הציבור, המאפשר לבית המשפט להחסות ראייה שגילוייה התבקש אם התקבלה תעודה החתומה על ידי שר המאשרת כי יש בגילוי כדי לפגוע ב"עניין ציבורי חשוב". בסייג לסעיף זה נקבע כי בית המשפט רשאי להסיר את החסיון אם מצא שאינטרס עשית הצדק גובר על האינטרס הציבורי במקרה.

בג"ץ נטה לצמצם ככל האפשר את נכונותו לקבל טענות של חסיון וקבע כי חסיון הוא חריג לכלל של החובה להעיד כפי שנקבעה בחוק . יחד עם זאת נפסק כי ניתן להוסיף ולהכיר בעילות חסיון מעבר לאלו אשר כבר נקבעו בחוק .⁸

ואולם בחוקקה את פקודת הראיות [נוסח חדש] תשל"א-1971 עלה נושא החסיון העיתונאי על סדר יומה של הכנסת וזו החליטה במפורש שלא לכלול אותו בין החסיונות המפורטים בפקודה , מלומדים סבורים כי יש לפרש זאת כ"שתיקה רועמת" של המחוקק בשאלת החסיון העיתונאי .¹⁰

אגב, אף בחצעת חוק הראיות 1985 אשר הועלתה על ידי שר המשפטים דאז משה נסים לדיון ציבורי בין המשפטנים¹¹ לא הוסף חסיון עיתונאי. יש לציין כי הדבר גרר ביקורת מצד המלומדים אשר ציינו כי נוכח מגמת הצעת החוק להרחיב את מסגרות החסיון ולצמצם את רשימת פסולי העדות מן הראוי לכלול מערכות נוספות של יחסי אמון בסעיפי החסיון .¹²

רק במקרה חריג אחד פסק ביהמ"ש המחוזי בתל אביב כי אין להוסיף עילות חסיון פסוקות על אלו שכבר נקבעו בחוק¹³, אולם במקרה זה פסקה בסופו של דבר השופטת שטרנברג-אליעז כי הוראות סדר הדין מאפשרות לבית המשפט להורות לעד שלא לענות על שאלות מכבידות יתר על המידה אשר בית המשפט סבור שיש בהן משום הפעלת לחץ לא חוגן על העד.

גישה דומה לזו אפשר אולי לחסיק מעמדת הפרופ' אליהו הרנון¹⁴ הנוטה לפרש באופן מרחיב את הביטוי "טעם צודק לסרוב" ביחס לסרובו של עד למסור עדות כאמור בסעיף 5 לפקודת בזיון בית המשפט.

בניגוד לפסיקה האנגלית המפרשת "טעם צודק" כטעם העונה על אחת מעילות הפטור המפורטות בחוק, סבור הרנון כי ניתן להקיש מסעיף 5 לחוק בתי הדין הדתיים (כפיית ציות) תש"ז 1956 הקובע כי אין לקנוס עד סרבן אם נתן נימוק "להנחת דעתו של בית הדין". נשאלת השאלה אם ניתן לפרש "טעם צודק" כאמור, גם כהוראה בתקנון האתיקה העיתונאית או הסכם של יחסי אמון¹⁵ בין העיתונאי והמקור? דעה קרובה לזו חובעה בפס"ד תיכון חדש נ. ינאי .

תקנון האתיקה המקצועית של מועצת העיתונות בישראל אוסר על העיתונאי באופן מוחלט לחשוף את מקור המידע שלו אם זה ביקש להישאר חסוי¹⁶ ואולם לתקנון האתיקה אין מעמד של חוק¹⁷ .
לעניין זה כבר קבע בג"ץ¹⁸ בהתייחסו לחסיון רפואי כי "במקום שבו החוק מחייב לגלות אין שום אתיקה האוסרת את הגילוי יכולה לעמוד".

פסיקה

בע"א 256/57 אפלבוים נ. בן גוריון¹⁹ בעת הדיון בערכאה המחוזית שקל בית המשפט לחירות על מעצרו של אחד מחברי "שורת המתנדבים" אשר סרב לחשוף את המקור למידע שפורסם בנוגע לשחיתות במשטרה.

ב 1963 בעת דיון בבית המשפט המחוזי בבאר-שבע חייב השופט אלקיים²⁰ עיתונאי להעיד על מקורותיו וקבע כי אין לאפשר חסיון עיתונאי כל עוד לא נקבע חסיון זה בחוק.

בפס"ד אבן נ. דיסנצ'יק²¹ שוחרר עורך מעריב מהצורך להעיד בתביעת לשון הרע שהוגשה נגד העיתון.

בפס"ד דנון²² שוחרר העיתונאי רן כסלו מהצורך לחשוף את שמו של מקור לאחר שבית המשפט קבע לראשונה כי אין לחייב עיתונאי לחשוף מקור שאינו רלבנטי לדיון.

בת"פ (י"ס) מ"י נ. אבני²³ הוסף על קריטריון הרלבנטיות גם קריטריון הנגיעה ל"עצם העניין".

בפס"ד תיכון חדש נ. ינאי²⁴ פסק השופט כרמל כי יש לראות בחסיון עיתונאי "טעם צודק" לסרוב להעיד והכיר למעשה בחסיון יחסי הנתון לשיקול דעתו של בית המשפט.

בת"פ (ת"א) מ"י נ. עלי ורוזנשטיין²⁵ פסק בית הנשפט כי ניתן להסיר את החסיון העיתונאי ולחייב עיתונאי לחשוף את מקורותיו אולם החלטה זו נתונה לשיקולו של בית המשפט.

בפס"ד רבין נ. ליאקספרס²⁶ קבעה השופטת אליעז, במה שנראה לכאורה פסק דין המחמיר עם העיתונות, כי אין להעדיף את אינטרס העיתונות על פני אינטרס של בעל דין אחר.

אולם בסופו של דבר עשתה השופטת שימוש במבחנים של רלבנטיות ומחיות כדי להכריע בשאלת הצורך לחשוף מקורות. בקביעת עמדתה כי אין להעדיף את אינטרס העיתונות התבססה השופטת על דעתו של המשנה לנשיא משה לנדוי בד"נ חברת חשמל נ. הארץ²⁷ לפיה אין לחופש הביטוי מעמד של זכות עליונה על פני זכויות אחרות, נחפוץ הוא, לנדוי מביע דעתו כי הזכות לפרטיות עדיפה על פני חופש הביטוי בדרך כלל.

בחמי (ת"א) 2453/76 הארץ נ. פירון ואח', פמ"ח תשל"ו (2), 308 ניכר באופן בולט ההבדל שבין החסיון העיתונאי יציר הפסיקה לבין חסיונו של עורך חדין, יציר החקיקה. שני הצדדים הגישו שאלונים לגילוי מסמכים בדיון בפני הרשם ע. זמיר אשר ציין כי המשיב שהוא עו"ד יהיה חסין מפני גילוי חלק מהמסמכים, לעומת זאת שקל הרשם לחייב את העיתון לחשוף בבית המשפט את הנוסח המקורי של מסמך שהודלף לו כדי לוודא אם הוצאת הדיבה היתה במקור. בסופו של דבר לא היה בכך צורך.

ניתן לסכם ולטעון כי בפסיקה שקדמה לחלכת ציטרינ הכיר בית המשפט בחסיון יחסי יציר פסיקה תוך נטילת שיקול דעת מוחלט להחליט מתי יש מקום להעניק את החסיון.

הלכת ציטרין

בשבתו כדן יחיד קובע הנשיא שמגר בפס"ד ציטרין כי העדר חסיון עיתונאי בחוק אינו הסדר שלילי.²⁸

שמגר פוסק כי החסיון העיתונאי נובע מחופש הביטוי שהוא זכות עליונה²⁹ ויחד עם זאת החובה להעיד הינה גם כן אינטרס ציבורי חשוב, אשר על כן החסיון העיתונאי הוא חסיון יחסי.

שלושה מבחנים קובע הנשיא שמגר לצורך הסרתו של החסיון:³⁰
- הרלבנטיות של הגילוי לדיון המשפטי.

- חיוניות הגילוי, האם ניתן להשיג את הראיה ממקור אלטרנטיבי?

- מהותיות, עד כמה הגילוי מהותי ונוגע לעצם העניין.

בפסק דין ציטרין קובע הנשיא שמגר תקדים לפיו קיים חסיון עיתונאי יחסי אשר הסרתו נתונה לשיקול דעתו של בית המשפט ונבחנת לאור הקריטריונים המובאים בהלכה.

לדעת מלומדים מדובר בהלכה בעלת ערך תקדימי חלש הן בשל העובדה שניתנה במסגרת דן יחיד והן משום שהיא נוגעת אך ורק לחסיון עיתונאי בין כתלי בית המשפט.³¹

עם זאת, העיתונות קיבלה את פסק דין ציטרין בזרועות פתוחות ותוך ציון³² העובדה שהעיתונאים חבים "חוב מוסרי" לנשיא שמגר על הכרתו בחסיון העיתונאי.

בג"ץ טרם נדרש לדיון מעמיק בהלכת ציטרין ולא קבע עדיין את הגבולות המוגדרים של החסיון העיתונאי על פיו. ראוי לציון, עם זאת, בג"ץ Time Inc. 172/88 נ. שר הבטחון, מ"ב (3) 139 בו קבע השופט אהרן ברק כדן יחיד כי במקום בו יש יסוד להנחה כי חומר עיתונאי (במקרה דנן היו אלה סרטי צילום) יכול להביא לגילוי עבירות חמורות - אין בחופש הביטוי ובחופש העיתונות כדי לחסן את העיתונאי מפני מסירת החומר לגורמי החקירה המוסמכים. אולם השופט ברק חיווה דעה זו בקשר לחסיון בשלב החקירה ולא בשלב הדיון המשפטי.

בהחלטה שניתנה לאחרונה בבג"ץ 64/91 א-חילף נ. משטרת ישראל (טרם פורסם) חוזרת השופטת דורנר ומאששת, בדרך אגב, את הצורך להגן על מקורות המידע העיתונאיים כפי שנקבע בהלכת ציטרין. איזכור החסיון בפסק דין חדש זה מועלה דווקא בהקשר של האינטרס הציבורי בהגנה על מקורות המודיעין של המשטרה והצורך לשמור על חסיון מקורות אלה מפני נחקר התובע לגלות את זהותו של מי שהגיש נגדו תלונה כוזבת.

בערכאות אחרות משתנה היקף החסיון וחוזקו ממקרה למקרה, כפי שנראה להלן, אם
כי המגמה המסתמנת היא זו של הרחבת היקף החסיון - כך, למשל, בהמצח (ת"א)
10219/93 הארגון למימוש האמנה לבטחון סוציאלי נ. ידיעות אחרונות (טרם
פורסם) קבע בית המשפט המחוזי כי החסיון העיתונאי יחול גם על עיתונאי שהוא
בעל דין (אף אם העיתונאי הוא הנתבע, כפי שאירע במקרה זה).

סוגיות חסיון אחרי הלכת ציטרין

בעיית החסיון העיתונאי לא באה על פתרונה בפס"ד ציטרין הן משום שזה לא נגע בשאלת החסיון מחוץ לכתלי בית המשפט והן משום שפסק הדין אינו מגשר בין החסיון היחסי הניתן בו לבין החסיון המוחלט כפי שהוא מנוסח בסעיף 11 לכללי האתיקה העיתונאית.³³

פרשת נוסבאום.

בפרשה זו אשר תאורה מובא מן העיתונות³⁴ פירסם כתב קול ישראל משה נוסבאום ידיעה מפי מקור בכפר המוסלמי אבו גוש לפיה קנו פעילים של תנועת דגל התורה קולות של מצביעים בכפר בכסף, קודם לבחירות לכנסת. על פי דיווחי העיתונות סברו היועץ המשפטי לממשלה ופרקליטת המדינה כי במקרה זה מדובר בהתנגשות בין החסיון העיתונאי לעקרון טוהר הבחירות הדמוקרטיות ולדעתם חייב העקרון השני את הסרת החסיון ומסירת שמו של המקור לידי חוקרי המשטרה.

הכתב נוסבאום, לטענתו, זומן לפגישה עם היועץ המשפטי לממשלה בנוכחות קציני משטרה בכירים ובפגישה הופעלו עליו לחצים לגלות את המקור. סוף הפרשה כאשר הכתב שב אל המקור והציע לו בשם המשטרה חסינות מהעמדה לדין באם יסכים להחשף - המקור התכחש לעובדה שמסר את הידיעה.

אין זה מקרה יחיד בו נחקר עיתונאי במשטרה בשנים האחרונות - אם כדי לגלות³⁶ מקור המדליף מתוך המשטרה³⁵ ואם במטרה לקדם חקירה משטרתית בתחום מסוים. ריבוי מקרים אלה הביא חלק מהעיתונאים לקרוא לחקיקת חוק חסיון עיתונאי.

פרשת גלובס.

על פי דיווחי העיתונות³⁷ התעורר במשרד האפוטרופוס הכללי חשד כי מסמכים סודיים של האפוטרופוס הכללי נמצאים בידייו של העיתונאי משה ליכטמן אשר עסק בהכנת תחקיר על משרד האפוטרופוס הכללי. לבקשת המשטרה הוצא צו חיפוש לבית העיתונאי ולמערכת גלובס על ידי בית משפט השלום בירושלים. ברשות העיתונאי נתפסו צילומים של המסמכים המבוקשים.³⁸ בעקבות התפיסה זומן העיתונאי למשטרה ונתבקש לגלות מיחו המקור שמסר לידיו את הצילומים (חלקם חסויים מכוח סעיף 23 לתקנות האפוטרופוס הכללי).

ליכטמן סרב להשיב לחוקריו וטען לחסיון עיתונאי. הפרשה כולה עוררה חדים ציבוריים רבים ונטען כנגד המשטרה כי היא פוגעת בחופש העיתונות ונוהגת שלא בתאם לרוחו של פס"ד ציטרין אשר, כזכור, לא חל עליה.³⁹

בתביעה להשבת המסמכים שנגנבו שהגיש העתון גלובס נגד המשטרה⁴⁰ נדון לראשונה החסיון העיתונאי מפני חיפוש ותפיסת מסמכים.

השופטת פרוקצ'יה קבעה בפסק דינה כי מדובר בהתנגשות בין חופש הביטוי המגוון בחסיון העיתונאי לבין האינטרס הציבורי שלא לחשוף מסמכים חסויים⁴¹ השייכים למשרד ממשלתי. השופטת הציעה לאמץ פתרון הקיים בפקי מס הכנסה⁴¹ וכן בחוק האנגלי⁴² לפיו חומר שנתפס ונטענה לגביו טענת חסיון יושם במעטפה סגורה ויובא לעיון והכרעת שופט.

לגופו של עניין פסקה השופטת כי אותו חלק של החומר שתפסה המשטרה שאין לגביו סעיף סודיות ספציפי בתקנות האפוטרופוס הכללי, חומר זה יש להשיב לעיתון. השופטת ציינה כי אין זיקה הכרחית בין העובדה שהחומר הושג באמצעים פסולים לכאורה (עבירה על סעיף 117 לחוק העונשין) לבין האפשרות לעשות שימוש במידע לצרכים עיתונאיים, וזאת לאור פס"ד מ.י.ל.ן.⁴³

הנחיות המשטרה.

בעקבות החדים הציבוריים שעוררה המשטרה בחדירה למערכת "גלובס" גיבשה המשטרה הנחיות מיוחדות לזימון לחקירה ולחיפושים אצל עיתונאים⁴⁴. הנחיות מתבססות על ההלכה שנקבעה בפס"ד ציטרין והן מחייבות כי זימון לחקירה או חיפוש אצל עיתונאי ייעשה באישור ראש אגף החקירות או מפקד מחוז תוך התייעצות בגורמים המוסמכים.

כמו כן מאמצת הנחיות מח"ק את החצעה שהועלתה בפסק דין גלובס נ. משטרת ישראל⁴⁵ בדבר חומר שנתפס והועלתה לגביו טענת חסיון.

הנחיות המשטרה מאפשרות לעיתונאי חסיון יחסי אולם זה נתון לשיקול דעתה של המשטרה ולאישורו של שופט.

עם זאת מתברר כי בידי המשטרה קיימות דרכים אחרות, עקיפות, העלולות להפר את החסיון העיתונאי ולפגוע בו במכוון או שלא במכוון.

פרשת גדעון מרון.

במקרה זה פתחה המשטרה בחקירת שורת חדלפות שהגיעו לידי העיתונאי גדעון מרון⁴⁶, כתב "מעריב" לענייני פלילים. החדלפות נגעו לחקירות של גופי חקירה שונים. המשטרה חקרה חשד לשיבוש הליכי חקירה (בשל גילוי חקירות שהיו בשלב

המודיעיני) ומסירת מידע על ידי עובד ציבור בעבירה על סעיף 117 לחוק העונשין.

על פי דיווחי העיתונות איתרה המשטרה פקידת בית משפט שהיתה חשודה בהדלפת צווי חיפוש לעיתונאי מרון.

באישור שופט הותקן ציתות לפקידה והוקלטו שיחות שערכה עם העיתונאי. כמו כן "שתלה" המשטרה צו פיקטיבי אצל הפקידה החשודה, אשר עד מהרה הודלף גם הוא לעיתונאי. בעקבות זאת נחקרו במשטרה העיתונאי והפקידה ונערך חיפוש בבתיהם.

החיבת הרלבנטי של פרשה זו נעוץ בהגבלות על חופש המידע בישראל בין היתר בסעיפים בחוק הפלילי האוסרים על עובדי ציבור למסור מידע כלשהו הנוגע לעבודתם⁴⁷. סעיף דומה הוחל על עובדי מדינה גם מכוח התקשי"ר⁴⁸ שם צפוי העובד המדליף לדין משמעתי ואף לפיטורים.

שאלת חופש המידע ובמיוחד סעיף 117 לחוק העונשין תשל"ז 1977 נדונו אך במעט בפסיקה הישראלית בעיקר נוכח נטיית היועץ המשפטי לממשלה והפרקליטות שלא לעשות שימוש בסעיף 117⁴⁹.

ואולם, במקרים שכן הגיעו לבית המשפט, הראה זה נטייה לאמץ את עמדת השלטון השואף לחחסות מידע ולא לגלותו. בראשית שנות הששים הורשע חי חסידוף, ארכיבר במשרד המשפטים, בעבירה של מסירת מידע על ידי עובד ציבור, כאשר הדליף ל"העולם הזה" התכתבות פנימית שדנה בסרובם של קציני משטרה להעיד על עבירות של מפכ"ל המשטרה⁵⁰. חסידוף הורשע, על אף העניין הציבורי הברור שהיה בפרסום שהודלף.

בפרשה נוספת⁵¹ דחה שר המשפטים את בקשתו של עובד מחלקת ההיסטוריה בצהל לכלול בספר שכתב מספר פרטים היסטוריים שהגיעו אליו במהלך עבודתו. בג"ץ קבע כי החלטת השר תקפה בהיותה תואמת את סעיף 117 לחוק העונשין. עמדת בג"ץ זכתה לביקורת חריפה מצד מלומדים⁵² הטוענים כי על בג"ץ היה לפרש את חובת אי הגילוי של מידע בסעיף 117 באופן מצמצם ולהחיל אותה על מידע סודי בלבד.

עם התפתחות פסיקת בג"ץ בנושאי זכויות האדם והאזרח נראה היה כי מגמת הגבלת חופש המידע משתנה⁵³ ובמיוחד ההכרה בזכות האזרח לקבל מידע בעניינים ציבוריים כנובעת מחופש הביטוי⁵⁴. אולם בפס"ד אלוף בן⁵⁵ הפתיע בג"ץ בקביעה לפיה אין על השלטון חובת גילוי גם אם לא ניתנה לו רשות מפורשת להחסות⁵⁶. ב-1979 הניח ח"כ משה שחל, אז באופוזיציה, על שולחן הכנסת את הצעת חוק חופש המידע⁵⁷ המאמצת את חוק חופש המידע האמריקני שנחקק ב 1967⁵⁸ אולם החצעה נדחתה על-ידי הקואליציה.

פרשת גדעון מרון העלתה שוב לדיון עקרוני את החשש של העיתונות כי שימוש השלטון בכוחו לאיים בסנקציות פליליות או משמעתיות על מקורות המידע העיתונאיים יביא להתייבשותם של המקורות וישים "סכר" לזרימת המידע ולעיתונות חופשית.⁵⁹ מעבר לכך התעורר גם ויכוח ציבורי סביב האפשרות הקיימת בחוק העונשין להאשים את העיתונאי עצמו בעבירה של שידול עובד ציבור למסירת ידיעה שהגיעה אליו במסגרת עבודתו.⁶⁰ בין מפכ"ל המשטרה לעורך "מעריב" התנהל ויכוח חריף⁶¹ בשאלת מקומה של הוראה כזו בספר החוקים של מדינה דמוקרטית חדוגלת בחופש הביטוי.

פרשת מרון העלתה לסדר היום דרישה מחודשת של עיתונאים לחקיקת חוק חסיון עיתונאי⁶² וכן הועלתה הצעת חוק לתיקון חוק העונשין שיביא לביטול האפשרות להעמיד לדין עיתונאי באשמת שידול המקור⁶³ - הצעה שהובאה גם לעיון ועדה זו. בחצרת אגב יש לציין כי בג"ץ הכיר בזכותה של העיתונות לפרסם מידע בעל עניין ציבורי שהושג בעבירה,⁶⁴ אם כי הודגש שאין לעיתונות הזכות לבצע עבירה לצורך השגת מידע.

בפס"ד גילת⁶⁵ קבע בג"ץ, באימרת אגב, כי יתיר גם פרסום הפוגע בפרטיות אם תיגבר התועלת הציבורית מן הפרסום על אינטרס הפרטיות. ראוי להעיר כי בישראל לא הגיעה לפסים משפטיים שאלת פרסומו של מקור שמניעיו למסירת המידע התבררו כלא-טהורים או שהתברר שהמקור עצמו מעניין יותר מהידיעה שמסר (דוגמת פרשת Dan Cohen בארה"ב). במקרה אחד פרסם העיתונאי ראובן שפירא את שמו של אריה אורגד שהתחזה למקור משטרתי בפרשת רפי גינת.⁶⁶ בוויכוח שהתעורר בעיתונות לאחר מעשה הוסכם על הכל כי האתיקה העיתונאית אינה שוללת חשיפת מקור ששיקר, אולם השאלה לעיל לא הוכרעה במישור המשפטי.

חובת הפרסום

לכאורה ניתן לומר כי אם תוכל העיתונות לבסס את קיומה של חובה לפרסם מידע בעל חשיבות לציבור אזי ניתן יהיה לטעון כי נובעת מחובה זו הזכות להופש המידע⁶⁷ וכן לחסיון מקורות הנובע מהצורך למנוע "התייבשות" של מקורות ולאפשר זרימה חופשית של מידע לעיתונאי.

אף שעיתונאים נוטים לראות ב"חובת הפרסום" דבר מובן מאליו לא זו היא גישתו של בג"ץ⁶⁸. כבר בד"נ חברת חשמל נ. הארץ⁶⁹ פסק המשנה לנשיא לנדוי כי הופש הביטוי אינו זכות עליונה ולכן במקום בו יש פרסום פוגעני יידרש בית המשפט לאיזון אינטרסים⁷⁰.

בפס"ד אלוף בן⁷⁰ סרב בג"ץ להכיר בחובת העיתונאי להביא מידע, כל מידע, לקוראיו.

למעשה הכיר בג"ץ בחובת העיתונאי לפרסם רק בשורה מצומצמת של מקרים הנוגעים לבריאות הציבור, הגנה על רכוש הציבור, ניצול לרעה של גוף ציבורי⁷¹, וכן במקרה אחד הוכרה חובת פרסום בנסיבות שנגעו למעורבות של גורם ישראלי עם גורמי סמים בחו"ל⁷².

עמדת העיתונות בשאלת חקיקת חוק חסיון

שאלת הצורך בחקיקת חוק חסיון עיתונאי נתונה במחלוקת בין העיתונאים לבין עצמם. מספר לא מועט של עיתונאים מתנגד לחקיקת חוק⁷³ שכזה מחשש שחדבר יוביל לחקיקת חוק המגדיר מיחו עיתונאי ולרישוי עיתונאים⁷⁴, דעה זו הובאה אף בפני ועדת חוק חוקה ומשפט של הכנסת כאשר זו דנה בהצעת חוק חסיון⁷⁵. מאידך, עיתונאים רבים קראו לחיקוקו של חוק חסיון⁷⁶ וניתן לציין אף דעה חקוראת⁷⁷ לחוקק חסיון עיתונאי בחוק יסוד. היו גם חברי כנסת שנרתמו לקריאה זו⁷⁸ אולם, כאמור, בדרך כלל טורפדה היוזמה על ידי העיתונאים עצמם⁷⁹. רק מאז פרשת גדעון מרון מציג איגוד העיתונאים עמדה נחרצת, אף על פי שאינה נטולת אופוזיציה פנימית, בזכות חקיקת חסיון עיתונאי.

ארצות הברית

בארה"ב התקיים במשך שנים ויכוח סביב השאלה אם יש מקום להעניק לעיתונאים פריבילגיות מיוחדות. המצדדים רואים בעיתונות לא רק "כלב שמירה" של הדמוקרטיה אלא גם "נאמן הציבור", המתנגדים סבורים שהדבר עלול לחבוא בסוכפּו של דבר לחטלת חובות דיווח על העיתונות ואף אחריות בגין אותן חובות - דבר שאינו מתקבל על דעתם בעיתונות הרואה עצמה כחופשית.¹ בית המשפט העליון בארה"ב דחה עד כה את הטענות לפיהן זכאים העיתונאים לזכויות מיוחדות.² יותר מכך, בית המשפט העליון לא הצליח לגבש הסכמה בשאלה אם יש לציבור זכות לדעת מידע המצוי בידי גורם שלטוני ואם יכולה העיתונות לשמש "שליחת הציבור" לצורך עניין זה.³

זכות העיתונאי לחסיון מקורות נדחתה ע"י בית המשפט האמריקני כבר ב 1914⁴ כאשר נפסק שאין למצוא חסיון זה ב Common Law. העיתונאים שניסו להסתמך על התיקון הראשון לחוקה אשר מבטיח את חופש העיתונות הצליחו לסדוק לראשונה את חומת ההתנגדות של בתי המשפט בפס"ד Garland v. Torre⁵ אשר פסק ב 1958 כי ניתן לראות בזכות החסיון זכות הנובעת ממקורות חוקתיים. בפסק דין זה הוצעו לראשונה מבחנים להחלת זכות החסיון אשר אומצו מאוחר יותר על ידי בית המשפט העליון.⁶

שיאו של הדיון בשאלת החסיון העיתונאי בארה"ב היה בשנות ה-70 כאשר ממשל הנשיא ניקסון גילה עוינות מופגנת כלפי העיתונות והירבה לזמן⁷ עיתונאים לעדות בבתי משפט. במישור האזרחי יצר פס"ד N.Y. Times v. Sullivan עלייה במספר תביעות הדיבה בהן נידרשו עיתונאים לגלות את מקורותיהם בשל הצורך של התובע להוכיח "Actual malice" מצד מוציא הדיבה.

פס"ד Branzburg⁸.

ב-1972 ניתנה לבית המשפט העליון הזדמנות לדון ולהכריע בשאלת החסיון העיתונאי אולם כפי שנראה לחלן, היה פסק הדין של בית המשפט העליון מבלבל ולא הצליח להתפרש כמכריע בבעיה. הדיון בעניין Branzburg איגד בתוכו שלושה מקרים של עיתונאים שסרבו להעיד בפני Grand jury על פשעים שהיו עדים להם במסגרת תחקיר עיתונאי ותוך הבטחת חסיון.

ברוב של 5 מול 4 קבע בית המשפט כי יש לחייב את העיתונאים להעיד. יחד עם זאת אי אפשר להציל מתוך פסק הדין קביעה חד משמעית בסוגיית החסיון העיתונאי. לדעת השי White שכתב את דעת הרוב אין בסיס לטענה כאילו שלילת החסיון העיתונאי תביא להתייבשות מקורות האינפורמציה⁹, White דחה לכאורה את הדעה כאילו ניתן למצוא אחיזה לחסיון בחוקה והמליץ ברמיזה כי מי שחפץ בחסיון יוכל ליצור אותו רק בחקיקה. השי Powell אשר כתב דעה נפרדת היה זה אשר הכריע בהצטרפותו לעמדת הרוב נגד מתן חסיון, אולם פסק דינו המעורפל נוטה דווקא להציע חסיון מסויג על בסיס בחינת כל מקרה לגופו¹⁰. היתה זו דווקא דעת המיעוט של השי Potter Stewart אשר הפכה להיות עיקר ההלכה שנשאבה מפס"ד Branzburg בסוגיית החסיון העיתונאי.

סטיוארט הציע חסיון יחסי שיבחן על פי 3 מבחנים :

1. מבחן הרלבנטיות של העדות/ראייה לדיון
2. מבחן האפשרות להשיג את המידע ממקורות אלטרנטיביים הפוגעים פחות בתיקון הראשון לחוקה
3. העדות/הראייה נוגעת ללב ליבו של העניין הנדון והאינטרס בהשגתה הוא "compelling and overriding".

בעקבות החלטת Branzburg עלה הנושא מספר פעמים בפני הקונגרס האמריקני אולם לא עלה בידי המחוקקים לגבש נוסח מוסכם של חוק חסיון עיתונאי פדרלי¹¹.

כאמור, פורש פס"ד Branzburg באינספור פירושים. יש שסברו כי הוא פוסל לגמרי מתן חסיון עיתונאי¹², ויש שפרשו אותו כמתיר לערכאות נמוכות ממנו ליצור זכות חסיון¹³, היתה גם דעה לפיה פסק הדין עצמו מכיר בחסיון¹⁴. ישנן דעות המצמצמות את תחולת Branzburg לעדות בפני Grand jury בלבד ויש שהרחיבו אותו גם לערכאות רגילות¹⁵.

חוקי מגן מדינתיים

לפחות 11 מדינות בארה"ב חוקו בשנים שאחרי Branzburg חוקי חסיון מדינתיים (State shield laws) ובכך הגיע מספר המדינות בעלות חוקים כאלה ל-28¹⁶. היקף החסיון שמספקים חוקים אלה משתנה: חלקם מגינים על זכות המקורות אך לא על מידע שנמסר, חלקם מספקים הגנה שונה לסוגים שונים של עיתונאים, חלקם מסייגים את ההגנה כך שלא תחול בנסיבות מסוימות (למשל תביעות דיבה) וחלקם דורש שיהיה סיכום מפורש בין העיתונאי למקור על מתן חסיון¹⁷. יש להעיר כי השוני בין החוקים יוצר בעייתיות בתביעות בין-מדינתיות¹⁸, שאז התובע יכול לבחור לתבוע במדינה שבה חוק החסיון נוח יותר מבחינתו.

כמה דוגמאות:

במדינת אלאסקה יחול החסיון על כל מקור מידע במסגרת עבודת איסוף החדשות. במקביל לניסוח הרחב של היקף החסיון, מנוסחים גם המבחנים לחסרתו בצורה רחבה הנתונה ליישומים שונים:

A court may limit or deny the privilege, after hearing, where its exercise is contrary to the public interest or where necessary to prevent a miscarriage of justice or the denial of a fair trial.
(Alaska stat. n. 09.25.150.(1967))

החוק באלאסקה חל במפורש גם על כתבים לשעבר.

גם במדינת אילינוי חל החסיון על זהותו של המקור בלבד. החוק המדינתי קובע באופן מפורט למדי את המרכיבים הכרוכים באיזון האינטרסים שעל בית המשפט לבצע בבואו לחסיר את החסיון:

If the court finds that all other available sources of information have been exhausted and disclosure of the information sought is essential to the protection of the public interest involved then:

A court may divest a reporter of this privilege after consideration of the nature of the proceedings, the merits of the claim or defense, the adequacy of the remedy otherwise available, if any, the relevancy of the source and the possibility of establishing by other means that which it is alleged the source requested will tend to prove.

(Smith-Hurd Illinois Ann. Stats. ch.51 n.111 (1971))

במדינת דלאוור חל החסיון לא רק על זהותו של המקור אלא גם על כל המידע שנמסר לעיתונאי בחסיון. יחד עם זאת, דורש החוק הדלאוורי כתנאי למתן חסיון כי העיתונאי יעיד בשבועה על שהמידע נמסר בעקבות הבטחת חסיון או שיש בגילויין כדי לסכן יחסי אמון עם המקור:

The source or content of information that the reporter obtained within the scope of his professional activities.

הסייגים לחסיון:

1. The reporter must state under oath that the disclosure of the information source or would violate an express or implied understanding with the would hinder development of source relationship
2. The content is not privileged if the court determines that the public interest in having the reporter's testimony outweighs the public interest in keeping the information confidential.
(Del. Code title 10 ch.43 (1973))

גם במדינת אורגון חל החסיון על המידע ועל זהותו של המקור כאחד אולם כאן מוסיף החוק ומציין במפורש כי גם אם נחשפת זהותו של מקור המידע עדיין נשמר החסיון על מידע שמסר. החסיון החקוק באורגון אינו חל בתביעות דיבה בהן מבוססת הגנתו של העיתונאי על המקור או המידע החסוי.

(Oreg. Rev. Stat. ch.44)

חוק החסיון של מדינת רוד איילנד דומה בעקרונותיו ובהיקפו לזה של אורגון אך מציין במפורש כי אם המקור מחליט לוותר על החסיון - אין העיתונאי יכול לטעון טענה זו. החוק ברוד איילנד מפרט עוד שני סייגים בהם לא יחול החסיון:

The source of the information is from a secret proceeding (including grand juries).

The court finds substantial evidence that the information is necessary for prosecution of a felony or to prevent a threat to human life, and not available from other prospective witnesses.

(Gen. laws of R.I. n. 9.19.9 (1973))

במדינת מינסוטה נחקק ב-1988 חוק חסיון חדיש ומפורט. חוק זה נחשב לאחד המקיפים בין חוקי החסיון במדינות ארצות הברית. החוק - Minnesota free flow of information Act 1988 קובע כי לעיתונות יש זכות מחותית להגן על מקורות המידע הנובעת מהאינטרס הציבורי לקבל מידע. החוק קובע מספר סייגים מצטברים להסרת החסיון:

- א. למקור מידע על עבירה בדרגת חומרה גבוהה
- ב. מוצו האלטרנטיבות לחשגת המידע
- ג. אינטרס הגילוי לשם עשיית צדק גובר על האינטרס שבמתן חסיון.

בתביעות דיבה בהן מסתמכת הגנת העיתונאי על מקור חסוי לא ינתן חסיון לפי החוק במינסוטה.

(Minn. Stat. Ann. n.595.021-.025 (West Supp. 1988))

חסיון עיתונאי בהליכים פליליים.

כאשר עיתונאי הוא עד לפשע שלא במסגרת עבודתו העיתונאית בדרך כלל לא ינתן לו חסיון אולם ביתר ההליכים הפליליים אומץ, נכון לחיום, החסיון המסויג כפי שהניח אותו חש' Stewart בפס"ד Branzburg.

ההתנגשות החריפה ביותר בהליכים פליליים היא של החסיון עם הזכות למשפט צודק המעוגנת בחוקה בתיקון השישי. עם זאת הוכיחו בתי המשפט כי גם במצב כזה עדיין יידרשו לממש את 3 המבחנים שחועלו ב-Branzburg¹⁹ אף כי ינתן משקל לשאלת השפעת העדויות על הוכחת חפותו או אשמתו של הנאשם.

פרשה שנחשבה בזמנו כנסיגה מהחסיון המסויג²⁰ - פרשת מירון פארבר - נראית היום בעיני המשפטנים כמקרה חריג וקיצוני. בפרשה זו חייב בית המשפט את העיתונאי לחשוף את מקורותיו אשר היוו את הבסיס למעצרו והאשמתו ברצח של רופא מניו ג'רזי. על אף קיומו של חוק חסיון מדינתי נקבע כי התיקון השישי לחוקה

מחייב השיפת מקורות במקרה כזה. בית המשפט גם קבע כי עיון בחומר העיתונאי in camera אינו מנוגד לחוק המדינתי. העיתונאי, שסרב לחשוף מקורות, הושם במעצר עד תום המשפט.

ברמה הפדרלית פירסם משרד המשפטים האמריקני הנחיות שנועדו להגביל את סמכויות המשטרה בזימון, חקירה וחיפוש אצל עיתונאים²¹. זהו מקרה יוצא דופן שבו הגדיר הקונגרס במסגרת ה-Privacy protection Act 1980 קבוצת אוכלוסייה מיוחדת (כל מי שעוסק בתקשורת) ובעניק לה זכויות מיוחדות.

חסיון עיתונאי בהליכים אזרחיים.

כאשר העיתונאי מוזמן להעיד כצד שלישי במשפט ישנה בדרך כלל נכונות מועטה בלבד מצד בית המשפט לחייב אותו לחשוף מקורות. עקרונות החסיון המסויג על בסיס מבחני Branzburg אומצו בהליכים אזרחיים עוד ב-1973²². כאשר העיתונאי הוא צד שלישי הוא עלול להיות מטרה למה שמכונה "expedition" "fishing" ועל כן נוהגים בתי המשפט לגונן עליו באמצעות המבחן הדורש שהמידע ייגע ל"לב העניין"²³. לעניין זה נקבעו שני פסקי דין חריגים, באחד נקבע כי על עיתונאי הדורש חסיון כצד שלישי לשאת בנטל הוכחה, מינימלי, כי אכן מגיע לו חסיון²⁴, במקרה אחר נקבע כי על העיתונאי להוכיח כי החומר²⁵ אכן נאסף למטרות עיתונאיות.

כאשר נושא התביעה הוא אם אמנם הועבר מידע לעיתונאי שהוא צד שלישי ניכרת נטייה גדולה יותר של בתי המשפט להסיר חסיון²⁶.

חסיון בהליכים אזרחיים שבהם העיתונאי הוא צד לתביעה (תביעות דיבה). פסק הדין בעניין N.Y. Times v. Sullivan²⁷ קבע כי דמות ציבורית התובעת דיבה חייבת להוכיח כי העיתונאי היה מודע סובייקטיבית לאופיו הפוגעני של הפרסום (להוכיח actual malice). לאור פסיקה זו התגברה בבתי המשפט הנטייה להסיר את החסיון העיתונאי ביתר קלות בתביעות מחסוג הזה, שכן ידיעת זהות המקור נראית לעיתים הכרחית להוכחת actual malice. כך נקבע, למשל, כי אין בתביעות מסוג זה חסיון על תהליך העריכה כדי לאפשר לתובע לעמוד על אורח המחשבה של העורך והיותו מודע לאופיו הפוגעני של הפרסום²⁸. כדי למנוע מעיתונאים-נתבעים להעדיף ישיבה בכלא על פני השיפת המקור נקבע, במקרה אחר, כי אי השיפתו של המקור תחשב בבית המשפט כאילו לא היה מקור!²⁹ עקב פסיקות אלה נוצר חשש שדמויות ציבוריות יאימו בתביעות דיבה אך ורק כדי להרתיע את המקור שעלול להימצא בסכנת השיפה. בפסיקה נקבע כי על בית המשפט לקבוע עד כמה אמיתית היא תביעת הדיבה בטרם

יחליט להסיר את החסיון³⁰. לדעת משפטנים בארה"ב קיים בדרך כלל סיכוי טוב להסרת החסיון בתביעות דיבה - אם יוכיח התובע את תקפות תביעתו על ידי הטלת ספק מינימלי באמיתות הפרסום. בתי משפט פדרליים נוטים שלא להכיר כלל בזכות החסיון במקרים של תביעות דיבה ואילו בתי משפט מדינתיים נוהגים על פי פרשנויות שונות ועל פי חוקי חסיון מדינתיים אשר חלקם אינם חלים, במפורש, על תביעות דיבה.

חיפושים.

בפרשת Zurcher v. Stanford daily³¹ התיר שופט לערוך חיפוש בעיתון סטודנטים כדי למצוא תמונות של מפגינים שהתפרעו. בערעור נפסק כי חיפוש כזה יאושר רק אם יוכח כי: 1. ללא חיפוש זה יושמדו ראיות חשובות, 2. מתן צו בעניין לא יועיל.

על בסיס הלכה זו נערכו כ 30 חיפושים בשנים 1978-81. בפרשה אחרת שבה ניסו עיתונאים למנוע מחברת טלפונים להעביר לשלטונות את רשימות מספרי הטלפון של שיחות שקיימו מבתיהם נקבע כי לשלטון זכות לפעול בתום לב להשגת מידע מרשיע נגד עוברי עבירה ועיתונאים אינם חסינים מפני³² חקירה שנעשית בתום לב³². ב-1981 נכנס לתוקפו ה- Privacy protection Act³³ האוסר בין היתר חיפוש או תפיסה של חומר עיתונאי הנמצא בידי מי שעיסוקו הפצת חדשות אלא אם יש סיבה להאמין שהאדם עצמו מעורב בפשע או במקרים של בטחון לאומי, חשש לפגיעה חמורה, או חשש שהחומר יושמד אם יוצא צו הבאה.

מיהו עיתונאי ולמי שייך החסיון?

על אף הנטייה הכללית להעניק חסיון לכל מפרסם, נטייה שהוכרה לראשונה בפרשת אנט ביוקון ב-1968³⁴, עדיין לא ברור מיהם ה"עיתונאים" הזכאים להגן על מקורותיהם.

בפרשת N.Y. v. Hennessy מ-1986³⁵ נמנע בית המשפט להעניק חסיון לשני כתבי עיתון סטודנטים משום שהעיתון לא ענה על הקריטריונים להגדרת "עיתון" בחוק החסיון המדינתי (העיתון לא הופץ תמורת כסף והכתבים לא התפרנסו ממנו למחייתם).

במקרה אחר הסכים בית המשפט להעניק חסיון גם לחוקר או מדען בתנאי שיוכל להוכיח את חשיבותו של המחקר³⁶. בפרשת Silkwood³⁷ ניתן חסיון לארתור הירש, עצמאי שעסק בסרטי תעודה. אף שלא היה עיתונאי, הגדיר אותו בית המשפט כ"כתב חוקר".

שאלה שאין לה מענה ברור היא למי שייך החסיון?
השי' White בדעת הרוב שלו בBranzburg סבור שהחסיון שייך למקור ולא לעיתונאי
ולכן אם המדינה מגלה לבדה את המקור - אין העיתונאי רשאי לסרב להעיד.
בפסק דין אחר מ-1971³⁸ נקבע כי המקור החסוי אינו יכול לבקש מבית המשפט
לכפות חסיון על העיתונאי והשיקול הוא ביד העיתונאי בלבד.
בפרשת 'Cohen v. Cowless Media Co'³⁹ קובע בית המשפט העליון שמקור אשר
הופרה הבטחת החסיון שניתנה לו רשאי לתבוע את העיתונאי בעילה חוזית על בסיס
הדוקטרינה של השתק הבטחה (Promissory estoppel). מאמר שפורסם לאחרונה גורס
כי פסק הדין הזה מוציא את החסיון העיתונאי בארצות הברית מתחום האתיקה
המקצועית ומעביר אותו לתחום המשפט ככלל ולמישור היחסים החוזיים בפרט.⁴⁰

סיכום.

עד היום נכלאו כ-100 עיתונאים בארה"ב בעקבות סרובם להעיד או לחשוף מקורות
⁴¹ לדעת המשפטים בארה"ב קיימת מגמה חיובית בפסיקה בכל הקשור למתן חסיון
עיתונאי, יחד עם זאת, נמתחת ביקורת נוקבת על העובדה שבפועל עיתונאי אינו
יכול לדעת בעת שהוא מבטיח אנונימיות למקור אם אכן יעמוד לו חסיונו בבית
המשפט ובאיזו מידה.

הביקורת על חוק זה נסבה על אי הבהירות סביב המונח "חומר עיתונאי" אשר הוגדר כ-"חומר שחושג או נוצר למטרה עיתונאית הנמצא ברשותו של האדם שהשיג את החומר או יצר אותו למטרה העיתונאית"¹². גם חוק זה נוטה לאכזב את הציפיות שתלו בו שכן מערכת המשפט האנגלית נענית בקלות יחסית לפניית המשטרה (כך למשל באפריל 1990 חויבו 29 גופי תקשורת למסור סרטי צילום של ההפגנות נגד מס הגולגולת התאצ'רי בככר טרפלגר)¹³. מעבר לכך נעקף חוק זה ע"י חוקים מאוחרים ממנו המעניקים לגופים שונים סמכויות חקירה שרוב להשיב לה ייחשב בזיון בית המשפט - למשל:

Financial services Act 1986 - מעניק סמכויות לחוקרי סחר במידע פנים,

Criminal justice Act 1987 - מעניק לבעל התפקיד המוגדר Director of

serious fraud office סמכות לחקור את כל מי שמחזיק מידע רלבנטי לחקירה כלשהי.

בצפון אירלנד קיימת חקיקה מחמירה יותר בכל הקשור לזכויות האדם ובהכרח גם בתחום החסיון העיתונאי.

הפקודה למניעת טרור - Prevention of Terrorism Act (temporary provisions)

1989 מטילה על כל אדם והעיתונאים בכלל זה חובה לגלות למשטרה כל מידע העשוי לסייע במניעת טרור או בהעמדתם לדין של חשודים ונאשמים בפעולות טרור. חוק זה מאפשר לחייב עיתונאים למסור כל מידע שהוא על ידי צו של בית משפט.

אוסטרליה

באוסטרליה מתחבטים עיתונאים ומשפטנים באותן שאלות שהעסיקו את הועדה לבדיקת החסיון העיתונאי בישראל.

סקירת הפסיקה האוסטרלית מצביעה על כך שבתי המשפט נהגו בקשיחות בבואם לדון בעניין החסיון העיתונאי.

בפסק דין ¹ McGuiness שניתן ב-1940 הבהיר בית המשפט כי החובה להעיד חלה על עיתונאים ככל אדם ואין למצוא במשפט המקובל כל התייחסות לחסיון עיתונאי כנובע מיחסי אמון.

דעה זו נותרה בעינה גם כיום כאשר בפסק הדין בעניין Fairfax היה בית המשפט מוכן להתייחס לחסיון עיתונאי כאל "rule of practice" (בדומה לאופן בו התייחס המשפט האנגלי לחסיון עיתונאי בתחילת המאה) והבהיר כי העניין מסור לשיקול דעתו המוחלטת של השופט ². בארבע השנים האחרונות נרשמו באוסטרליה חמישה מקרים ³ בהם הורשעו עיתונאים בבזיון בית המשפט לאחר שטרבו לחשוף את מקורותיהם ⁴, המקרה האחרון היה ביולי 1993. הדבר עורר פעילות עניפה של גופי עיתונות למען חיקוקו של Shield law שיעניק, לפחות, חסיון יחסי.

ב 1985 דנה ועדה מיוחדת בהצעות חקיקה בנושא חסיון על מידע שנמסר במסגרת יחסי אמון. לחלן נוסח החסיון היחסי שהוצע:

103(1) where on the application of a person who is an interested person in relation to a confidential communication or a confidential record ,the court finds that, if evidence of the confidential communication record were to be given in the proceeding the likelihood of :

- (a) harm to an interested person;
- (b) harm to the relationship in the course of which the confidential communication was made or the confidential record prepared; or
- (c) harm to relationships of the kind concerned, together with the extent of that harm , outweigh the desirability of admitting the evidence , the court may direct that the evidence not be given.

(2) For the purposes of sub sec' (1) , the matters that the court shall take into account include:

- (a) the importance of the evidence in the proceeding;
- (b) if the proceeding is a criminal proceeding - whether the evidence is adduced by the defendant or by the prosecutor;

- (c) the nature of the relevant offence ,cause of action or defence and the nature of the subject-matter of the proceedings; and
- (d) any means available to limit publication of the evidence

⁵ החצעה מתוך - Australian law reform commission report n.26(1985) .
בתי המחוקקים באוסטרליה דחו את החצעה ובשלב זה ניתן חסיון לעורכי דין בלבד.

קווי הדיון העיקריים המעסיקים את חוקרי ומעצבי שאלת החסיון העיתונאי באוסטרליה הם אלו:⁶

1. חסיון מוחלט - האם תיפגע יכולתו של העיתונאי לאמוד את אמיתות המידע שהגיע אליו בתנאי חסיון? האם תיפגע איכות המידע העיתונאי?
2. "Privilege referee" - רעיון של הקמת גוף מוסכם או גורם מוסכם אשר עיתונאי המבקש חסיון יידרש, כתנאי לכך, למסור את שם המקור לגוף זה (על מנת שלא ינוצל החסיון להמצאת מקורות פיקטיביים).
3. החלת החסיון רק על הליכים משפטיים מסוימים (ראה למשל החוק המדינתי של מינסוטה אשר בו החסיון אינו חל על תביעות דיבה הכרוכות בהוכחת malice של המקור).
4. מתן שיקול הדעת לגבי הענקת חסיון לידי השופט, באופן מוחלט.

מועצת העיתונות האוסטרלית תומכת באופן נלהב ואקטיבי בחקיקת חוק חסיון. לטענת מועצת העיתונות⁷ הוכיחו מחקרים כי השימוש במקורות אנונימיים נעשה בעיקר לצורך אימות מידע והערכתו ולא לאיסוף חומר מקורי. עוד טוענת המועצה כי הסכנה שעיתונאים ימציאו מקורות היא מינימלית. בחצעות שהוגשו ע"י ה-Australian press council מבקשים העיתונאים האוסטרלים שלא להתבסס על החוק האנגלי ה"מאכזב"⁸ כלשונם אלא לנסות ולאמץ את המבחנים של פסק הדין האמריקני בעניין Branzburg .

באשר לחיפוש ותפיסה של חומר עיתונאי - גם בתחום זה מנסה מועצת העיתונות⁹ האוסטרלית ליזום חקיקה המבוססת על ה-Privacy protection Act האמריקני . ראוי להעיר כי בהצעה מדגישה מועצת העיתונות כי אמנם יש לאפשר חיפוש אצל עיתונאי שהוא עצמו חשוד בעבירה -אך לא כאשר העבירה בה מדובר קשורה בפרק העבירות המנויות ב-"official secrets" בחוק העונשין .

קנדה

בקנדה אין חסיון עיתונאי חקוק. בתי המשפט הקנדיים הכירו בזכות חסיון חלשה יחסית אשר באה לידי ביטוי בעיקר בשלבי הדיון המקדמי (למשל שלב הגילוי במשפט דיבה) - בהם רשאי העיתונאי לסרב לחשוף את מקורותיו גם אם הדבר רלבנטי. כאשר יגיע הנושא לדיון עצמו - יחויב העיתונאי בגילוי.

יחד עם זאת מכירה מערכת המשפט הקנדית בצורך להגן על העיתונות מפני חיפושים שרירותיים.

בפרשת Pacific press v. The Queen¹ קבע בית המשפט כי יתיר חיפוש במערכת עיתון או אמצעי תקשורת אחר רק אם יוכח כי הראיות המבוקשות הן מהותיות, רלבנטיות ואין לחשיגן ממקורות אלטרנטיביים. בהחלטה חדשה יותר² חויב אמצעי תקשורת למסור למשטרה קלטות של הפגנה לאחר שהמשטרה עמדה בשורת התנאים שהציב בית המשפט:

1. חמידע כבר שודר/פורסם
2. בוצע איזון אינטרסים בין הצורך לחקור את הפשע לבין אינטרס חופש העתונות
3. הוכחה נחיצות המידע, הרלבנטיות שלו ומוצו המקורות האלטרנטיביים.

דרום אפריקה

באוגוסט 1993 נידון כתב העיתון הדרום אפריקאי "בילד" אנדריאס קורנילסן לשנת מאטר לאחר ששרב למסור עדות על כתבה בה דיווח על פעילות הסתה של אחד ממנהיגי הנוער של חקונגרס הלאומי האפריקאי¹. בית המשפט קבע כי במקרה זה גובר האינטרס הציבורי על אינטרס העיתונות ולכן יש לראות בסרוב להעיד בזיון בית המשפט.

הפרשה כולח עוררה גלי מחאה ותגובות קשות מצד העיתונות ומצד מתנגדי האפרטהייד בדרא"פ. זהו מקרה שלישי בשלוש השנים האחרונות שבו מחויב עיתונאי לוותר על החסיון העיתונאי מטעמי אינטרס הציבור. יש להדגיש כי בדרא"פ אין חסיון עיתונאי של ממש אלא עיתונאי המבקש לשמור על חסיון נדרש לחוכיח כי אינטרס העיתונות במקרה הנדון גובר על האינטרסים התלויים מנגד. מתן החסיון כפוף לשקול דעתו של בית המשפט. מעבר לכך קיימת בדרא"פ (נכון לזמן כתיבת שורות אלה) חקיקת בטחון מחמירה: קבלת מידע הקשור, או שמקבל המידע צריך לחשוך שהמידע קשור, לבטחון לאומי, ארגונים עוינים, לוחמה בטרור וכדי - בחסיון או שלא בחסיון - מהווה עבירה. מובן שפרסום מידע שכזה מהווה גם הוא עבירה.² בתי המשפט בדרום אפריקה נטו לפרש חקיקה זו בהרחבה³.

עם השינויים החברתיים והקונסטיטוציוניים החלים כיום בדרום אפריקה קרוב לוודאי שחקונגרס הלאומי האפריקאי ישפיע על החוקה והחקיקה העתידית בארץ זו. בשנת 1992 פירסם הארגון נייר עמדה מפורט בתחום התקשורת וחופש העיתונות³. הארגון קורא בו להנהיג אפליה מתקנת בכל הקשור לחקיקת האפרטהייד המגבילה את חופש העיתונות וכן לאפשר חופש עיתונות ועבודה עיתונאית חופשית. הארגון מציע לחוקק חוק אשר יגן על העיתונאים מפני חשיפת מקורות המידע - ללא פירוט לגבי תוכנו הספציפי של חוק זה.

גרמניה

החסיון העיתונאי הניתן בגרמניה נחשב לאחד החסיונות הרחבים מבין חוקי החסיון האירופאים, יחד עם שוודיה, אוסטריה וצרפת. סעיף 383 לקוד הפרוצדורה האזרחית קובע:

2. Persons specified in article 383... may not refuse to give evidence.
5. Persons to whom by vertue of their office, status or trade are confided which by their nature or through legal provision should be kept secret, as regard the fact to which the obligation to reticence is based... are not to be questioned about facts for the elucidation of which evidence cannot be given without infringing the obligation to reticence.

סעיף 384 מפרט עילות נוספות אפשריות לחסיון:

1. On questions the answering of which by the witness or another to whom he stands in a relationship defined in art. 383... could cause pecuniary loss.
2. On questions the answering of which could bring discredit or the danger of legal proceedings upon the witness or upon someone standing in a relationship to him defined in art. 383.
3. On questions which the witness could not answer without disclosing a trade or secret of artistic nature.

נוסח החוק הגרמני מטיל על העיתונאי חובה לשמור על החסיון העיתונאי בחליכים אזרחיים ואינו מאפשר לעד שיקול דעת בעניין. יחד עם זאת, אם המקור מוותר על החסיון - לא יוכל העיתונאי להמשיך ולהעלות את הטענה.

סעיף 53 לקוד הפרוצדורה הפלילית (Strafprozessordnung) מתיר לעיתונאי שלא להעיד על מקור או מידע שנמסר בתנאי חסיון¹.

Every one involved in the preparation, making or distribution of periodicals or radiobroadcasts has a testimonial privilege regarding the person of the author or the information so long as the information concerns the editorial part of the publication.

(המונח editorial נועד להבדיל בין המידע המערכתי המתפרסם באמצעי התקשורת לבין הפרסומות והמודעות)

סעיף 53 אינו עוסק בתמונות, תשלילים וצילומי טלויזיה - לפיכך מאפשרים ¹ בתו המשפט בגרמניה לחייב אמצעי תקשורת למסור ראיות מסוג זה לידי גופי חקירה ² המבקשים זאת .

גם בחלק מהמדינות המרכיבות את גרמניה קיימים חוקי חסיון ספציפיים. אחד ³ הותיקים והמקיפים שבהם הוא החוק הבאווארי:

Responsible editors, publishers and printers can refuse to give evidence concerning the identity of the author, contributor or informant of a publication in the editorial section of a printed work.

יש לציין כי חקיקה מקומית זו מעניקה לעיתונאים בבאוואריה חסינות דומה לזו שניתנת לחברי הפרלמנט הבאווארי עם זימונם לעדות בבית משפט.

למרות ניסוחם החד משמעי של החוקים הנזכרים לעיל נראה שבית המשפט הגרמני נוטה לדחות את החסיון העיתונאי מפני אינטרסים חשובים יותר בעיניו. כך בפרשה מ 1969 בה חויב מנהל חשבונות של עיתון לגלות מיחם העיתונאים אשר שילמו שוחד לפקידי בית סוהר כדי שאלה יאפשרו להם גישה לאסיר מסוים. בית המשפט קבע כי ⁴ אינטרס העמדתם לדין של פקידי בית משפט שסרחו גובר על החסיון העיתונאי . יש לציין כי מספר המקרים בהם הורו בתי המשפט בגרמניה על הסרת החסיון הוא זעום.

בפרשת העיתון ⁵ Der Spiegel ב 1962 פסק בית המשפט הגרמני כי החסיון העיתונאי דרוש כדי לאפשר את עבודתה החופשית של העיתונות. שמונה השופטים שישבו בדין נחלקו בשאלה אם לעיתונאי יש חופש פרסום גדול מזה של אדם רגיל, למשל במקרה שבו עיתונאי מפרסם מידע המבוסס על מקור אנונימי כאשר המקור היה עומד לדין אילו התגלה או פירסם את המידע בעצמו ⁶ . בעקבות פרשה זו תוקן החוק באופן שמאפשר למפרסם מידע במטרה להביא לחשיפת פעילות לא חוקית להתגונן בטענת תום לב ⁷ .

.../.

אוסטריה

סעיף 31 ל- Media Act האוסטרי מעניק זכות חסיון חזקה לעיתונאים ואנשי תקשורת. החוק, שנחקק בראשית המאה, מאפשר לעיתונאי לסרב לחשוף מקור מידע, זכות של כותב אנונימי וכן מידע שנמסר בתנאי חסיון - בפני כל גוף חקירה¹.

החוק האוסטרי אף אוסר לבצע מעקבים או חיפושים במקומות השייכים לאמצעי תקשורת, למעט לפי צו של בית משפט ולצורך חקירה של פשע שהעונש בגינו הוא לפחות עשר שנות מאסר.

שוודיה

חוק חופש העיתונות הוא אחד מארבעת החוקים המרכיבים את החוקה השוודית. החוק (Tryckfrihetsförordningen) קובע בסעיף הראשון לפרק:

No printer, publisher or other person concerned with printing or publishing printed matter shall reveal the identity of the author or of any person who may have provided information for publication except with the permission of such author or informant . unless obliged to do so by law.

בדומה לחסיון המוענק בחוק הפרוצדורה האזרחית בגרמניה מחילה גם החוקה השוודית על העיתונאי חובה לשמור על חסיון המקורות אשר הפרתה כרוכה בקנס או מאסר. בסייפא לפרק השלישי בחוקה מפורטים המבחנים לחסרת החסיון:

1. כאשר המקור חשוד בעבירה חמורה על בטחון המדינה,
 2. כאשר המקור חשף במתכוון מידע מסווג או הפר חובת סודיות סטטוטורית.
- בכל מקרה יש להוכיח את חיוניות הראייה.

החוק אוסר על המשטרה ועל יתר רשויות החקירה לחקור עיתונאים לגבי מקורותיהם, למעט חקירות העומדות בקריטריונים שצוינו לעיל.

חוק חופש העיתונות חשוודי מטיל את עיקר האחריות לפירסומים על העורך. ניתן לחייב עורך לחשוף מקור או כותב אנונימי בבית המשפט רק אם יש סכנה לבטחון המדינה או בעניין פלילי שבו חופש העיתונות אינו נושא הדיון העיקרי והאינטרס המנוגד גובר על החסיון העיתונאי, לדעת בית המשפט (למשל, מידע שעשוי להביא להרשעה או זיכוי של נאשם).

צרפת

בצרפת נחקק לאחרונה סעיף בקוד הפרוצדורה הפלילית המעניק חסיון עיתונאי מוחלט:¹

109 (2) Any journalist who appears as a witness concerning information gathered by him in the course of journalistic activity is free not to disclose its source.

הפרופסור קלוד קליין מעריך כי החוק נחקק ללא עיון מעמיק של בית המחוקקים בימיה האחרונים של הממשלה הסוציאליסטית, בעת שזו ניסתה להעביר מספר רב ככל האפשר של חוקים בטרם תאבד את השלטון. פרופסור קליין נוטה לסבור כי לחוק יהיה משקל מועט בלבד במערכת השיפוט הצרפתית.

הפרקטיקה הנוהגת בצרפת היא כי קיימת חובה להעיד אולם בתי המשפט נמנעים מלחייב עיתונאים לחשוף את מקורותיהם. כאשר נדרש עיתונאי לגלות את זהות המקור נהוג לטעון לחסיון על בסיס מנהג מקצועי, בדרך כלל מתקבלת טענה זו. ככל הידוע נרשמו בצרפת רק מקרה אחד או שניים של בזיון בית משפט עקב סירוב לחשוף מקור.²

דנמרק

דנמרק חוקקה ב- 13.6.90 תיקון לחוק העיתונות (סי' 172 לחוק המתוקן) אשר מטרתו לאפשר חסיון עיתונאי מסויג¹. התיקון לחוק קובע כי "העורך והמערכת לא יהיו מחויבים למסור עדות הנוגעת למקור מידע או אף לשמו של כותב בפרסום שבו מקור המידע ו/או שם הכותב חסויים."

החוק מעניק גם חסיון לזהותו של צלם או של יוצר "רפרזנטציה גראפית" (Graphic representation) חמבקים להישאר חסויים - החסיון חל גם על נושא הצילום או הקריקטורה (ובכלל זה גם מי שהיא אמורה לייצג).

זכות החסיון חלה על כל שקשור בדרך כלשהי לזהות החסויה - גם אם מדובר בעד שהזות נודעה לו במקרה.

חסיגים לביטול החסיון נתונים בידי בית המשפט.

כאשר מדובר בעבירה חמורה שהעדות חיונית לצורך הוכחתה יכול בית המשפט להורות על הסרת החסיון.

החוק מפרט באופן מפורש את השיקולים שעל בית המשפט לבחון:

על חומרת הפשע או האינטרסים הציבוריים ו/או הפרטיים הנוגעים בדבר לגבור בברור על הצורך לשמור על החסיון תוך שקילת חשיבותו של הפירסום הנדון בהקשר החברתי שלו.

סיג זה יכול גם כאשר הפירסום הוא נטול חשיבות חברתית מהותית אך יש בו כדי לפגוע בסודיות מקצועית או להפיל בעבירה אחרת.

מעבר לחקיקה הספציפית קיימת בדנמרק גם מועצת עיתונות שהוקמה מכוח חוק והיא בעלת סמכויות סטטוטוריות בתחום האתיקה העיתונאית. המועצה מוסמכת לבדוק תלונות של אזרחים, לחקור עיתונאים בהליכים מעין-משפטיים ואף להטיל עונשים על גופי תקשורת.

יפן

גם ביפן פותח החסיון העיתונאי דרך חקיקה שיפוטית. ב 1949 נרשם המקרה הראשון בו סרב עיתונאי, כתב העיתון "אסאהי שימבון" לחשוף מקור אנונימי. הוא הואשם בעבירה על סעיף 161 של קוד הפרוצדורה הפלילית הקובע כי סרוב להעיד בשבועה ללא סיבה מספקת מהווה עבירה פלילית. ערעור של הכתב לבית המשפט העליון בטענה כי חופש העיתונות מהווה "סיבה מספקת" נדחה¹ והוא נקנס. בית המשפט העליון קבע כי אין לצמצם את תחולת סעיף חופש הביטוי בחוקה לעיתונאים בלבד ולכן יהיה בלתי אפשרי לקבל את טענתו של הכתב.

בפרשה אחרת דרשו סטודנטים שהפגינו נגד הגעתה של ספינה גרעינית ליפן לתבוע את המשטרה בגין פינויים בכוח בלתי סביר. הסטודנטים עתרו לבית המשפט על מנת שזה יורה לתחנות הטלויזיה למסור סרטים שצולמו בהפגנה. בדיון בבית המשפט העליון נקבע אמנם כי חופש הביטוי, חופש העיתונות וזכות הציבור לדעת הינם ערכים ראויים להגנה יתרה אלא שמיצוי הליכים פליליים הינו ערך חשוב לא פחות ולכן חויבו תחנות הטלויזיה למסור את הסרטים².

ב 1979 הוגשה תביעת דיבה נגד כתב העיתון "הוקאידו שימבון" שנדרש לחשוף את המקור החסוי שצוטט על ידו בכתבה על ניצול מיני של תלמידים בידי מורים. בית המשפט קבע כי לכתב יש חסיון מכוח סעיף 281 לקוד הפרוצדורה האזרחית - סעיף זה מאפשר לפטור מעדות בנושאים הקשורים לסודיות מקצועית. עם זאת קבע ביהמ"ש כי מדובר בזכות מוגבלת הנתונה לשיקולו של השופט. בערעור לבית המשפט העליון של המחוז בו נידונה התביעה נקבע כי היקף החסיון במקרה כזה יקבע לאור איזון האינטרסים בין חופש העיתונות והזכות למשפט הוגן. בית המשפט העליון של יפן דחה ערעור נוסף על החלטה זו בנימוק פרוצדורלי ובכך הכיר למעשה לראשונה בזכות חסיון מוגבלת בתחום המשפט האזרחי.

הקהיליה האירופית

נושא החסיון העיתונאי טרם נידון במוסדות השיפוטיים של הקהיליה האירופית, יחד עם זאת הכירו מדינות הקהיליה בעקרונות של חופש המידע, חופש העיתונות, חופש הביטוי וכן בזכות לזרימה חופשית של סחורות ושירותים (Free movement of trade and services) כזכות שעשויה להיות בסיס להפצת מידע באופן חופשי. סוגיות של חופש ביטוי וחופש מידע נידונו הן בבית המשפט של הקהיליה האירופית והן בבית הדין הגבוה לצדק בשטרסבורג המופקד על יישום האמנה האירופית לזכויות וחירויות האדם.

בפרסום Article 19 העוסק בסקירה השוואתית של חוקי העיתונות באירופה ובארצות המערב מובאת דעה כי לא מן הנמנע שסוגיות של חופש העיתונות וסוגיית החסיון העיתונאי בכלל זה, תובאנה בפני בית הדין הגבוה לצדק בשטרסבורג לאחר מיצוי הסעדים הפנימיים שיעמדו לעותר במדינתו שלו (ובהנחה שמדינתו קיבלה על עצמה את סמכות השיפוט של בית המשפט בשטרסבורג).

נוכח הנחרצות של החלטות בית הדין האירופי בשטרסבורג בשאלות של הגנה על זכויות אדם יש בסיס להשערה כי עתירה מוצדקת בשאלה של חסיון מקורות עשויה למצוא סעד מתאים בערכאה זו.

הערות

הערות למבוא ולפרק חסיון במשפט הישראלי

- (1) Dina Goren "Secrecy & the right to know" Turtledove Publishing 1979
- (2) א' הרנון "הגנה על יחסי אמון: היש להכיר בחסיון עיתונאי?" עיוני משפט ג' (תשל"ג-ד) 542
- (3) לחשוואה בעניין זה ראה בארה"ב כאשר פרשת ווטרגייט והמדליף "גרון עמוק" הופיעו דווקא אחרי פסיקת ביהמ"ש העליון בעניין Branzburg כי התיקון הראשון לחוקה אינו כולל חסיון עיתונאי.
- (4) Goren, supra note 1, p.19-25
- (5) בעניין זה חלוקים העיתונאים בינם לבין עצמם, מחד ישנם אלו הטוענים כי המניע של מוסר המידע אינו משנה ובלבד שהמידע אמיתי וחשוב (ראה למשל מאמר מערכת מאת אורי אבנרי, "העולם הזה" 28.8.89) ומאידך ישנם חסבורים כי נאמנותו של העיתונאי צריכה להיות בראש ובראשונה לקורא והדבר עשוי להצדיק בין היתר גם את חשיפת המקור ומניעיו (ראה למשל מאמרו של דן בן אמוץ "נאמנות עיתונאית", "חדשות" 30.7.89)
- (6) IPI Survey, Professional secrecy and the journalist [Zurich 1962]
- (7) בג"ץ 337/66 עזבון פיטל נ. ועדת השומה שליד עיריית חולון, כ"א(1) 69
- (8) ת"א (ת"א) 2289/83 מפעל מתכת נען נ. הידרופלן, פס"מ תשמ"ד(ב) 404,397
- ה"מ (ת"א) 2958/87 בוררות עת"א נ. ארגון העובדים בעת"א, פס"מ תשמ"ח(א) 213
- (9) ד"כ התשכ"ז, ל"ז 2720-2728 וגם ד"כ התשכ"ח, ל"ו 2969-2973
- (10) הרנון, לעיל הערה 2 וגם ראיון עם המשנה לנשיא בדימוס חיים כהן "ידיעות אחרונות" 31.8.89
- (11) הצעת חוק הראיות, הפרקליט ל"ד 137
- (12) א. הרנון "הערות על חוק הראיות הרצוי", משפטים ט"ז 41,39 וגם נ. זלצמן, משפטים ט"ז 64,62
- (13) ת"א (ת"א) רבין נ. ליאקספרס, פס"מ תשמ"ב(1) 485
- (14) א.הרנון "בזיון בית המשפט" [ירושלים 1965] עמ' 225-227
- (15) ת"פ (ת"א) 1048/76
- (16) בג"ץ 447/72 ישחובניץ נ. ברוך - מובא במאמרו של הרנון לעיל הערה 2
- (17) ג. שטרסמן "דיני תקשורת ואתיקה עיתונאית הלכה למעשה" אוניברסיטת תל אביב 1986 עמ' 6

- (18) א. הרנון "דיני ראיות" [תשמ"ה] חלק II עמ' 126
- (19) פ"ד יד 1205
- (20) הרנון, לעיל הערה 2
- (21) ע"א 134/67 כ"א(1) 527
- (22) הרנון, לעיל הערה 2
- (23) הרנון, לעיל הערה 2
- (24) לעיל הערה 15
- (25) הרנון, לעיל הערה 2
- (26) לעיל הערה 13
- (27) ד"נ 9/77 חברת החשמל לישראל בע"מ ואח' נ. הוצאת עיתון הארץ בע"מ ואח'
ל"ב(3) 337,
- (28) בניגוד לאמור בד"כ התשכ"ח ל"ו 2971-2973
- (29) ברוח פסיקה קודמת שלו, ראה למשל דעת מיעוט בד"נ חב' חשמל נ. הארץ לעיל
הערה 27
- (30) ב"ש 298/86 ציטרין ואח' נ. בית הדין המשמעתי של לשכת עוה"ד במחוז ת"א
מ"א(2) 337,
- (31) "מעריב סופשבוע" 19.9.89 דברי דר' ז. סגל בכתבה "מקור חסוי"
- (32) "ידיעות אחרונות" 8.4.87 מאמר המערכת מאת ישעיהו בן פורת.
- (33) נשיא מועצת העיתונות י. אולשן, ספר השנה של העיתונאים, כ"ט, תשכ"ט, 328
- (34) הארץ 4.8.89, דבר 4.8.89, הארץ 6.8.89, דבר 8.8.89, על המשמר 10.8.89
העיר "הביאו לי את המקור" 11.8.89
- (35) למשל חדשות 17.6.86, מעריב 14.7.86, הארץ 3.1.90
- (36) למשל הארץ 16.8.89, הארץ 19.2.90, כל העיר 12.7.91, וכן הערה 34 לעיל.
- (37) ראה חדשות 15.3.90, מעריב 15.3.90, הארץ 15.3.90
- (38) ב"ש(י"ם) 177/90 גלובס פבלישר עיתונות נ. משטרת ישראל
- (39) לעיל הערה 37
- (40) לעיל הערה 38
- (41) פקודת מס הכנסה [נוסח חדש] ס' 235 א-ד
- (42) Police and criminal evidence act 1984 part II art 8-14
- (43) בג"ץ 259/84 מ.י.ל.נ. נ. רשות השידור ואח'
- (44) הנחיית מח"ק 03.300.227 דצמבר 1990 "עיתונאי-זימון לחקירה וחיפוש"
- (45) לעיל הערה 38
- (46) ראה הארץ 1.9.92, מעריב 1.9.92, הארץ 2.9.92, מעריב 2.9.92
- (47) סעיף 117 לחוק העונשין תשל"ז-1977
- (48) מ. נגבי "נמר של נייר", [ספריית הפועלים, 1985] עמ' 65

- (49) ראה מעריב 4.9.92 עו"ד ברוך אברחמי טוען כי סעיף 117 ממשיך להתקיים בספר החוקים רק משום שנמנעים מאכיפתו.
- (50) ת"פ(י"ס) מ"י נ. חסידוף, פס"מ ל"א 126
- (51) בג"ץ יצחקי נ. שר המשפטים, כ"ח(2) 692
- (52) פ. להב "חופש הפרסום, זכות האזרח לדעת וסודות רשמיים", משפטים ו' 562
- (53) ז. סגל "על הזכות המוגנת בבגץ, הזכות לדעת והאזנת סתר", משפטים כ"ח 563, 559
- (54) בג"ץ 399/85 כתנא ואחי נ. הועד המנהל של רשות השידור, מ"א(3) 255 וגם בג"ץ 243/82 זכרוני נ. הועד המנהל של רשות השידור, ל"ז(1) 757
- (55) בג"ץ 414/89 אלוף בן ואחי נ. שר המשפטים ואחי, מ"ג(4) 327
- (56) ביקורת על העותרים שלא טענו כי לעיתונאי יש זכות ספציפית לקבל מהשלטון מידע שאינו חסוי ראה במאמרו של ז. סגל, לעיל הערה 53 עמ' 571 ואילך
- (57) הצעת חוק רפ"ח 18.6.79 מובא בספרו של מ. נגבי, לעיל הערה 48
- (58) Freedom of information act 1962, Public law 90-23
- (59) ראה מעריב 1.9.92 מאמר המערכת
- (60) לפי סעיפים 26 (3) ו-117 לחוק העונשין
- (61) ראה לעיל הערה 59 וכן במעריב 2.9.92 תוקף העורך דן מרגלית את המשטרה ומאשים אותה בחטפלות אל גדעון מרון אשר נהג "ככל עיתונאי". לדבריו אין זה מתקבל על הדעת לייחס עבירת שידול לעיתונאי הממלא את תפקידו. במעריב 3.9.92 מובאת תגובת המפכ"ל יעקב טרנר הקובע כי מרון פירסם מידע שחוצא שלא כדין ומעשיו נועדו לשרת אינטרס עיתונאי צר ולא אינטרס ציבורי. טרנר תוקף את מרגלית בטענה שהוא מנסה לחפות על שיטות עבודה פסולות של העיתונאי.
- (62) ראה הארץ 2.9.92, על המשמר 2.9.92, מעריב 2.9.92, מעריב 3.9.92
- (63) ראה מעריב 3.9.92 וכן הצעת חוק של ח"כ נסים זוילי (שט"ו)
- (64) לעיל הערה 43
- (65) בג"ץ 3815/90 גילת ואחי נ. שר המשטרה ואחי, מ"ה(3) 414
- (66) ידיעות אחרונות 13.12.89
- (67) סגל לעיל הערה 53
- (68) בג"ץ רוזנבלום נ. כץ, ל(1) 589, 594
- (69) לעיל הערה 27
- (70) לעיל הערה 55
- (71) ז. סגל "הזכות לפרטיות מול הזכות לדעת", עיוני משפט ט' 175, 196

- (72) ת"א (י"ס) 893/89 קליין נ. בן ישי (טרם פורסם) מובא במאמרו של ז. סגל לעיל הערה 53
- (73) ראה חדשות 8.5.86, חדשות 20.8.89, על המשמר 8.9.89, מעריב 20.1.90 וכן הסתייגות ברוח זו במאמרה של דינה גורן בגליון "אותות" 1.5.86
- (74) פרוטוקול ועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת מיום 14.3.90 בדיון בהצעת חוק חסיון עיתונאי של ח"כ אלי דיין מצוטט נציג איגוד העיתונאי יגאל לב - "איננו רוצים חוק. איננו רוצים הגדרה של עיתונאי בחוק. המצב בפסיקה מספק לדעתנו"
- (75) ראה על המשמר 12.8.89, על המשמר 11.8.89, על המשמר 2.1.92
- (76) ראה הארץ 20.8.89
- (77) ראה הערה 74 וכן דבר 8.8.89
- (78) ראה הערה 74
- (79) ראה על המשמר 2.9.92, מעריב 2.9.92, מעריב 3.9.92

הערות לחסיון במשפט האמריקאי

"Press law in modern democracies" P. Lahav Ed. Longman Inc. 1985 N.Y.(1)

p. 88 יש להעיר כי עד סוף שנות ה 70 התבטס הרציונל של מתן החסיון על האפקט המרתיע שיש לחשיפת המקורות על זרימת המידע לעיתונות. משנות ה 80 יש מגמה להצביע על תפקידה הקונסטיטוציוני של העיתונות בארה"ב ולתת לה מעמד אוטונומי. על בסיס גישה זו נקבע למשל כי אין הבדל -לעניין מתן חסיון- בין מידע ממקור חסוי לבין מידע אחר-גלוי שהושג לצורך עיתונאי.

Houchins v. KOED 438 U.S. 1 (1978) (2)

Federal aviation administration v. Robertson 422 U.S. 255 (1979) (3)

למרות חקיקת ה-Freedom of information Act 1967 עדיין שנוי העניין במחלוקת עקב נטיית בתי המשפט ליישם חוק זה בצמצום.

(4) מתוך 1983 Stone & Lubman Eds. "Testimonial privileges" המאמר-

"Journalist's privilege" Morse & Zucker Wa. D.C. 1983 para 8.02

וגם - Gillmor & Barron Eds. "Mass communications law"

West publishing co. St. Paul U.S.A. 1990 p.347-394

(5) 358 U.S. 910 (1958)

(6) מבחני הרלבנטיות, העדר אלטרנטיבה ונגיעה ל"לב העניין" שהציע כאן השופט

Stewart התקבלו על דעת חלק משופטי פס"ד Branzburg כולל Stewart עצמו

שעלה לבית המשפט העליון. יש להעיר כי ישום המבחנים בפס"ד Garland

הביא דווקא לחיוב העיתונאית מרי טורה לחשיפת מקורותיה.

(7) 376 U.S. 254 (1964)

(8) 480 U.S. 665 (1972)

(9) ראה Gillmor & Barron הערה 4 -מחקרים הוכיחו שבעשור שאחרי Branzburg

חלה ירידה דרסטית בשימוש במקורות אנונימיים. הדבר מיוחס גם להתחזקות

הגישה העיתונאית לפיה מקורות לא-אנונימיים יוצרים אמינות רבה יותר.

(במיוחד אחרי פרשת ג'ינט קוק שקיבלה פרס פוליצר ב1981 על כתבה

שהתבטסה על מקורות חסויים שהיו פרי דמיונה).

(10) מתוך פסח"ד של השופט Powell:

"The asserted claim to privilege should be judged on its facts by the striking of a proper balance between the freedom of the press and the obligation of all citizens to give relevant testimony with respect to criminal conduct. The balance of these vital constitutional and societal interests on a case by case basis accords with the tried traditional way of adjudicating such questions"

- "Free but regulated" Brenner & Rivers Eds. MacMillan 1989 (11)
"The federal shield law we need" Graham & Landau p.64-79
In Re Roche 411 N.E.2d 466 (Mass. 1980) (12)
Brown v. Commonwealth 204 S.E.2d 429 (Va. 1974) (13)
Baker v. F&F investments 411 U.S. 966 (1973) (14)
In Re Farber 394 A.2d 330 (N.J. 1978) (15)
U.S. v. Liddy 354 F.supp 208 (D.C. 1970)
הנתון מעודכן ל-1991. (16)
ראה Gillmor & Barron הערה 4. (17)
Laxalt v. McClatchky 14 Med L. Rptr 1199 (D. Nev. 1987) (18)
המתפרסם בקליפורניה נתבע במדינת נבאדה שבה קובע החוק כי מי שמסתמך על מקורות אנונימיים ודורש חסיון - לא יוכל להשתמש במקורות כהגנה.
Hallissy v. Contra Costa 15 Med L.Rptr 1325 (Cal.App.1988) (19)
העיקרי הוא הקריטריון של מיצוי האלטרנטיבות. נאשם שטען כי הודאה ברצח שצוטטה מפיו אינה נכונה וביקש לזמן את העיתונאי לעדות, נדחה משום שלא מיצה אלטרנטיבות של עדים אחרים שנכחו בשיחתו עם העיתונאי ולא היו עיתונאים.
In Re Farber ראה הערה 15 (20)
Justice department regulations under the Privacy protection Act (21)
42 U.S.C. n.2000aa 94 Stat. 1789 (1980)
ראה הערה 14 (22)
Democratic national committee v. McCord 356 F.supp. (D.D.C. 1973) (23)
p. 1394
Bauer v. Brown 11 Med L.Rptr 2168 (W.D.Va 1985) (24)
Von Bulow v. Von Bulow 107 S.Ct 1891 (1987) (25)
ראה Morse & Zucker הערה 4 (26)
N.Y. Times v. Sullivan ראה הערה 7 (27)
Herbert v. Lando 441 U.S. 153 (1977) (28)
רק במשפטי דיבה.
Downing v. Monitor publishing 415 A.2d 683 (N.H. 1980) (29)
Cervantes v. Time 409 U.S. 1125 (1973) (30)
מוצקות המגובות במסמכים ולכן התביעה, כנראה, לא מוצדקת.
Alioto v. Cowles 449 U.S. 1102 (1981)
מקורות אנונימיים ללא סיוע אחר יש מקום לתביעה להסרת החסיון.
56 L.Ed.2d 525 (1978) (31)

- Reporters committee for freedom of the press v. A.T.&T (32)
"Columbia journalism review" Nov. 1978 p.46 מתוך
18 U.S.C.A n.793 ff (33)
State v. Buchanan 436 P.2d 79 (Oreg. 1968) (34)
N.Y. v. Hennessy 13 Med L.Rptr 1109 (N.Y.Dist.Ct. 1985) (35)
In Re Grand jury subpoena 750 F.2d 223 (2d Circ. 1984) (36)
Silkwood v. Kerr-McGee 563 F.2d 433 (10th Circ. 1977) (37)
4 ראה הערה Morse & Zucker-1 מונא Hestend v. State (38)
Dan Cohen v. Cowles Media (1991) U.S. Lexis 3639 (39)
"Enforcing promises between journalists & sources" L. Alexander , (40)
Communications & the law Vol. 15 No. 2 June 1993 p. 3
4 ראה הערה Morse & Zucker (41)

הערות לחסיון במשפט האנגלי

- "Media law- The rights of journalists & broadcasters" Robertson & Nicol Eds. Oyez Longman 1984 p.125-131 (1)
- A.G. v. Clough [1963] 1 All E.R. 420 דעת הלורד דנינג. (2)
- A.G. v. Mulholland [1963] 2Q.B. 477 (3)
- A.G. v. Lundin [1982] C.L.R. 296 עיתונאי שזומן ע"י החגנה שוחרר משום שביית המשפט סבר שהחגנה הוכיחה את טיעוניה באופן משביע רצון גם בלעדיו. (4)
- [1980] 3 W.L.R. 774 (5)
- דובר על מדליף שמסר מסמכים אשר הצביעו על הפסד של מיליארדי ליש"ט מכספי ציבור - פירסום שהיה בו אינטרס ציבורי מובהק. (5)
- "No cause for celebration in Fleet street" New law journal (1982) (6)
- p. 132
- Secretary of state for Defence v. Guardian [1985] AC 339 (7)
- Re inquiry under the company securities (insider dealing) Act 1985 (8)
- [1988] 1 All E.R. 203
- "McNae's essential law for journalists" Welsh & Greenwood מתוך (9)
- 12th Ed. Butterworths London 1992 p. 182-190
- "Press law & practice -A comparative study of press freedom in (10)
- European & other democracies" An Article 19 report, March 1993 U.K.
- X v. Morgan Grampian Publishers [1990] 2 All E.R. 1 (11)
- (12) ראה הערה 1
- (13) ראה הערה 9

הערות לחסיון במשפט האוסטרלי

- McGuiness v. A.G. of Victoria (1940) 63 C.L.R. 73,102 (1)
"Except in a few relations where paramount considerations of general policy appeared to require that there should be a special privilege, such as husband & wife, attorney & client... an inflexible rule was established that no obligation of honor ,no duties of non-disclosure could stand in the way of the imperative necessity of revealing the truth in the witness box"
- Fairfax v. Cojuangco (1988) 82 A.L.R. 1 [H.C. of Australia] (2)
"The law gives effect to that recognition of the public interest by exercising a discretion to refuse to order a disclosure of sources... the law does not protect that public interest to the extent of conferring an immunity on the media"
- The Weekend Australian 10.7.1993 (3)
(4) העיתונאית דבורה קורנוול הורשעה לאחרונה וגזר דינה טרם ניתן (ראה הערה 3). מתוך חמישה עיתונאים שהורשעו בבזיון בית המשפט, לפחות שניים נידונו לתקופות מאסר.
- "Law of privilege" Suzanne McNicol ,Law book company 1992 Melbourne (5)
Australia p.3-7
(6) ראה הערה 5
- Australian press council -submission -13 Oct. 1992 Sydney NSW (7)
(8) למרות נטייתה לחסיון "אמריקני" מפרטת מועצת העיתונות 4 סייגים שבהם אפשר יהיה להסיר את החסיון ואלו מזכירים דווקא את החוק האנגלי:
א.כאשר המקור מוותר על החסיון
ב.למניעת פשע
ג.כאשר העיתונאי סבור שהמקור הטעה או הוליד אותו שולל במכוון
ד.כאשר זכות המקור הכרחית להוכחת חפותו של נאשם.
- Australian press council -submission-5 Aug. 1993 Sydney NSW (9)

הערות לחסיון במשפט חקנדי

- 38 C.R.N.S. 295 B.C.S.C (1977) (1)
Canadian Broadcasting Corporation v. Lessard (1991) 3 S.C.R 421 (2)

הערות לחסיון במשפט הדרום אפריקאי

- "Star" tribune (1)
קטעי עיתונות מחודש אוגוסט 1993 באדיבות שגרירות
דרום אפריקה.
"Media law" Yvonne Buens 1990 Butterworth p.129-133 (2)
ANC Media policy II -"Media charter" 13 Jan 1992 (3)

הערות לחסיון במשפט הגרמני

- "Press law in modern democracies" P. Lahav מובא בספר
Ed. Longman N.Y. 1981 (1)
56 Fcc 247 (1980) (Demonstrationsphotos) (2)
בית המשפט חייב תחנת
טלויזיה למסור סרטי צילום של הפגנה אלימה.
GVBL 1949 s.243 (3)
25 BVerfg 296 (1969) (Pressezemgnisverweisungsrecht) (4)
Lo Fcc 162 (1962) (5)
העיתון פרסם מאמר על ביצועי צבא גרמניה במסגרת ברית נאט"ו. בית המשפט
אישר בדיעבד את החיפוש שנערך בעיתון לאחר שקבע כי בפרסום מתעורר חשד
לעבירה של ריגול או מסירת סודות לאויב.
"Press law & practice" an article 19 report (Mar. 1993 U.K.) p.92 (7)

הערות לחסיון במשפט האוסטרי

- "Press law & practice" p.35 ראה (1)

הערות לחסיון במשפט הצרפתי

- (1) Journal officielle 5 Janvier 1993 , Article 109(2)
(2) "Press law & practice" p.74 ראה

הערות לחסיון במשפט הדני

- (1) נוסח התיקון לחוק הועבר לידי הועדה על ידי שגרירות דנמרק בישראל.

הערות לחסיון במשפט היפני

- (1) 6 Keishu 972 - 6 Aug 1952 מובא בספרה של פנינה לחב - ראה הערה (1)
בהערות לחסיון במשפט האמריקאי.
(2) צו בית המשפט העליון - 23 Keishu 1490- 26 Nov 1969
(3) .937 Hanrei-jiho 44, Sapporo high court decree

חסיון עיתונאי - משפט עברי

פרופ' נחום רקובר

חסיון עיתונאי - משפט עברי

לשאלת הענקת חסיון לעיתונאי אפשר לגשת משתי נקודות. האחת - העובדה שהעיתונאי קיבל את המידע, תוך הבטחה שלא יגלה את מקור המידע. והשניה - האינטרס הציבורי שיש בהענקת החסיון, כדי לעודד את מסירת המידע לשם מניעת עוול ומניעת שחיתות.

לשם התייחסות לשתי נקודות אלו, עלינו לזכור כי מסירת עדות הינה חובה בסיסית במערכת המשפט העברי. חובה זו, מקורה במקרא (ויקרא ה, א): "אם לא יגיד - ונשא עוונו". כמו כן, היא נגזרת מן החובה הכללית להצלת הזולת (חן מפני נזק גופני וחן מפני נזק כלכלי), שיסודה בציווי (ויקרא ט, טז): "לא תעמוד על דם רעך", ובמצוות השבת אבדה (דברים כב, ב).

כיוון שכן, חסיון מפני הגדת עדות, יכול להינתן כאשר ישנם ערכים שמשקלם מכריע את הערכים שעליהם מיוסדת החובה של הגדת עדות.

מכאן, שחסיון מוחלט, כפי שהדבר מוסדר בחוק ביחס לעורכי דין, בלא להתחשב בתועלת שבגדת העדות, בוודאי אינו תואם את גישת המשפט העברי.

אשר לחסיון יחסי, יש אופנים שבהם עשויים ערכים, כמו טובת הציבור, להכריע את הכף להענקת חסיון. טובת הציבור, אין משמעה דווקא הענקת חסיון לשם מסירת מידע בעניינים שבפיקוח נפש (כגון, מידע על רופאים חולי איידס), אלא גם עידוד מסירת מידע שעניינו הגנה על אינטרסים אחרים (של יחיד או של ציבור). אי לזאת, לא נכון יהיה להגביל את שיקול הדעת לעניין הענקת או אי-הענקת חסיון.

אותם טעמים שהזכרנו למעלה, המחייבים הגדת עדות (כגון "לא תעמוד על דם רעך" ו"חשבת אבדה"), הם שעשויים, במקרים מסויימים, להוות נימוק לאי הגדת עדות.

הוסף על כך את החובה לביעור הפשע, הנובעת מן הציווי (דברים יג, ו) "ובערת הרע מקרבך", שמצד אחד, עשוי לשמש נימוק להענקת חסיון, כדי לעודד מסירת מידע, בלא חשש לחשיפת המודיע, אבל מצד שני, עשוי אותו נימוק לשמש בסיס לאי-הענקת חסיון, כשמסירת המידע תשרת את המגמה של מניעת פשע.

וכן הוא הדבר גם לעניין הסודיות שהובטחה למוסר המידע. יש והחובה להגדת העדות, לשם עשיית צדק בין הצדדים, תכריע את הכף ותחייב הגדת עדות. כך למשל נפסק בבית הדין הרבני בתל-אביב, לעניין מסירת מידע רפואי במשפט שחתנהל בין בעל ואישה, כאשר האישה ביקשה לחוכיח כי בעלה היה לקוי בנפשו לפני נישואיהם.

בית הדין הרבני קבע, כי החובה לעשיית צדק בין הצדדים, מכריעה, במקרה זה, לכיוון הטלת החובה להגדת העדות, ולכן הוא ציווה לחשוף את המידע שבתיק הרפואי (ראה פסקי דין רבניים, כרך ה', עמוד 132. וכן ראה נ' רקובר, החגגה על צנעת הפרט (privacy), סדרת מחקרים וסקירות במשפט עברי, חוברת ד', ירושלים תש"ל, עמ' 9-11).

אי לזאת, דומני כי הדרך הנאותה, היא זו הקובעת כי משקלם של הערכים, הוא שיכריע אם להעניק או לא להעניק חסיון. דרך זו אינה קובעת קריטריונים נוקשים, אלא משאירה את ההכרעה לפי משקל נסיבותיו של כל מקרה ומקרה.

מובן הדבר, כי משקלם של הערכים, תלוי אף הוא, בגישתה של כל שיטת משפט, ולמשפט העברי סולם ערכים שלעיתים שונה מסולם הערכים של שיטת משפט אחרת. כך הוא, לשם דוגמא, המשקל הרב שמעניקים המקורות היהודיים לפיקוח נפש, שעשוי להיות מכריע כל שיקול אחר.

לסיום, מאחר שקביעת רשימה ממצה של מקרים, שבחם ההכרעה תהיה לטובת הענקת חסיון או לשלילת חסיון, היא קביעה שרירותית, שתוצאותיה עשויות להיות קשות, מן הראוי להשאיר לבית המשפט שיקול דעת רחב, באופן שיוכל להביא בחשבון את כל הגורמים שעשוי להיות להם משקל בעניין שלפניו, ולהכריע בשאלה לפי סולם ערכים, שאף הם יתבססו על "עקרונות החרות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל" (כלשון סעיף 1 לחוק יסודות המשפט, התש"ס-1980).

זאת ועוד, השיקולים שדיברנו בהם, לעניין הענקת חסיון, אינם מיוחדים לעיתונאים. שיקולים כבדי משקל, שאינם עולים בקנה אחד עם חובת הגדת העדות, מחייבים יישום החסיון, לאו דווקא במי שמקצועו עיתונאי, אלא גם במי שאינו עיתונאי.

וכן הוא הדבר גם לעניין הסודיות שהובטחה למוסר המידע. יש וחחובה להגדת העדות, לשם עשיית צדק בין הצדדים, תכריע את הכף ותחייב הגדת עדות. כך למשל נפסק בבית הדין הרבני בתל-אביב, לעניין מסירת מידע רפואי במשפט שהתנהל בין בעל ואישה, כאשר האישה ביקשה להוכיח כי בעלה היה לקוי בנפשו לפני נישואיהם.

בית הדין הרבני קבע, כי החובה לעשיית צדק בין הצדדים, מכריעה, במקרה זה, לכיוון הטלת החובה להגדת העדות, ולכן הוא ציווה לחשוף את המידע שבתיק הרפואי (ראה פסקי דין רבניים, כרך ה', עמוד 132. וכן ראה נ' רקובר, ההגנה על צנעת הפרט (privacy), סדרת מחקרים וסקירות במשפט עברי, חוברת ד', ירושלים תש"ל, עמ' 9-11).

אי לזאת, דומני כי הדרך הנאותה, היא זו הקובעת כי משקלם של הערכים, הוא שיכריע אם להעניק או לא להעניק חסיון. דרך זו אינה קובעת קריטריונים נוקשים, אלא משאירה את החכמה לפי משקל נסיבותיו של כל מקרה ומקרה.

מובן הדבר, כי משקלם של הערכים, תלוי אף הוא, בגישתה של כל שיטת משפט, ולמשפט העברי סולם ערכים שלעיתים שונה מסולם הערכים של שיטת משפט אחרת. כך הוא, לשם דוגמא, המשקל הרב שמעניקים המקורות היהודיים לפיקוח נפש, שעשוי להיות מכריע כל שיקול אחר.

לסיום, מאחר שקביעת רשימה ממצה של מקרים, שבחם החכמה תהיה לטובת הענקת חסיון או לשלילת חסיון, היא קביעה שרירותית, שתוצאותיה עשויות להיות קשות, מן הראוי להשאיר לבית המשפט שיקול דעת רחב, באופן שיוכל להביא בחשבון את כל הגורמים שעשוי להיות להם משקל בעניין שלפניו, ולהכריע בשאלה לפי סולם ערכים, שאף הם יתבססו על "עקרונות החרות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל" (כלשון סעיף 1 לחוק יסודות המשפט, התש"ם-1980).

זאת ועוד, השיקולים שדיברנו בהם, לעניין הענקת חסיון, אינם מיוחדים לעיתונאים. שיקולים כבדי משקל, שאינם עולים בקנה אחד עם חובת הגדת העדות, מחייבים יישום החסיון, לאו דווקא במי שמקצועו עיתונאי, אלא גם במי שאינו עיתונאי.

